

Spesialstyrkene – globaliserte soldater for en ny tid?

En analyse av spesialstyrkenes roller og funksjoner i et nytt norsk Forsvar

Paal Marius Pettersen

Hovedfagsoppgave ved Institutt for statsvitenskap

Universitetet i Oslo

Høstsemesteret 2006

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	3
1.1 Tema	4
1.2 Et paradigmeskifte i sikkerhets- og forsvarspolitik	5
1.3 Problemstilling	9
1.4 Metode	11
1.4.1 Oppgavens metodiske tilnærming	11
1.4.1.1 Kvalitativ vs kvantitativ metode	12
1.4.1.2 Kildegrunnlag	13
1.4.2 Alternative design	16
1.5 Oppgavens videre disposisjon	17
2.0 Norges sikkerhetsforståelse frem til den kalde krigens slutt	19
2.1 Norsk forsvars- og militærpolitikk frem til 1989	19
2.1.1 Verneplikten	20
2.1.2 Territoriet	21
2.2 Sikkerhetsbegrepet frem til den kalde krigens slutt	22
2.2.1 Det bipolare systemet	23
2.2.2 Kollektiv sikkerhet	23
2.3 Realisme og neorealisme som forklaringsmodeller	24
3.0 Premisser for et sikkerhetspolitisk paradigmeskifte	27
3.1 Umiddelbare effekter av den kalde krigens slutt	27
3.2 Overgangen fra et bipolar til et unipolar scenario	29
3.2.1 Den gjenværende polen: USA – som eneste supermakt	29
3.2.2 Den andre polen: USSR–imperiets oppløsning	30
3.2.3 Nye aktører og ' <i>neo–mediavalisme</i> '	31
3.3 Globalisering: fragmentering og integrering	32
3.3.1 Globalisert terrorisme	33
3.4 Nye former for krig	34
3.4.1 Asymmetrisk krigføring	34
3.4.2 Low Intensity Conflicts	35
3.5 Fra negativ til positiv definering av sikkerhet	37
3.5.1 Fra negativ til positiv forståelse av kollektiv sikkerhet	39
4.0 Et nytt norsk Forsvar	41
4.1 Forsvarets oppgaver i fremtiden	41
4.2 Vernepliktssoldatens "død"	44
4.3 Den nye norske soldaten	47

5.0 Framveksten av moderne spesialstyrker – kort historikk	50
5.1 De britiske spesialstyrkene og SAS – paradigmatisk eksempler	51
5.1.1 SAS – tiden etter den andre verdenskrigen	53
5.2 De amerikanske erfaringene	56
5.2.1 Fra ambivalens til ”suksess” etter den andre verdenskrigen	60
6.0 Spesialstyrkenes oppgaver og utvikling i moderne tid	65
6.1 Faktorer som har preget utviklingen av spesialstyrkene	65
6.2 Militærteknologisk og strategisk utvikling	66
6.3 Tradisjonelle og nye spesialstyrkeoppgaver	68
6.3.1 Spesialstyrkenes nye oppgaver	72
6.3.2 Kampen mot globalisert terrorisme som forsvarspolitisk doktrine	74
6.3.3 Bruk av spesialstyrker mot globalisert terrorisme	76
6.4 Ukonvensjonell krigføring – spesialstyrkenes særegne arena	77
6.4.1 Ukonvensjonell krigføring som legitim forsvarspolitisk strategi	80
6.5 Spesialsoldatens forutsetninger, oppgaver og kapasiteter oppsummert	82
7.0 Kritikk av spesialstyrkene	83
7.1 Spesialstyrkene i forhold til det konvensjonelle militæret	83
7.1.1 Faren for overforbruk av spesialstyrkene	84
7.1.2 Spesialstyrkenes rolle på slagmarken	85
7.1.3 Problematiske relasjoner mellom konvensjonelle styrker og spesialstyrkene	86
7.2 Innvendinger mot spesialstyrkenes metoder	87
7.2.1 Ukonvensjonell krigføring	87
7.3 Spesialstyrker som demokratiets moderne paradoks	88
7.3.1 Spesialstyrkene som hemmelige soldater	89
7.3.2 Spesialstyrkene som politisk verktøy	90
8.0 Oppsummering: Spesialstyrkene – morgendagens soldater?	93
Kildegrunnlag	105

1.0 Innledning

Den kalde krigen er uomtvistelig historie. I den grad vi kan sette absolutte merker i historien, er det vanlig å hevde at denne nyere utviklingen startet med Berlinmurens fall; en hendelse som sees som symbolsk på slutten av den kalde krigen. Om slutten den kalde krigen var en milepæl for utviklingen av en ny sikkerhets- og forsvarspolitisk forståelse, så var terroraksjonen mot World Trade Center den 11. september 2001 en annen enkelthendelse som for alvor dreide den generelle oppfattelse og forståelse av hva som regnes inn under begrepet sikkerhet.

Det begynner etter hvert å bli en stund siden den sovjetiske trusselen i nord hang over Norges politiske handlingsrom som et Damoklessverd. Paradoksalt nok har det ført til at Norges myndigheter og forsvarspolitiske ansvarlige har kommet under et større press, mens en minsket krigsfare i prinsippet burde bety at en stats militære styrker ville få mindre oppmerksomhet og betydning. Dette er en situasjon Norge deler med andre stater.

Forklaringen ligger i at det samtidig har skjedd en utvikling som blant annet *Militærfaglig Utredning 2003* (heretter: MFU03)¹ omtaler som *revolusjon i militære anliggende* (RMA).² I følge Smith (2005) er vi inne i en ny konfliktæra. Han introduserer begrepet "war amongst people" – for å løfte fram at krig slik vi kjente den før med krig som en kamp i felten mellom menn og maskineri, krig som en massiv, avgjørende hendelse over en internasjonal dispuTT, ikke lenger eksisterer. Samtidig preges dagens konflikter av at politisk og militær utvikling i større grad går hånd i hånd. Også Brailey (2004) støtter opp om at det forsvars- og sikkerhetsmessig har foregått en revolusjon, som også gjelder måtene konflikter og kriger utkjemper på. Dette er en utvikling som har gitt kraftige ringvirkninger, og som har ført det norske Forsvaret ut i den største omstillingsprosess siden vi ble selvstendig stat i 1905.

Denne omstillingen blir beskrevet i offisielle dokumenter som MFU03, *Stortingsproposisjon 42 (2003–23004)* ("Den videre modernisering av Forsvaret i perioden

---

¹ Se også Viken 2001 og "Forvarsstudie 2000" (FS2000)

² Omtales på engelsk som *Revolution in Military Affairs* (RMA), for "betegne forskjellige militære paradigmeskifter i militære anliggende; f.eks kanonenes effekt på krigføringen og beleiringen av borger.

(2005-2008)”) og *Styrke og relevans - strategisk konsept for Forsvaret* (2005). I disse dokumentene leses på mange måter vernepliktsoldatens nekrolog opp, og blant annet Lars Sølvsberg og Forsvarssjef Sverre Diesen (2001) hevder at vernepliktsoldaten – slik generasjoner av nordmenn kjenner ham, er på full fart ut; det er altså ikke lenger den norske amatørsoldaten som skal sikre landet. Dette blant de forholdene som vekket min interesse og nysgjerrighet; sentrert om spørsmålet hvem som skal være den ”nye” soldaten, som forventes å overta etter vernepliktsoldaten med sin AG3 og nasjonalfølelse.

Knutsen (2001) peker på at en ny soldat for nye tider vokser frem, og at vi allerede kan se konturene av denne soldaten i USA. Hvem er denne soldaten? De konturene som antydes gjorde spranget til en sammenligning med Tordensskjolds soldater kort. Det var soldater som ble berømt for med få menn å lure svenskene, og som med ukonvensjonelle midler beseiret en mye større fiende. Innovasjon og kvalitet var nøkkelordene den gang, og de ser ut til å være beslektet med begreper som står uthevet i de forsvarspolitiske dokumentene.

Er det norske forsvaret på vei fra en ytterkant til en annen: Fra vernepliktsoldaten til en soldat som er skreddersydd for nye tider? På denne bakgrunnen ønsket jeg å undersøke nærmere og mer konkret hvem som skal ta opp våpnene for Norge når AG3’ene blir låst inn for godt: Det synes å dreie seg om en ny profesjon som vokser frem i asken av base- og avskrekkingspolitikken. En ny rase soldater som er villig til å legge ned livet for Norge, og som gir begrepet ”Alt for Norge” en ekstra dimensjon, men som samtidig synes å ha røtter i spesialsoldatenes og -styrkenes militære praksis. Ut fra dette er mitt hovedtema i kortversjon sentrert om disse spørsmålene: *Spesialsoldaten – morgendagens soldat: Er det behov for en ukonvensjonell kriger for ukonvensjonelle tider, hvordan begrunnes dette behovet – og hva kjennetegner denne soldatens praksis?*

1.1 Tema

Oppgavens hovedtema tar utgangspunkt i det norske Forsvarets transformasjon; en prosess som er i full gang. En gigantisk nedbygging av et Forsvar som har vært en av støttepilarene i norsk etterkrigstid, har imidlertid ikke skjedd uten kritikk. Men det er en prosess som synes å ha et siktepunkt som det holder en stø kurs mot. Det er

en omlegging av Forsvaret *fra* et breddeforsvaret, eller mobiliseringsforsvar, som løpet av kort tid skulle kunne trekke veksler på alle samfunnets ressurser når en potensiell fiende truet eller trådte inn på norsk territorium. Fra å være en veritabel klubbe, et massivt og omfangsrikt forsvar mot en definert og forståelig fiende, går utviklingen mot et langt mer sofistikert forsvar, som en skalpell som skal kunne brukes der det er behov for det. Selve begrepet brukes blir her et nøkkelbegrep. Forsvarspolitikere og forsvarstopper snakker om et Forsvar med en langt større andel av sine ressurser i ”den spisse ende”: Den delen av Forsvaret som faktisk forventes å utkjempe konflikter, og som må forvente å komme under ild.

Trenden er ned i kvantitet – og opp i kvalitet. Teknologisk opprustning – og et større gjensidig samarbeid med våre allierte og et forsvar som skal brukes aktivt i forsvar av –og for å fremme norske interesser. Carl von Clausewitz (1873) tese i *On War*: ”War is a mere continuation of policy by other means” synes å få fornyet aktualitet. Norske styrker skal i langt større grad brukes utenfor landets grenser i såkalte ”utenlandsoperasjoner.”

Denne utviklingen som kommer til uttrykk i nedbyggingen og omleggingen av Forsvaret – både mht. størrelse og funksjons- og doktrinmessig – synes tvunget frem av en drastisk forandring i den globale sikkerhetspolitiske situasjonen etter den kalde krigens slutt. Forståelsen av denne endringen og relevansen for norsk sikkerhets- og forsvarspolitik er beskrevet av myndigheter og sentrale forsvarspolitiske aktører, både det sikkerhetspolitiske bildet og de overordnede utviklingstrekkenes betydning for det norske Forsvaret finnes i dokumentene nevnt over: MFU03, Styrke; et strategisk konsept og Stortingsproposisjon 42.

1.2 Et paradigmeskifte i sikkerhets- og forsvarspolitik

Utgangspunktet er at det har skjedd til dels store endringer både på internasjonalt og nasjonalt nivå, som har ført til at gamle absolutte sannheter ikke lenger har gyldighet (jf. blant annet Diesen 2004). Basert på denne utviklingen har Forsvarets transformasjon vært nødvendig, og det har fremmet behovet for å erstatte vernepliktsoldaten med en annen type soldat.

I løpet av tiden etter Berlinmurens fall i 1989 har det vært en rekke endringer i faktorer som påvirker utforming og bruk av en stats militærvesen (Diesen 2005). Dette har ført til at landets sikkerhets- og forsvarspolitiske rammer har forandret seg, og forandret betydningen av vårt tradisjonelle mobiliseringsforsvar basert på vernepliktsoldaten.

Tiden før murens fall blir ansett å være preget av stabilitet og forutsigbarhet både på den internasjonale arena og i forhold til den grunnleggende forståelsen av sikkerhet. Vi hadde på mange måter en verden hvor det var forholdsvis enkelt å forstå den sikkerhetspolitiske dynamikken, som lot seg forklare av modeller som realismen slik vi blant annet finner den hos Hans Morgenthau og den senere neo-realismen, med Kenneth Waltz som forgrunnsfigur (jf. Thune 1997). En rekke viktige begreper var nesten absolutte sannheter og fungerte som linser for å forstå sikkerhetsbildet i tiden som var.

Nedenfor skisseres syv utviklingstrekk som beskriver de mest sentrale forandringer i det som også blir referert til som et paradigmeskifte i sikkerhets- og forsvarspolitikken (jf. Diesen 2005).

1) Fra toblokkssystem til en supermakt: Toblokkssystemet var definerende for den kalde krigen og utgangspunktet for nesten enhver sikkerhetsbetraktning. Særlig for en stat som Norge med grense mot giganten i nord. Denne betydningen er forandret etter Sovjetunionen falt sammen under sin egen vekt og ble oppløst i en rekke mindre stater. Russland er fortsatt er en viktig aktør på den internasjonale arenaen, men ikke på langt nær hva dens forgjenger var. Alene på banen står nå USA som eneste supermakt med en hegemoniell makt større enn noensinne.

2) Fra staten som enhetlig aktør – til et mer komplekst bilde med nye aktører: Ideen om nasjonalstaten som eneste aktør på den internasjonale arenaen, er en essensiell forklaringsfaktor i realismen og neo-realismen. Statens monopol på militærmakt og bruk av denne satte klare føringer; som direkte avledning ble krig i hovedsak forstått som symmetrisk krig, som konflikter mellom likeverdige industrielle parter hvor kriger utkjemper hær mot hær på noenlunde lik fot og med samme midler og metoder. Med oppløsningen av terrorbalansen og framveksten av nye stater, etniske

grupper, organisasjoner og andre ikke-statlige aktører har andre konflikt- og krigsformer kommet i fokus; for eksempel geriljakrigføring, som på langt nær ble viet like stor oppmerksomhet under den kalde krigen (Shy & Collier 1986). Dette har skapt et mer uoversiktlig bilde som ikke like lett lar seg forstå og forklare i lys av mer tradisjonelle forklaringsmodeller.

3) *Nasjonalstatens grenser, verneplikt og territoriets betydning*: Nasjonalstatens ukrenkelighet kan sies å bli institusjonalisert i tiden rundt Westfalerfreden i 1648, og var utgangspunktet for sikkerhetsbegrepet inntil nyere tid. Statens sikkerhet startet kort og godt med forsvaret av dens fysiske grenser. Som en betydelig del av dette forsvaret vokste *verneplikt* frem som et sentralt begrep; det gjelder borgerens plikt overfor nasjonen.

Vernepliktsoldaten ble fremhevet allerede av Machiavelli (1983) som mente at denne var langt mer pålitelig enn leiesoldaten, siden han hadde langt mer å kjempe for. Det virkelige gjennombruddet kom med politiseringen av befolkningen gjennom nasjonalstaten, og det er Napoleon som revolusjonerer krigføringen med å reise massehærer av politisk motiverte soldater.

Vernepliktssoldaten har vært førstelinjetropper for Norge i eventuelle konflikter. Disse soldatene har gjennomgått en basisopplæring innen våpenbruk og praksis i det norske forsvaret, for å så senere kunne påkalles og raskt utstyres om konflikt skulle oppstå.

4) *Redefinering av kollektiv sikkerhet; fra akkumulert makt til spesialisering*: Kollektiv sikkerhet var forstått som akkumuleringen av kapasiteter gjennom militært samarbeid, særlig eksemplifisert ved NATO og Warszawa-pakten. En redefinering av både FN og NATOs praksis har i de siste tiårene skutt fart. Særlig NATO har vært gjennom en eksistensiell krise hvor alliansen har funnet nye formål og gjennomgår, som det norske forsvaret, en reorganisering med vekt på nye trusler og måter å løse disse på. Hovedbegrep her er teknologifisering, like standarder og arbeidsfordeling i håp om at medlemslandene ikke skal dublere hverandres kapasiteter. Nå synes også den kollektive sikkerheten mer rettet mot vern av status quo og de idealer som dominerer i den nåværende verdensordningen (jf. Stortingsproposisjon 42).

5) *Fra ideen om totalkrig til nye former for konflikt*: Med massehærene ble begrepet om *total krig* dominerende innen sikkerhetstenkningen. Dette konseptet regjerte helt frem til og med den kalde krigen. Total krig ble ansett å være et spørsmål om staters eksistens, i motsetning til kabinettkrigene som dominerte før Napoleons tid. Særlig verdenskrigene sementerte denne forståelsen. I lys av de totalitære regimenes fall og utviklingen vi har sett i konfliktbildet, kan eksistensielle kriger på det europeiske kontinentet nærmest avskrives (Diesen 2005). Dette erstattes av nye former for krig, blant annet lavintensitetskrigføring og ukonvensjonell krigføring, som også anvender andre metoder enn direkte militærmakt. Dette er et moment som nevnes relativt ofte i de offisielle dokumenter: konflikter mellom i utgangspunktet forskjellige og ikke-likeverdige aktører.

6) *Fra sikkerhet som statlige anliggende – til globalisering av sikkerhetsbildet*: Sikkerhetsforståelsen hadde et annet innhold før murens fall. Knutsen (2001) viser til at den hadde en *negativ utforming*, i den forstand at det gjaldt vern *mot* noe. Statssikkerheten gjaldt å hindre fremmede statsmakter adgang og hindre voldelige fremstøt mot landet. Dette gikk direkte på forståelsen av hvilke momenter som er forsvarspolitikkenes domene. Særlig gjaldt dette territoriet og vern mot potensielt fiendelige statsmakter. En økende globalisering, forstått som økende grad av samhandel på tvers av landegrensene, fører med seg forandringer i hvordan en ser trusler, og hvordan kollektiv sikkerhet vurderes. Særlig har terrorismebegrepet fått en ny betydning i møte med globaliseringen, og som sådan har det forandret sikkerhetsforståelsen radikalt, særlig i de vestlige land. Under den kalde krigen var terrorisme også et tema, men den var av langt mer nasjonal og politisk karakter, og ikke like omfattende og destruktiv som vi ser i dag. En mer globalisert form for terrorisme har vokst frem, dens virkemidlene er blitt mer dødelige, og det har gjort terrorismen til en av de absolutt mest aktuelle sikkerhetsutfordringene.

7) *Fra et bredt invasjonforsvar til et operativt forsvar med vekt på ”den spisse ende”*: Denne forandrede sikkerhetsforståelsen i form av mer felles sikkerhet har, sammen med et endret trusselbilde forandret Norges Forsvar. Særlig har det vokst frem en erkjennelse av at det er nødvendig å vise seg som en ansvarlig alliansepartner, som er villig til å ta sin del av de felles utfordringene. Matlary og Østerud

(2005) viser blant annet til en økende *avnasjonalisering* av forsvaret. En avnasjonalisering som blir avløst av *internasjonalisering*. Forandringene som presser seg frem, fungerer som dominobrikker i det en ny praksis tvinger frem forandring i neste ledd. En ny sikkerhetsforståelse sammen med et skifte i den kollektive sikkerheten og utenlandsoperasjoner har aktualisert er mer operativ deltakelse i forhold til Forsvaret. Et mer proaktivt forsvar hvor en oppsøker truslene og søker å eliminere dem uavhengig av opptrukne statsgrenser, har ført til et mer operativt NATO, og et mer operativt norsk Forsvar. *Den spisse ende* er et begrep som dukker opp i retorikken rundt det norske Forsvaret, både fra ledende skikkelser og i offisielle dokumenter. Denne spisse enden fordrer *profesjonelle soldater*: Mer operative soldater som har militæret som yrke, og som kan utkommanderes til utenlandstjeneste, skal i økende grad erstatt vernepliktsoldaten³. Den forandrede situasjonen har ført til at en ny soldat som kan takle disse nye utfordringene, er blitt etterlyst. I første omgang fører det til en profesjonalisering av soldaten. I neste omgang er det økt satsning på spesialstyrker det dreier seg om; som det framgår av så vel offisielle dokumenter som praktisk militært samarbeid med f. eks. både Storbritannia og USA. Det hevdes at spesialstyrker er løsningen mot ikke-statlige aktører; de behersker asymmetrisk krigføring og anti-terroroppdrag og kan utføre et vidt spekter av operasjoner på et lavere konfliktnivå enn hva konvensjonelle styrker kan. Det framheves også at de kan være langt mer nyttige i politisk sammenheng, og potensielt fungere som et utenrikspolitisk redskap i større grad enn hva den konvensjonelle soldaten kunne.

Momenter i de skisserte endringene over blir behandlet mer inngående i oppgaven; i første omgang danner punktene et bakgrunnstepp, en skisse av paradigmeskiftet i sikkerhetsbildet så vel nasjonalt som internasjonalt, som oppgaven problemstilling er forankret i.

1.3 Problemstilling

I denne oppgaven rettes søkelyset på en type soldat som i dagens uoversiktlige bilde får mer og mer betydning, nemlig spesialstyrkene. Spesialstyrkene er svært forskjellig fra de konvensjonelle styrkene. Deres spekter av oppgaver, kapasiteter og måter å løse problemstillingene som reises, anses som ukonvensjonelle, men allikevel har

---

³ Jf. forslag til forandring i lovgivningen i St.prp. 42

de fått økt betydning ettersom sikkerhetsbildet har forandret seg og det militær har fått en større politisk signifikans.

Jeg vil også se nærmere på hvordan spesialstyrkene har vokst frem, særlig hvordan deres særegne militære praksis har utviklet seg historisk, og hvordan deres oppgaver, metoder og funksjoner hvordan de passer inn det nye sikkerhetsbildet. Videre tematiserer jeg spesialstyrkenes politiske betydning, og relevans og de muligheter de tilbyr – samt problemer som har vært diskutert i forbindelse med denne soldaten. Sammenfattende tar jeg sikte på å belyse følgende hovedspørsmål mer inngående:

- Hvilke forsvarspolitiske og militære oppgaver forventes det militære og morgendagens soldat å ivareta?
- Hva kjennetegner spesialstyrkenes militære praksis – og hvordan har den utviklet seg historisk?
- Hvordan er spesialsoldatens kompetanse og praksis egnet for å ivareta de nye sikkerhetsutfordringene som har vokst frem etter den kalde krigen?

Det er den forandrede sikkerhetsproblematikken og det transformerte Forsvarets som har tvunget frem behovet for en *ny type soldat*; denne soldat står beskrevet i offisielle og militærfaglige dokumenter, *men* uten at det blir spesifisert og konkretisert nærmere hvem dette er, utover å være en profesjonell soldat. Jeg vil altså se i hvilken grad denne nye, profesjonelle soldaten kan tenkes å være en ukonvensjonell soldat, eller en virkelig ”globalisert” soldat i Braileys (2004) terminologi, som vanligvis refereres til som spesialsoldater eller spesialstyrker. En nærmere beskrivelse og konkretisering av spesialsoldatens militære praksis i forhold til de truslene som spesifikt er nevnt som sikkerhetsutfordringer i de militærfaglige dokumentene, har en sentral plass i oppgaven. Dette danner bakgrunn for en nærmere analyse av hvordan disse ukonvensjonelle styrkenes kapasiteter og evner kan tenkes i forhold dagens sikkerhetsutfordringer, og om de tilbyr unike egenskaper som passer inn i det omdefinerte Forsvaret.

I denne forstand uttrykker oppgavens problemstilling en antakelse, eller tese den om at den nye soldaten som beskrives, og som skal spille en nøkkelrolle i det norske Forsvaret, har flere av de kjennetegn, kompetanser og kapasiteter som er

typiske for den moderne spesialsoldaten, slik denne soldattypen har utviklet seg under og etter den andre verdenskrigen. På denne måten kan en mer inngående beskrivelse og analyse av spesialsoldaten bidra til å kaste lys over hvordan man mer detaljert tenker seg den nye, norske soldaten.

I denne antakelsen ligger det imidlertid et problemområde innebygd: Mens de ”klassiske” spesialsoldatene utviklet seg ved, i en viss forstand, å spille en birolle i forhold til konvensjonelle militærstyrker, synes den nye, norske soldaten å være tiltenkt en hovedrolle og være den sentrale aktøren i et modernisert norsk Forsvar. Dette er et forhold som også tematiseres ved å analysere spesialstyrkenes erfaringer nærmere.

1.4 Metode

Når det amerikanske forsvarsdepartementet fikk spørsmål om sin spesialstyrkeenhet Delta, var svaret ”*Delta? Delta is an airline, sir.*” (Neilland 1997). Dette illustrerer noe av det problematiske utgangspunktet for metodevalg i denne oppgaven. En analyse av spesialstyrkenes virke er ikke enkelt på bakgrunn av deres hemmelige natur. På samme måte: Når spurt om spesialstyrkenes inngripen i forhold til den russiske tråleren Elektron, svarte statssekretær Espen Barth-Eide at departementet ikke kommenterte forhold ved spesialstyrkene (Aftenposten 12.01.2006), som også eksemplifiserer metodeproblematikken.

1.4.1 Oppgavens metodiske tilnærming

Forskningsdesign og kildegrunnlag er valgt med tanke på å dekke spesialstyrkenes virke, basert på stoff og kilder som etter hvert har blitt mer tilgjengelig ettersom noe av sløret over disse skyggesoldatene har blitt løftet. Metodevalgene er da også gjort ut fra det faktum av at kildemateriale om de norske spesialstyrkene er lite direkte tilgjengelig, mens det derimot er det mer tilgjengelig litteratur og data å hente fra utenlandske kilder.

I oppgaven anvender jeg en teoretisk, kvalitativ tilnærming til emnet med en intensjon å gå i dybden på spesialstyrkene som sosialt fenomen. Delvis danner casestudien modell for oppgaven, hvor spesialstyrkene er det primære fokus. Oppgaven og metodikken nærmer seg på noen områder den historiske analysen, slik vi finner den innenfor historietradisjonen. Grunnen til dette er at jeg søker å finne ut hvordan fe-

nomenet eller casen, *spesialstyrker*, har utviklet seg over tid. Dette er et typisk kjennetegn for casestudier, hvor vi nettopp setter søkelyset på det konkrete særegne, og hvordan et fenomen forandrer seg over tid. Når spesialstyrkenes virke og utviklingen analyseres i sin konkrete, historiske kontekst, nærmer vi oss det som er praksis-analysens kjennetegn (Neumann 2001); derfor støtter analysene i oppgaven seg også på denne tilnærmingen for å skape større helhet og forståelse.

1.4.1.1 Kvalitativ vs kvantitativ metode.

Normalt sett skiller vi innen samfunnsfagene mellom to typer hovedmetoder når det gjelder innsamling av data. Disse to er på ingen måte gjensidig utelukkende, men kan heller sees som i hver sin ende på et kontinuum. Kvantitative data er generelt sett talldata, hvor analyser og tolkninger av dataene sikter på å etablere lovmessigheter og generaliseringer i forhold til aktuelle fenomener; man søker oversikt og leter etter hovedtrekk i det store bildet. Med *kvalitative metoder*, og således kvalitative data, søker forskeren å gå i dybden i forhold til ett eller noen få fenomen; intensjonen er å komme nærmere for å avdekke spesifikke og særegne egenskaper ved fenomenet. Kvalitative metoder er generelt sett mindre formaliserte og åpner for en større designmessig fleksibilitet og kreativitet. De kjennetegnes videre av data på lavt målenivå, få og skjønnsmessige valgte enheter, mange variabler og nærhet til kildegrunnlaget. I følge Østerud m fl. (1997) sikter forskeren på å tilegne seg dybdeforståelse av sosiale fenomener, i motsetning til statistisk generaliserbare resultater som er et hovedpoeng i en kvantitativ tilnærming.

Grennes (2001) sier at utgangspunktet for ethvert metodevalg ideelt sett er problemstillingen som danner utgangspunkt for forskningsarbeidet. Dette støttes av Lorensen (1998) som sier at det er problemstillingen eller forskningsspørsmålet samt den kunnskap som på det nåværende tidspunkt foreligger feltet, som i all hovedsak er avgjørende for design og metodevalg. Det er blant annet ut fra dette har jeg valgt et design som stiller seg tydelig i en kvalitativ tradisjon. Dette innebærer også en eksplorativ og åpen tilnærming, tett opptil Robert Yins (1994) beskrivelse av casestudier: ” ... undersøkelse som belyser et samtidig fenomen innenfor det virkelige livs rammer”. Nå er det, i følge Andersen (1997) store variasjoner innen casestudiestrategier. For ”unike” casestudiestrategier går et hovedskille mellom a-teoretiske og teoretisk fortolkende analyser. Forskjellen ligger hovedsakelig hvorvidt en legger

modeller og/eller fortolkende teori til grunnlag for å studere kildegrunnlaget. Teoretiske modeller lener seg sterkt mot det siste.

En metode for å studere utviklingen av en "case" er praksisanalysen (Neumann 2001). Praksisanalyser setter fokus på de forskjellige aktørene, det være seg statsmannen, soldaten eller diplomaten, for å søke å gi et mer historisk informert perspektiv på deres praksiser. En problematiserer i langt større grad det som til enhver tid er historisk spesifikt ved den enkelte praksisen. Praksisanalyse retter også oppmerksomheten mot forandringer, snarere enn mot kontinuitet (ibid). Denne oppgaven har også et slikt utgangspunkt. Det er forandringene i trusselbildet opp mot spesialstyrkenes praksis og deres møte med nye utfordringer som utgjør fokuset for studiet, og som sådan er praksisanalysen et egnet redskap. Det som tillegges vekt i praksisanalysen er de handlingstypene som til enhver tid faktisk utgjør global politikk, slik som krig og handel. Praksiser kommer historisk til syne, de er prinsipielt alltid i forandring fordi de alltid må gjentas, og der menneskelige handlinger gjentas, er forandring i prinsippet alltid en mulighet. Neumann (ibid) nevner krig som et eminent eksempel på en slik type praksis hvor det er snakk om en relasjon mellom mennesker, en intersubjektiv relasjon, ikke en relasjon mellom kultur og natur. Min studie trekker mange veksler på krig og konflikt, og hvordan disse har forandret seg i møte med nye aktører, nye praksiser og ikke minst utvikling av våpenteknologi. Derfor anser jeg også en praksisanalytisk tilnærming som relevant for oppgaven.

1.4.1.2 Kildegrunnlag

Det er vanlig å dele kildegrunnlaget inn i primær- og sekundærdata. Primærdata er samlet inn av forskeren selv, mens sekundærdata er samlet inn av andre. Eksempler på slike sekundærdata er forskjellige offentlige dokumenter, tidsskrift- og avisartikler og vitenskapelige dokumenter – og i moderne tid: Kilder fra Internet.

Å samle primærdata i denne oppgaven antok jeg i utgangspunktet ville vise seg problematisk da der er relativt stort hemmelighetskremmeri omkring spesialstyrkene. Dessuten er mer inngående kjennskap til og kunnskap om spesialstyrkene i Norge forbeholdt relativt snever krets, som man heller ikke eksakt vet hvem er; og endelig gjøres det av prinsipp få uttalelser om spesialstyrkene og deres operasjoner (jf. tidligere Oblt. Hanevik ved HSK; Jegerbudstikka 1999). Derfor var jeg henvist til å

anvende det Grennes (2001) omtaler som ”data frembrakt uavhengig av undersøkelsen vår”, eller sekundærdata.

Sekundærdata kan videre deles i to undergrupper: (1) Data som grunnlag for dokumentanalyse, og (2) data anvendt som bakgrunnsmateriale.

Dokumentanalyse er en kvalitativ metode, og som sådan er det viktig å utøve kildekritikk slik man finner den i historiefaget (Hellevik 2002:176). Også i bruk av sekundærdata er det avgjørende å ”... å bruke kildene kritisk, noe som er et absolutt kriterium”; en fordel i så måte bruke kjente og anerkjente instanser, i forhold til reliabilitetskriterier (Andersen m.fl. 2002).

De hovedkildene jeg har benyttet meg av oppfyller langt på vei dette kravet, da de er hentet fra offisielt norsk hold, utgitte forskningsartikler, artikler fra relativt renommerte aviser – som Dagbladet, Aftenposten og VG, samt artikler fra fagtidsskrifter hvor en finner diskusjonen knyttet til mitt tema på et rimelig høyt og kvalifisert nivå; tidsskrifter som Pro Patria/Vårt Vern, Norges Forsvar og Forsvarets Forum.

I tillegg anvender jeg nettartikler; et problem i forhold til pålitelighet og validitet med materiale på Internet er at ingen overordnet instans kontrollerer og kvalitets-sikrer dem. Disse kildene er da følgelig brukt kritisk og med varsomhet, og i hovedsak er de hentet fra instanser hvor en kan regne med en viss pålitelighet, som forsvardepartementets (FD) hjemmesider og hjemmesidene til det amerikanske forsvarsdepartementet. Når det gjelder omfanget av relevante kildene, er det interessant å observere en betydelig økning i antall oppslag og artikler som omfatter spesialstyrkene og deres praksis både innenlands og utenlands. Datainnsamlingen er blitt noe enklere bare i den siste tiden, og sier samtidig noe om spesialstyrkenes nyttefunksjon og økte relevans.

Kildegrunnlaget jeg baserer meg på kan deles i to kategorier, i forhold til hva jeg betyr av emnet spesialstyrker. Når det gjelder de roller og funksjoner som spesialstyrker forventes å utføre i norsk kontekst, og de oppgaver de blir pålagt, bygger jeg i hovedsak på data i de offisielle dokumentene, som tidligere nevnt er disse:

(i) Forsvarssjefens militærfaglige utredning 2003 (MFU03), som er en videreføring av blant annet FS 2000; (ii) Styrke og relevans - strategisk konsept for Forsvaret

(2005); (iii) Langtidsplanen, St.prp.nr.42 (2003-2005): Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008, som bygger på tidligere dokumenter som St.meld.nr.38 (1998-1999): *Tilpasning av Forsvaret til deltagelse i internasjonale operasjoner*, St. meld. nr.30 (2004-2005): *Muligheter og utfordringer i nord og St.prp.nr.45 (2000-2001): Omleggelsen av Forsvaret i perioden 2002-2005.*

I forhold til problemstillingen er dette sentrale dokumenter, og som sådan egnet som kildegrunnlag. I analysen danner disse dokumentene, sammen med uttalelser av forsvarspolitiske ledere og Forsvarsjef Sverre Diesen, utgangspunkt for hvordan Forsvaret er tenkt utviklet, og hvilke sikkerhetsutfordringer som legges opp som ramme for det norske Forsvaret. Offentlige dokumenter er langt på vei forfattet av byråkrater som har en fagbasert rolle, som er en fordel i og med at de formelt sett skal bygge på og fremme nøytrale vurderinger. På den annen side forfattes de med et mål om vedtak, og derfor vil de være påvirket av politiske føringer. Problemet er tilstedeværelsen av en mulig rollekonflikt og den bias det medfører. Men ved å supplementere med artikler utgitt av fagmiljøene selv (som i de nevnte tidsskrifter) kan man utfylle og korrigere bildet og gjøre det mer nyansert.

En rekke andre dokumenter er sentrale når det gjelder å belyse spesialstyrkenes virksomhet i historisk perspektiv. Her har jeg konsentrert meg om dokumenter fra offisielt hold, som forsvarsdepartementet, og en rekke artikler utgitt av ulike ”institutes of military studies” i USA. Disse dataenes reliabilitet vurderer jeg i utgangspunktet som tilfredsstillende, i kraft av at de er utgitt fra offisielt hold. Videre bygger jeg på artikler og bøker skrevet av forfattere med førstehånds innsikt i spesialstyrkenes virke, blant annet tidligere befal i styrker som 1. Special Forces i USA og britiske SAS, for å nevne de mest kjente. Deres bidrag er særlig egnet til å belyse hvordan spesialstyrkene har utviklet seg og opererer i dag, sett fra innsiden.

Som nevnt er spesialstyrkenes praksis ofte sterkt hemmelighetsholdt, dermed er det ikke like lett med tilgang på data som direkte berører norske spesialsoldaters praksis. Derfor bygger oppgaven på en *komparativ analysemodell*, i den forstand at den undersøker data for et lignende fenomen med antatt stor overføringsverdi, slik at man kan generalisere til det fenomenet man primært ønsker å undersøke. Når det gjelder spesialstyrkene er det saklig grunn for å anvende en slik tilnærming. Littera-

tur som beskriver praksis, funksjon og utvikling hos spesialstyrkeenheter som tilhører andre stater, handler samtidig om enheter som tradisjonelt har et meget nært forhold til norske spesialstyrker, både politisk og militært – særlig gjelder det styrker i USA og Storbritannia. Derfor er det rimelig å anta at norske spesialsoldaters praksis ikke er grunnleggende forskjellig fra andre spesialstyrkers. Når jeg legger særlig vekt på å bruke kilder om amerikanske og britiske spesialstyrkene, er det også fordi dette er foregangsland i forhold til bruk og utvikling av disse styrkene (Neilland 1997), og de norske spesialstyrkene både trener sammen med og opererer i nært samarbeid med disse styrkene (Michelleletti 2003). Brailey (2004) legger da også vekt på hvor integrert og like spesialstyrkene er, og påpeker også at de trener sammen i større grad internasjonalt enn hva konvensjonelle styrker gjør. I den forstand representerer spesialstyrkene globaliserte soldater som utfører oppdrag ut fra en felles og sterkt integrert basis (jf. Robinson 2004).

Et styrende forskningsideal er å stille seg kritisk til materialet og ta høyde for mulige feilkilder (Hellevik 2002:183). Her innebærer det å vurdere om dokumentene er utgitt med evne, mulighet og vilje til å gi så korrekt informasjon som mulig, eller hvorvidt opplysninger med hensikt er blitt dreid eller holdt tilbake. Ens egen forskningspraksis må også settes under lupen, men til syvende og siste er studiens kvalitet knyttet til grunnbegrepene reliabilitet og validitet, og i hvilken grad kildegrunnet kan sies å ha disse egenskapene. En komparativ analyse av spesialstyrkene og deres praksis må derfor finne sitt fokus i reliable kilder – som forteller noe som er gyldig for fenomenet som settes under lupen.

1.4.2 Alternative design

Prinsipielt finnes det flere måter å undersøke problemfeltet jeg har beveget meg inn på; for eksempel innsamling av empiriske primærdata data med så vel kvalitative som kvantitative metoder. Men på bakgrunn av den begrensede tilgangen til informerte respondenter og informanter har jeg vurdert en teoretisk tilnærming som mest hensiktsmessig. Et annet forhold som også spiller inn i forhold til en mulig intervju- eller spørreundersøkelse, er manglende kunnskapen innen sikkerhetspolitikk og såpass spesifisert forsvarspolitik, som blant annet egne ansvarlige politikere utviser.⁴

---

⁴ For eksempel avendes begrepet ”norske offiserer”, nærmest en eufemisme for spesialstyrkene under oppdrag utenfor landets grenser; et begrep som langt på vei maskerer oppdragsarten. I tillegg

1.5 Oppgavens videre disposisjon

Oppgavens videre oppsett er som følger:

I *kapittel 2* diskuteres og fremlegges bakgrunnen for det norske Forsvaret frem til dagens modernisering.

Kapittel 3 gjør jeg rede for strømninger internasjonalt. Det er to hovedhendelser som blir trukket frem: den kalde krigens slutt og fremveksten av den globale terrorismen som sikkerhetsutfordring nummer en i den vestlige verden. Jeg viser hvordan dette har forandret sikkerhetsfokus og hvordan en ser konflikter i fremtiden i forhold til et nytt blikk på sikkerhetspolitikken.

I *kapittel 4* redegjør jeg for den nye forsvarspolitikken slik den fremkommer av de offisielle dokumentene. Videre viser jeg hvilke implikasjoner dette har for soldatene, og hvordan vernepliktsoldaten ikke strekker til. Sist skisserer jeg opp de krav og oppgaver som en tenkt ny soldat må fylle.

Kapittel 5 tar for seg spesialstyrkene og specialsoldatens fremvekst. Kapitlet viser hvordan disse styrkene har gjennomgått en rekke forandringer og utviklet seg etter den annen verdenskrig og frem til i dag.

I *kapittel 6* gjennomgår jeg metodene og oppgavene som har vært spesialstyrkenes arena. Videre ser jeg hvordan disse har gjennomgått radikale forandringer særlig i tiden etter den kalde krigens slutt og jeg ser hvordan spesialstyrkene, slik de ser ut i dag, passer inn i bildet av den norske soldat slik vi kan lese det ut av de offisielle dokumentene.

Kapittel 7 tar for seg den kritikken som har vært reist mot spesialstyrkene og deres metoder. Kapitlet ser også på den problematikken som oppstår mellom demokratiets idealer og styrker som har en av sin absolutt sterkeste kort i det at de operer i det skjulte og utenfor offentlighetens søkelys.

---

stilles det til stadighet spørsmål fra politikere om bakgrunnen for og formålet til disse ”offiserene”, som kan indikere begrensede kunnskaper om temaet.

I *kapittel 8* trekker jeg trådene sammen og ser i hvilken grad problemstillingen har blitt besvart og hvilke slutninger som kan trekkes på bakgrunn av analysen. Har spesialstyrkene en større rolle å spille i morgendagens Forsvar?

2.0 Norges sikkerhetsforståelse frem til den kalde krigens slutt

Under riksforsamlingen på Eidsvoll i 1814 uttalte Nikolai Wergeland blant annet: ”Himmelen har villet, at dette Rige, som ei kunne dele de rigere og skjønnere Landers glader, ei heller skulde dele deres sorger, ...” (etter Skogan 2001). Uttalelsen minner om at Norges geografiske beliggenhet gav beskyttelse, men det var også et annet moment som lå til grunn her, som skulle bli styrende for norsk sikkerhetstenkning. Norge skulle ikke ha noen grunn til å bli dratt inn i andre lands kriger – slik det hadde skjedd under Napelonskrigene. Å unngå dette ble et overordnet mål i norsk politikk både i unionstiden og etter (ibid).

2.1 Norsk forsvars- og militærpolitikk frem til 1989

Rundt det nittende århundrets begynnelse fikk Norge egen utenrikspolitikk. Denne spede begynnelsen ble ifølge Neumann (1995) av enkelte sett på som et prosjekt løst fra det eksisterende systemet av stater. Dette fulgte den isolasjonslinjen som hadde blitt opptegnet allerede i riksforsamling på Eidsvoll i 1814. Kort oppsummert kan man hevde at det dreide seg om et ønske om at Norge skulle kunne greie seg uten en sikkerhetspolitikk. Det fantes på den tiden en utbredt forestilling om at krig skyldtes stormakters reknespill, og at småstater hadde muligheten til å isolere seg fra sikkerhetspolitikken forstått som et slikt spill. Norge bygget opp et forholdsvis sterkt grensevern og holdt seg med hell utenfor den første verdens krig. Et faktum som ble sett som bevis på at Norge kunne holde seg utenfor de større landenes maktpolitiske spill.

Senere, i 1930-årene bidro Norge sammen med en rekke andre små europeiske land, til å undergrave den internasjonale orden da staten reserverte seg mot Folkeforbundets artikler om kollektiv militær innsats mot aggressorstater. Argumentet var at slikt kunne ”krigerstatene” ta seg av – det var ikke fredelige småstaters bord. Denne tankegangen hadde vokst frem etter at Norge med hell hadde kunnet holde seg unna storkonflikten under første verdenskrig, og denne isolasjonismen forsøkte man å fortsette under den andre verdenskrig (Neumann 1995).

Sett i ettertid hadde isolasjonismen sin pris ikke bare i form av manglende forsvar, men også i manglende ansvarsfølelse for selve det internasjonale systemet, når en

forsøkte å løsrive Norge fra et større system av stater. Under andre verdenskrig fikk Norge oppleve at de nok kunne holde seg unna omverden, men det betydde ikke at omverden holdt seg unna Norge. Så når den andre verdenskrig var over, dreide debatten seg om hvordan man skulle unngå ett nytt 9. april. Oppfatningen den gang og senere er at Norge høstet de bitre fruktene av hva som kan skje når en nøytral stat gjør seg uavhengig av hjelp utenfra. Man kom frem til erkjennelsen at det var ”er vanskelig å tenke seg at Norge skal komme til å forsvare seg uten å ha allierte, og det er nødvendig å erkjenne at Norge med sine begrensede ressurser ikke vil kunne holde stand alene i lengre tid,” heter det i planen for gjenreisning av Norges Forsvar av 1946 (Riste 1992: 6, etter Neumann 1995).

Etter at Einar Gerhardsen tok et oppgjør med kommunismen i sin berømte Kråkerøy-tale fra 1948, var også mye av veien klarlagt for det som i senere tid står frem som et av de største vannskillene i norsk militær- og utenrikspolitikk, Norges medlemskap i NATO. Dette kan sees som de første steg mot det som senere skal danne erkjennelsesgrunnlaget for Norges rolle i en globalisert verden, i kontrast til den isolasjonistiske tankegangen som hadde rådet.

Gjennom den kalde krigen var Norges Forsvar relativt konstant og lite utsatt for endringer. Fiendebildet med en hovedfiende i nord holdt seg, og det var sterkt konsensus om målsetninger, strategi og virkemidler for norsk forsvarspolitikk. I tillegg nøt Norge godt av sin strategiske beliggenhet som eneste land i NATO med grense mot Sovjet og hadde som sådan en innflytelse innad i NATO som overgikk deres militære og størrelsesmessige betydning. I følge Viken (2001) hvilte Norges sikkerhet på fire gjensidig forsterkende grunnpilarer: *Totalforsvaret, den alminnelige verneplikten, et nasjonalt balansert forsvar og et gjensidig forpliktende internasjonalt samarbeid.*

2.1.1 Verneplikten

Siden franske revolusjonære proklamerte doktrinen om masseutskrivelse for drøye to hundre år siden, har verneplikten innarbeidet seg som en sentral del av forholdet mellom forsvar og politikk i en rekke land (Smith 2005). Verneplikten var også et helt sentralt instrument i de europeiske nasjonsbyggingsprosessene fra 1800-tallet og framover. I Norge fremstår verneplikten nå så innarbeidet at man ofte ikke min-

nes de spesifikke historiske forutsetningene som den hviler på av ideologisk, teknologisk og militær art. I Norge trakk man gjerne trådene fra det nye fremvoksende nasjonale vernepliktssystemet tilbake til tidligere tiders mobiliseringsordninger. Allerede i tidlig middelalder finner vi verneplikt nevnt i norske lover. Disse lovreglene ble etter hvert innhentet av den teknologisk-økonomiske utviklingen. Da landvernet, en raskt oppsatt bondehær, ikke besto sin prøve i Kalmarkrigen i 1611, ble den i 1628–41 erstattet av en mer moderne hær. Dette er også eksempel på hvordan den militærteknologiske utviklingen endrer forutsetningene for organiseringen av forsvaret.

Den allmenne verneplikten for menn utviklet seg i løpet av 1800-tallet. Den ble viktig ikke bare i norsk statsbygging, men også i nasjonsbyggingen. Verneplikten knyttes til demokratiet – folket skal selv bygge og forsvare landet. Dette er holdninger vi også finner i debatten i dag. Lundeteigen (2006) hevder blant annet at førstegangstjenesten er avgjørende for etableringen av forsvarsviljen i befolkningen og hele territoriet (Aftenposten 3.3.2006). Videre sikrer den at de væpnede styrker ikke blir skilt ut som en stat i staten, og sikrer i den forstand demokratisk kontroll. Verneplikten har i følge Neumann (1995) virket integrerende og vært et vesentlig element i de fleste norske menns livserfaring. Den er en del av hva det vil si å være en norsk ung mann.

Fra 1945 har verneplikten vært fundamentet for det norske forsvaret. Man har operert med stående avdelinger og en lengre førstegangstjeneste enn tidligere. Storparten av den mannlige befolkningen har gjennomført førstegangstjeneste. Dermed har ordningen vært regnet som rettferdig.

2.1.2 Territoriet

Territoriet spiller en viktig rolle i nasjoners selvforståelse, det danner grunnlag for nasjonale myter, følelser av tilhørighet og egen historie. Norge har tradisjonelt vært veldig opptatt av det territoriale aspektet, noe som tydeliggjøres gjennom tidligere general Werner Christies bemerkning om at ”Hovedoppgaven for Forsvaret er å forsvare fedreland og hjem mot den som truer vår fred og frihet. Grunntanken er den samme som instinktivt er nedlagt i de fleste tenkende vesener – beskyttelse av reviret og artenes videreføring.” Den samme tanken som Machiavelli (1513/1983) vekt-

legger når han fremhever bondesoldaten, eller den utskrevne soldat, som bedre egnet enn leiesoldaten. Ut fra denne tankegangen kunne man forvente større offer av soldater og offiserer når de forsvaret territoriet, enn når de fungerer som utenrikspolitisk instrument i statens tjeneste.

Det er derfor et visst grunnlag for å spørre om de væpnede styrkers ideologiske fundament er så sterkt knyttet til forsvar av territoriet, at lojaliteten til dette prinsippet er sterkere enn til statens politiske ledelse. Det historiske grunnlaget for denne ideologien er for så vidt betydelig, i følge Neumann (1995). Under unionen med Danmark ble den norske hæren ofte brukt offensivt i konflikter med Sverige med vekslende hell. Tvillingrikene tapte de fleste kriger, ofte med territorielle tap for Norge som utkomme. Deler av hæren ble også til tider, som under den ulykksalige Tyttébærkrigen i 1788, leid ut til fremmede fyrster. I 1814 ble det innført geografiske begrensninger på bruken av de norske styrkene. Store deler av styrkene kunne ikke lenger brukes utenfor Norge. Man ville heller ikke trekkes inn i flere ødeleggende kriger mot sin vilje. Den andre verdenskrig og den ydmykende okkupasjonen er nok den viktigste nasjonale felleserfaring som danner grunnlaget for det vernepliktsforsvaret vi hadde inntil nylig.

2.2 Sikkerhetsbegrepet frem til den kalde krigens slutt

I begynnelsen var Norges sikkerhetsbegrep nært knyttet til territoriet og beskyttelsen mot aggressive nabostater. Særlig fryktet man, ifølge Skogan (2001), svensk revansjepolitikk.

Det tradisjonelle sikkerhetsbegrepet er i stor grad forbundet med det Skogan (2001) omtaler som negativt sikkerhetsbegrep. Han viser til tre siktemål som sikkerhetspolitikken søker å ivareta ut fra en tradisjonell forståelse:

- A. Å avverge krig og forebygge væpnet aggresjon og direkte militært angrep mot eget land.
- B. Hvis dette ikke lykkes: Å stå imot og om mulig slå tilbake åpen, direkte militær maktbruk, samt så langt dette tillater det, å begrense de tap angrepet og motstanden mot det påfører eget land.

- C. Å avvise forsøk på militært press mot eget land – dvs. forsøk på å bruke trussel om åpen militær maktbruk til å tvinge dets myndigheter og befolkning til å innrette seg annerledes enn de selv vil.

Disse punktene bygger på en *negativ definering* av sikkerhetspolitikken, altså mer en angivelse av hva sikkerhetspolitikken skal beskytte mot. Man har operert med begrepet *statssikkerhet* som i tradisjonell forstand har vært opptatt av, og knyttet til, forsvaret av statsmaktens grunnleggende interesser. Denne statssikkerheten var et helt grunnleggende behov som legitimerer innsats av alle tilgjengelige ressurser når staten stilles overfor en eksistensiell trussel. Statssikkerhet har med andre ord tradisjonelt vært særlig knyttet til forsvaret av territoriet (invasjonsforsvaret).

2.2.1 Det bipolare systemet

Norges sikkerhetspolitiske situasjon under den kalde krigen har kunnet sees ut fra en verdensordning basert på to poler. Trusselbildet var relativt ukomplisert i den forstand at det så ut til å være to likverdige poler basert rundt supermaktene USA og Sovjetunionen som stod mot hverandre, og som på mange måter utliknet hverandre. Dette topolssystemet gjorde sikkerhetsproblematikken besnærende enkel. Man forsøkte å oppnå sikkerhet for ens stat og dets territorium ved å nøytralisere faren for invasjon fra Sovjet. Virkemidlene var forsvarspolitikken bygget på et massivt vernepliktsforsvar med konsentrasjon i nordområdene og alliansemedlemskap i NATO som garantist for vår territoriale integritet. Nå hadde Norge riktignok i de første årene etter annen verdenskrig håpet på å kunne beholde nøytraliteten ved en såkalt brobyggerpolitikk som tok sikte på samarbeid med begge sider, uten å være med i noen blokkdannelse. Dette var en delvis tilbakevending til nøytralitetslinjen. Men landets utsatte militære posisjon hadde gjort det imperativt for Norge å sikre sin eksistens i dette topolssystemet, så den 4. april 1949 sluttet Norge seg til Atlanterhavspakten, NATO. Denne tilslutningen åpnet for en ny arena – i tillegg til FN, for norsk medvirkning i forsøk på å bygge ut krigsavvergende internasjonale ordninger. Denne gangen gjennom kollektivt forsvar (Skogan 2001).

2.2.2 Kollektiv sikkerhet

Allianser forstås tradisjonelt som funksjonelle sammenslutninger av stater som ønsker å øke sine relative kapabiliteter overfor en annen part (bipolaritet) eller flere parter (multipolaritet). Her er det statenes kumulering av militære kapabiliteter og

posisjonering med hensyn til hverandre, og ikke staters sosiale, ideologiske og økonomiske interne kvaliteter som binder statene sammen, og sikkerhetsforståelsen må sies å være av negativ art da den sier noe om hva den var et forsvar mot: aggresjon utenfra. Hvis vi tar utgangspunkt i perioden under den kalde krigen var motstanderen som kunne tenkes å stå bak denne aggresjonen gitt: den andre store alliansen, Warszawa-pakten, den andre polen i det bipolare spillet. I følge Waltz (1979) ville den kalde krigens slutt føre til en situasjon som gjør allianser som NATO utdaterte. Bortfallet av konkurrerende maktblokker vil derfor resultere i at allianser forvitrer (Waltz 1982, Thune 1997). Norges formål for å gå inn i alliansen var i følge Skogan (2001) å sikre landet militær hjelp i tilfelle det skulle gå galt og krig igjen skulle true. Den kollektive sikkerheten for Norge lå i massiv ryggdekning, hovedsakelig fra Storbritannia og USA, og den var basert på en frykt for andre makters interesse av vårt territorium.

2.3 Realisme og neorealisme som forklaringsmodeller

Realismen og neorealismen har hatt stor innvirkning på hvordan sikkerhetsproblematikk er blitt tolket. Den politiske tenkningen og idene om spillet på den internasjonale arena har etter den andre verdenskrig vært sterkt påvirket av den realistiske tradisjonen ved Hans Morgenthau og en noe nyansert versjon ved Kenneth Waltz, kalt neo-realismen.

Realismen vokste frem som en reaksjon mot den idealistiske internasjonalismen som rådet i mellomkrigstiden, hvor det nylig opprettede Folkeforbundets ⁵ problemer med å skape internasjonal enighet og samhandling førte til en vridning bort fra denne retningen, som av realistene ble sett som utopier. Realismen har dog utviklet seg i vedvarende dialog med idealistiske og liberale forestillinger (Østerud 2001). Disse modellene har riktignok vært utfordret, men har med forlokkende enkelhet forklart hvordan spillet på den internasjonale arena har foregått. Begge modellene ser den internasjonale arena som et anarki uten noen overordnet makt som kan sørge for ro. Organisasjoner som FN og NATO er mer uttrykk og instrumenter for de dominante maktenes interesser; eller arenaer hvor de kan hevde sine interesser.

---

⁵ Forløperen til dagens FN som kollapset i løpet av mellomkrigsårene.

Hans Morgenthau syn har dominert den internasjonale debatten i mange tiår etter den annen verdenskrig (Robinson 2001). Morgenthau bygget sine teorier om statlige relasjoner på et eksplisitt syn på den menneskelige natur. Egoisme var et av de absolutt grunnleggende trekkene; f. eks var penger et middel til å skaffe seg goder, og for stater var makt et middel til å skaffe seg og sikre politiske interesser.

Ut fra Hans Morgenthau realismesynspunkt forstås statssystemet og interstatlig politikk som relasjoner mellom suverene og enhetlige enheter. Maktmotive er sentralt og politikken styres av faste lovmessigheter. Det er disse lovmessighetene som realismen forsøker å stadfeste. Grunnlaget for de faste lovmessighetene finner Morgenthau i maktmotive som en del av den menneskelige natur. Trangen til selvhevdelse er maktmotive politiske uttrykk, enten som et universelt trekk eller i det minste som en vedvarende mulighet. Det er de politiske aktørenes selvhevdelse som fører til konflikter (Østerud 2001). Morgenthau teorier sammenfaller i stor grad med et syn som ser staten som monopolist på legitim bruk av voldsmakt.

En mer nyansert versjon finner vi i neorealismen og de ideer som Kenneth Waltz (1979) lanserte i sin bok *Theory of international politics*, som fikk stor gjennomslagskraft for forståelsen av hvordan det internasjonale systemets dynamikk fungerer. Prinsipper han fremlegger bygger langt på vei på Hobbes(1660) ideer. Et hovedpoeng er at enkeltstater er hierarkisk bygget opp, mens det internasjonale samfunn har et anarkistisk organisasjonsmønster. I det internasjonale samfunn finnes det ingen sentral, samlende utøvende makt, og sikkerhetspolitikken anses langt på vei som et nullsumspill. Her forstås staten som en autonom enhet, en figur eller skikkelse om en vil, med interesser og mål som eksisterer uavhengig av og i konkurranse med andre stater. Disse forutsettes å ha visse gitte interesser, og stat til stat relasjoner er en funksjon av ulike staters forsøk på å fullbyrde sine egne målsetninger i konkurranse med stater, og overleve som territoriell enhet. Interstatlig politikk fremstår dermed som relasjoner mellom enheter som søker å fullende mål og interesser som er primært individuelle, og løsrevet fra et større interstatlig fellesskap. Denne modellen ser interstatlig (internasjonal) politikk som relasjoner mellom suverene og enhetlige enheter i det politiske rom atskilt fra intra-statlige(innenriks) politikk. Waltz fremmer ideen om at politikk på den internasjonale arenaen er strukturelt for-

skjellig fra politikken og dynamikken på den intra-statlige arena. Det er dette som Thune (1997) kaller ”teorien om de to rom”.

Staters organisering innad og staters organisering på den internasjonale arenaen utad sees altså som to helt atskilte arenaer. Innenrikspolitikken er hierarkisk organisert i tråd med suverenitetsprinsippet, og den følger et pålitelig regelverk som muliggjør spesialisering i samfunnet. På den ytre, internasjonale arenaen hersker anarkiet. Felles for disse synspunktene er antagelsene om at sikkerhetsbildet vil være kvalitativt forskjellig i en bipolar verdensordning i motsetning til i en multipolar verdensordning. Hypotesen er at topolete systemer er mer stabile enn flerpolet, siden skiftene i en multipolar verden vil være hyppigere og mer uoversiktlige. Situasjonen før den første verdenskrig sees ofte som et eksempel på en multipolar maktstruktur i Europa hvor sikkerhetsdilemmaet førte til krigen brøt ut. Til sammenligning har det vært vanlig å se tiden etter den andre verdenskrig som en bipolar maktfordeling med to supermakter satt opp mot hverandre, og som sådan har garantert for den lange perioden av stabilitet frem til kalde krigens slutt i 1989.

Statssystemet er stabilt så lenge det er en form for likevekt hvor staters makt balanse opp mot hverandre, – en stabilitet som var til stede så lenge Warszawa-pakten og NATO stod mot hverandre. Den ”lange freden” etter den annen verdenskrig sees ut fra denne tradisjonen som resultat av to blokker som sørget for et ekvilibrium. En stabilitet ofte bare kalt ”terrorbalansen.”

3.0 Premisser for et sikkerhetspolitisk paradigmeskifte

3.1 Umiddelbare effekter av den kalde krigens slutt

Med den kalde krigens slutt forandret også bildet seg radikalt for Norges del. Den kraften landet hadde i form av strategiske beliggenhet ble brått og betydelig redusert. For å få tildelt ressurser og midler måtte det stadig større hestehandler til, men det var klart at flere av lagrene og basene som Norge hadde, ville bli avviklet og således ville Norge komme mer i periferien av forsvarssamarbeidet innad i NATO. I tillegg til dette var den amerikanske forsvarstrukturen utsatt for betydelige nedkjøringer slik at man ikke kunne ta amerikanske forsterkninger for gitt (Neumann 1995). I en viss grad steg det frem en bevissthet om at innflytelse var avhengig av egne bidrag i langt større grad enn tidligere.

Forsvarets ledelse så etter hvert en ytterligere svekket norsk innflytelse i NATO som følge av en relativ motvilje mot deltakelse internasjonalt operasjoner, men vel så alvorlig var følgene av endringene i NATOs kommandostruktur i 1992 (Neumann 1995). Den tidligere Nord-kommandoen, som omfattet Norge, Danmark og Schleswig-Holstein ble ledet fra Kolsås i Oslo. Det hadde vært med på å gi Norge en viktig posisjon i NATO. Nå ble Norge og Storbritannia, samt havområdene i Kanalen, Nordsjøen og Østersjøen og de tilstøtende lands sjøstridskrefter, lagt under den nye Nordvestkommandoen. Det siste var et resultat av norske innspill, men det er liten tvil om at endringene til dels gikk på tvers av norske interesser (ibid). For Norge var dette et skritt mot marginalisering, et skritt mot at de allierte kunne glemme Norge og norske problemer. At dette faktisk var et problem, ble stadig bekreftet gjennom første halvdel av 1990-årene hvor Norge ble sett på som særs opphengte i sine egne nordområder og de trusler som kunne komme der.

De dramatiske hendelsene i 2001 var med på å forandre forståelsen av sikkerhetsbildet ytterligere. Viken (2001) viser blant annet til Forsvarstudie 2000 som uttalte at andre trusler enn de rettet mot det norske territoriet måtte få økt betydning, og at en betydelig kvalitativ og kvantitativ dreining av det norske Forsvaret var påkrevd. Forsvaret ble etter hvert mer internasjonalt rettet, og det ble også et sikkerhetspoli-

tisk virkemiddel i langt større grad enn det hadde vært under den kalde krigen (Matlary 2005).

Et av hovedpoengene med en dreining mot økt internasjonaliseringen av norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk finner vi i altså i bestrebelsene for å motvirke den tendensen som begynte med Sovjetunionens fall. Fra norsk side var det ønskelig å bli husket i den sikkerhetspolitiske hverdag og ikke bare som leverandør av energi i krisesituasjoner. Ved å bidra til med nødhjelp og oppfylle FNs oppfordring om u-hjelp, delta i fredsoperasjoner og stille sine ”good offices” til disposisjon for stridende parter som trenger en mediator, skaffer Norge seg oppmerksomhet og en markant profil internasjonalt. Fra en sikkerhetspolitisk synspunkt er en slik profil et svært nyttig kort. Videre ved å delta i fredsoperasjoner kan staten Norge motvirke inntrykket av å være en nettoforbruker av alliertes sikkerhetsgarantier – en gratispassasjer. Ved å delta i slike operasjoner styrker man internasjonale normer, som en småstat har større interesse av enn stormakter – jo mer som avgjøres i på forhånd fastlagte former, desto mindre avgjøres av stormaktene på egen hånd.

I løpet av den senere tiden har antall utenlandsoppdrag Norge har påtatt seg øket betraktelig. Tidligere utenriksminister Jan Petersen uttaler at det er en solidaritetsplikt med våre allierte å delta (VG 09.09.06), men det er i følge Matlary (2006) like mye en realpolitisk forpliktelse som gir Norge en stemme rundt bordene når sikkerhetspolitikken utformes. Nye situasjoner krever prioritering av nye typer utenlandsoppdrag. I den senere tide har norske styrker vært aktive både i Afghanistan (operasjon Enduring Freedom) og i Irak (operasjon Desert Shield). Det er ikke lenger utelukkende snakk om fredsbevarende oppdrag i FN, fokus er i større grad rettet mot ”skarpe oppdrag” utenlands i form av fredsoppbyggende operasjoner. Den arenaen som de norske styrkene operer på internasjonalt har forandret seg, og følgelig er revolusjonen i det norske Forsvaret et forsøk på å fange opp dette ved å profesjonalisere er relativt lite forsvar.

3. 2 Overgangen fra et bipolar til et unipolar scenario

Tiden etter annen verdenskrig har vært vanlig å se som en tid med stabilitet på den internasjonale arena. En stabilitet som ble passende eksemplifisert gjennom MAD⁶, den gjensidige atomtrusselen som fungerte som garantist for at det ikke brøt ut krig.

I sikkerhetspolitisk og militær tenkning er det vanlig å sette et ganske skarpt skille mellom før og etter den kalde krigen. Berlinmurens fall i 1989 sees ofte som en direkte forløper til Sovjetunionens kollaps i 1991. Akkurat hvor vidtrekkende oppløsningen av den store supermakten skulle spenne var vanskelig å se like i ettertid, men i dag har utviklingslinjene stabilisert seg, og man har etter hvert tilpasset seg en radikalt forandret situasjon.

Dette teoretiske skillet er imidlertid blitt møtt med kritikk i den senere tid, og Kennedy-Pipe (2000) argumenterer med at det er en moderne myte at perioden i den grad var preget av fred og stabilitet. Hun påstår i "From Cold Wars til New Wars" at begrensede kriger, etniske konflikter og kriger på et "lavt" nivå har vært et fremtredende trekk i det tjuende århundrets internasjonale landskap. Men at den kalde krigen forvrengte og begrenset vår forståelse av den globale politikens natur; oppfatning av krig, konflikter og fred var fokusert på atomkrig. Dermed kom alvorlige og vedvarende mindre konflikter, f. eks. etnisk konflikter og borgerkriger i bakgrunnen i den dominerende forståelsen av internasjonal sikkerhet.

3.2.1 Den gjenværende polen: USA – som eneste supermakt

Den bipolare stabiliteten som preget tiden under den kalde krigen var udiskutabelt over med oppløsningen av Sovjetunion, og en *multipolar* virkelighet åpnet seg. Nå kan det også hevdes at det er en *unipolar verden* vi ser, siden USA står igjen på den internasjonale arenaen som den eneste supermakten.

De valgene USA gjør vil utvilsomt ha stor innflytelse på hvilken retning sikkerhetsproblematikken på den internasjonale arena tar. Tucker (1996) hevder at et av de store spørsmålene innenfor amerikansk utenrikspolitikk etter den kalde krigen, er

---

⁶ Mutual Assured Destruction

motsetningen mellom ønsket om fortsatt å være den ledende globale makten, og en økende motstand mot å bære kostnaden som en slik posisjon måtte innebære. Ralph (2000) viser til at denne interne striden har pågått innad i USA gjennom lang tid, som en kamp mellom de som hevder internasjonalismes forrang mot de som ønsker en mer isolasjonistisk politikk. En stadig økende motvilje mot å være en unilateral garantist for et liberalt handelssystem har skapt konflikter innad i USA; regjeringer som representerer dette synes har særlig vendt seg mot Kongressen, som tradisjonelt har ønsket en mindre fremtredende rolle for USA på den internasjonale arenaen.

Spenningen innad i USA i forhold til isolasjon og internasjonalisme har imidlertid ført til en amerikansk utenrikspolitikk som er opptatt av å innta en multilateral tilnærming til sikkerhetsbegrepet, hvor en streng politikk mot spredningen av masseødeleggelsesvåpen og atomvåpen, både vertikalt og horisontalt, og kampen mot terrorisme er uttalte bærebjelker (Ralph 2000)

USA som ledende aktør vil ha i stor grad sammenfallende interesser som de organisasjoner det velger å assosiere seg med. USAs holdning til FN og NATO vil være avgjørende for hvordan disse organisasjonene vil kunne påvirke og stabilisere sikkerhetsbildet. Fra amerikansk side blir de sett på som relativt svake og ute av stand til garantere mot utbrudd av krig, som har motivert USA til å beholde den militære kapabiliteten til å intervensere unilateralt (Ralph 2000:39).

3.2.2 Den andre polen: USSR-imperiets oppløsning

Under hele etterkrigstiden dannet Sovjetunionen en motpol mot et USA-ledet NATO. Warszawa-pakten og NATO, de to militærorganisasjonene hadde en klart definert fiende i hverandre. Flere har da også sett på etterkrigstiden som en stabil periode som ikke kunne eskalere i krig grunnet paktens totaldestruktive atomvåpenpotensial.

I det kommunismens totalitære jernhånd var borte, var det som om lokket på Pando-ras eske løftet seg av kraften fra alle motsetninger som den hadde undertrykket. Sovjetstaten smuldret hen i en rekke mindre stater, og i enda flere etniske grupperinger. Kontrollen med masseødeleggelsesvåpnene lå ikke lenger utelukkende i Kreml, men ble nå spredd over et område det er vanskelig å forestille seg fullt ut.

Oppløsningen av Sovjetunionen hadde også innvirkning på andre kommunistiske stater i Europa som én etter én falt sammen som korthus. Særlig har konfliktene Jugoslavia fått innflytelse på utformingen av det militære og forståelsen av hvordan konflikter ville opptre i tiden etter den kalde krigen.

Et av de mest umiddelbare resultatene av denne fragmenteringen er framveksten nye politiske aktører. I noen tilfeller aktører som antagelig hadde vært der hele tiden, men som var kommet i skyggen av supermaktsrivaliseringen (Kennedy-Pipe2000). Med nye aktører kom nye konflikter, eller gamle konflikter i ny innpakning, som har fått betydelig innvirkning på hvordan man ser spillet på den internasjonale arena. Opprettelsen av en rekke nye stater førte også til at Sovjetunionens enorme våpenarsenal ble spredt på en rekke hender. Det er ikke sikkert at det utelukkende var nasjonale aktører som nå fikk tilgang til masseødeleggelsesvåpen, og en utbredt frykt for at ikke-statlige aktører kunne få slike i hende var nå mer reell enn tidligere.

3.2.3 Nye aktører og 'neo-medievalisme'

Som nevnt sementerer Westfalerfreden i 1648 langt på vei ideen om at det er statsmakten som har legitimt monopol på militærmakt. I løpet av trettiårskrigen som hadde ledet opp til fredsammenslutningen, hadde private hærer vært et dominerende innslag i krigføringen. Som Knutsen (1995) viser gjorde private entreprenører tjeneste hos forskjellige monarker ut fra økonomiske motiver. Leiehærer var i denne tiden ikke noe uvanlig syn. Kennedy-Pipe (2000) viser til leiehærenes lange historie som ikke-statlige aktører i krigsbildet. For eksempel brukte perserne grekere i forsøket på å stoppe Alexander den store i 334 (f. Kr); sveitsiske leiesoldater ble brukt for opprette vaktstyrkene i Vatikanet, og under den amerikanske frigjøringskrigen supplerte britene styrkene med tropper fra Tyskland. I følge Knutsen (1995) tørker denne typen hærer hen etter opprettelsen av nasjonalstaten, og væpnet konflikt falt inn under statsmakten.

Etter den kalde krigen endres scenariet, vi ser tilløp til så vel avnasjonalisering av nasjonalstatene som mer en grunnleggende fragmentering og forvitring av stater som tidligere hadde legitim rett til å anvende militærmakt. På mange måter får vi en situasjon som minner om tiden før Westfalerfreden, og som er omtalt som *neo-medievalisme* (Kennedy-Pipe 2000). Eksemplene er mange, sentralt står kollapsen

av det sovjetiske imperiet og den jugoslaviske staten der ulike grupper og etniske grupper dannet hærer, med varierende legitimitet i forhold til de nyopprettede statene. Blant annet etablerte Moldova egen militærstyrke gjennom nasjonal verneplikt tidlig på 1990-tallet til tross for gjentatte protester fra Russland. Det som ofte blir betegnet som armeer i dette henseende, er ofte ikke mer enn koalisjoner av forskjellige grupperinger og utbryterfraksjoner som operer innenfor sammenbrutte stater, eller stater med alvorlige problemer på det området.

Et annet utviklingstrekk som har ført til en ytterligere oppsmuldring av statenes maktmonopol, er veksten av paramilitære grupper, eller leiesoldater som selger sine tjenester til aktører som måtte betale best. Kennedy-Pipe (2000) viser til at en rekke selskap har vokst frem de siste årene som tilbyr sikkerhetstjenester til styresmakter, multinasjonale selskap og internasjonale organisasjoner (jf. en detaljert gjennomgang hos Halvorsen 2005).

Det er blant annet den skisserte overgangen fra et bipolar til unipolart og videre til et multipolart sikkerhetsscenario, med innslag av neo-mediavalisme, som danner det komplekse og stadig mindre forutsigbare sikkerhetsscenariet Norge står overfor og er den del av (jf. MFU03; St.prop.nr 42).

3.3 Globaliseringen: fragmentering og integrering

Et annet fremtredende trekk som har innvirkning for hvordan sikkerhetssituasjonen har endret seg, og er i stadig endring, er den økende globaliseringen. Betydningen av globalisering sees blant annet ved at begrepet er hyppig nevnt i MFU03 og Stortingsproposisjon 42 (2003-2004).

Globaliseringsbegrepet beskriver en verden mer preget av gjensidig påvirkning hvor enhetene ikke kan sees isolert; begrepet brukes ofte som en samlebetegnelse på alle de faktorer som gjør verden mindre, og som innebærer at det som skjer ett sted i verden får betydning for enkeltmennesker og samfunn andre steder i verden. Kjerne i begrepet synes å være at landegrensene blir stadig mindre viktige som rammer for menneskelig samhandling i sin alminnelighet og for økonomisk samhandling i særdeleshet (Østerud 2002; Styrke, et strategisk konsept).

I følge Østerud (2002) er de statlige grensene svekket, samtidig som nasjonalistiske bevegelser er blitt mer etniske og stammebaserte som reaksjoner på større usikkerhet i en mer internasjonalisert tilværelse. Slik sett ser Østerud globalisering, fragmentering, integrasjon og desintegrasjon som sider av samme sak. Vi er kommet inn i en situasjon hvor store stater fragmenteres samtidig som moderne teknologi og stadig raskere informasjonsflom og gjensidig økonomisk avhengighet samtidig binder samfunn tettere til hverandre.

Stortingsproposisjon 42 (2003-2005) understreker at de europeiske lands sikkerhet i økende grad er udelelig, og som resultat av dette kan vi ikke se norsk sikkerhet i et vakuum, isolert fra den europeiske sikkerhet. Globaliseringsprinsippet har ført Norge inn i en realitet hvor samarbeid med andre får en helt bærende betydning. Dette prinsippet har vært medbestemmende for at Norge har satset på internasjonale organisasjoner for å få gjennomslag for sin politikk utad. En av årsakene til dette er at for en liten stat som Norge er kostnaden lavest og legitimiteten høyest innad i slike internasjonale organisasjoner. Særlig fremmes FN fra offisielt norsk hold som den instansen som vil spille en nøkkelrolle for norsk sikkerhetspolitikk og relasjonene til en rekke stater. I følge Haaland Matlary (2006) betyr den økende globaliseringen også at "andres kriger" blir våre egne, og at militær innsats for å fremme norske utenrikspolitiske mål blir mer og mer vanlig.⁷

3.3.1 Globalisert terrorisme.

Terrorismen er det som på mange måter kjennetegner sikkerhetsbildet i det nye millenniet. Det får kilometer med spalteplass og er den trusselen som opptar de vestlige forsvarerne og ikke minst opinionen i de samme land.

Både Sun Tzu og Machiavelli har skrevet inngående om skrekk og terror som instrumenter for dominans og basis for makt; terroren er en gammel brikke i konfliktspill. Allikevel settes det streker for evolusjonen av terrorismen. Selve betegnelsen terrorisme og terrorist er av ganske ny dato; betydningen av begrepene vokste frem i Frankrike og Storbritannia i tiden rundt den franske revolusjonen. I den nyere tid

---

⁷. Aftenposten 4.3.2006

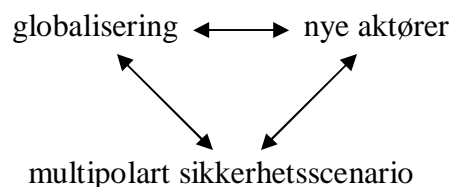
har terrorisme blitt brukt i så mange forskjellige betydninger at begrepet nesten er blitt meningsløst; det dekker nærmest alle, og ikke nødvendigvis politisk motiverte, voldshendelser (Laqueur 2001).

Lia og Andrésen (2001) peker på at det ikke finnes noen allment akseptert definisjon av terrorisme. Terrorisme er ikke et nøytralt begrep, men benyttes ofte i politisk retorikk siden det vekker sterkt negative reaksjoner. Men følgende punkter bidrar til presisere terrorismebegrepet i en politisk kontekst (ibid):⁸

- Terrorisme er en militær og politisk strategi som hovedsakelig blir knyttet til ikke-statlige aktører.
- Terrorisme involverer systematisk vold for å påvirke et bredere publikum der mål og offer ikke er sammenfallende.
- Terrorisme hovedsakelig blir brukt for å oppnå politiske mål.

Det er denne formen for terrorismen som har forandret seg i den senere tid, gjennom interaksjon og gjensidig påvirkning av nye aktører, særlig ikke-statlige aktører, og en økende globalisering på verdensarenaen, som skissert i figur 1:

Figur 1

Her vil det være fruktbart å skille mellom internasjonal, eller global terrorisme på den ene siden og innenlandsk terrorisme på den andre. En internasjonal terrorhandling blir definert som en terrorhandling som involverer personer fra mer enn en stat, eller minst to staters territorium. Søkelyset på internasjonal globalisert terrorisme har fått langt større oppmerksomhet enn tilfellet er med innenlandsk terrorisme (jf. Windheim 2003)

I en kjent artikkel "Clash of Civilisations" hevder Huntington (1993) at slutten på den kalde krigen vil føre til en ny kjernekonflikt på den internasjonale arena. En konflikt som ikke primært vil være ideologisk eller primært økonomisk motivert,

men den nye skillelinjen og hovedkilden til konflikt vil være kulturelt basert. Ut fra dette vil den globale politikken være vitne til økte kulturelle friksjoner som vil og kan føre til konflikter. Kumm (2002) hevder i denne sammenheng at særlig kampen mot verdens eneste gjenværende supermakt, USA, har fått økt popularitet blant de yngre massene i islamske land. Her sees enhver form for motstand mot USA som en kamp for det som tidligere var hevdholdne tradisjoner, mot USA som anses som et ekspansivt og påtrengende imperium.

3.4 Nye former for krig

Smith (2005) anser at det er på tide å innse at et paradigmeskifte i krigføring har skjedd. Tidligere var det like motstandere innenfor den industrialiserte verden som utkjempet slag på krigsarenaen – nå er det strategiske konfrontasjoner mellom et spekter av deltagere hvorav ikke alle nødvendigvis er armér – og hvor det benyttes forskjellige typer, ofte improviserte våpen.

Begreper som revolusjonær krig og geriljakrigføring vekkes igjen til live. Amerikanerne har omtalt den nye trusselen som asymmetriske trusler eller asymmetrisk krigføring, hvor fienden ikke kjemper på samme premisser eller med samme midler. Det er i det hele tatt disse nye formene for krigføring som er gjenstand for mye av det nye fokuset innenfor militær strategi (Brailey 2004).

3.4.1 Asymmetrisk krigføring

I forsvarskretser beskrives trusselen fra terrorisme, ukontrollerbare stater og masseødeleggelsesvåpen(MØV)⁹ som asymmetriske trusler. Asymmetrisk krigføring er i følge Brailey (2004) ganske enkelt en måte å handle, organisere og tenke annerledes enn ens opponenter. Nå anser Smith (2005) selve merkelappen ”asymmetrisk krigføring” som en eufemisme for forståelsen av at motstanderen ikke lar meg benytte mine styrkefordeler, og at jeg (min side) ikke vinner.

Når det tidligere var snakk om armé mot armé på strategisk forholdsvis like vilkår, så snur den asymmetriske krigføringen dette på hodet. Kreftene som står mot hverandre på slagmarken er ikke lenger like i formål, utforming og måter å kjempe på.

---

⁹ Også omtalt som Weapons of Mass Destruction

Motstanderen søker i stor grad å utkjempe konflikter under terskelen for nyttegjøring av ”våre” våpensystemer. Det er i følge Smith (2005) lite sannsynlig at motstanderen vil velge å kjempe på våre premisser.

Asymmetrisk krigføring kan utføres på et strategisk, operasjonelt eller taktisk nivå. Det kan utføres åpent, skjult eller klandestine (Brailey 2004; spesialstyrkenes engasjement i asymmetrisk krigføring utdypes i kapittel 5 og 6).

3.4.2 Low Intensity Conflicts

En annen term som dukker opp i nær tilknytning til asymmetrisk krigføring og utviklingen av sikkerhetsbegrepet er *begrenset krigføring*, eller det som på engelsk omtales som ”Low intensity warfare.” Et begrep først slått mynt på av General Sir Frank Kitson (Neilland 1997).¹⁰

I følge Neilland (1997) er det amerikansk militærdoktrine å sette merkelappen ”Low intensity conflict” på alle geriljakriger og andre begrensede konflikter utkjempet med irregulære enheter. Robinson (2004) omtaler slike typer lav intensitetskonflikter som en langt mer politisk krig, en ukonvensjonell konflikt hvor motstanderen ikke er en stat eller en hær, men en mindre irregulær styrke som er vanskelig å få grep på, men som er i stand å utrette stor politisk og psykologisk skade. Hun viser til at denne typen konflikt har hatt flere og unøyaktige navn opp gjennom den kalde krigen: fjerdegenerasjonskrigføring, lavintensitets konflikt, gråsonekonflikt eller asymmetrisk krigføring. Innenfor denne typen krigføring er det i følge Robinson den mindre og konvensjonelt sett svakere motstanderen som snur disse kapasitetene om til fordeler, og bruker metoder som treffer svakhetene hos større og militært sterkere rivaler; metoder som i den forstand blir betegnet som asymmetriske.

Selv om Robinson (2004) viser at low intensity conflict og asymmetrisk krigføring har blitt brukt om hverandre, velger jeg allikevel å skille dem ad. Asymmetrisk krigføring er metodene som low intensity conflicts blir utkjempet med, mens low intensity conflicts er konflikt på et lavere nivå enn en de konvensjonelle krigene. Begren-

---

¹⁰ General Sir Frank Kitson GBE KCB MC (born 1926) is a retired British Officer and writer on military subjects, notably low intensity operations. He rose to Commander in Chief, United Kingdom Land Forces 1982–1985 and served as Aide-de-Camp General to the Queen 1983–1985. In 1985 he became Knight Grand Cross, Order of the British Empire. (Kilde: Wikipedia)

set konflikt vil ofte kreve betydelig utvidet politisk kontroll, og enkeltsoldaters handlinger kan i slike konflikter ha store konsekvenser (jf. Stort.prp. 42. (2003-2004)).

Både asymmetrisk krigføring og low intensity conflict beskriver krig og konfliktyper som er nært knyttet til begrepet *unconventional warfare*, som utdypes i kapittel 6; en form for krig som særlig har preget spesialstyrkenes ”militære praksis”.

3.5 Fra negativ til positiv definering av sikkerhet

Sikkerhetsbegrepet er militærpolitikken og militærets ”røde tråd”; det kan svært forenklet sies å fungere som Forsvarets ”ti bud”. Det er disse budene som Forsvaret nødvendigvis må innrettet sin organisering og aktivitet etter for å forsvare landet. Nye aktører, særlig ikke-statlige aktører, og nye konfliktformene som har seilt opp i deres kjølvann har ført til at demokratiske stater gradvis har definert nye trusselbilder. Et kjernepunkt som langt på vei oppsummerer denne forandringen i sikkerhetsbegrepet finner vi i Stort.prop.42 (2003-2004): *Sikkerhet kan ikke ivaretaes gjennom en ensidig fokusering på konvensjonelt forsvar av det norske territoriet.*

Dette er i samsvar med et hovedpoeng hos Smith (2005); han hevder at trusselen i dag ikke er direkte mot stat og territorium, men mot folkets sikkerhet, våre ressurser og vår livsstil. Forståelse av sikkerhetsbegrepet er derfor ikke like tett knyttet opp mot staten og dets territorium. En utvidelse av sikkerhetsbegrep går ut over bare statssikkerhet, og beveger seg innpå domeneene samfunnssikkerhet og menneskesikkerhet; med andre ord er det stadig vanskeligere å skille statssikkerhet fra sikkerhet på andre samfunnsområder.

Det er og har vært mye diskusjon om hva som faller innenfor sikkerhetsbegrepet. Skogan (2001) viser til at dette utvidede sikkerhetsbegrepet kan være basert på et ønske om å oppgradere betydningen av bestemte oppgaver ved å inkludere dem i dette begrepet. Han hevder at forslagene om en utvidelse kan stamme fra et ønske om å redde sikkerhetspolitikken fra å bli nedprioritert ved å tilføre nye oppgaver i en tid da konvensjonelle militære trusler umiddelbart oppfattes som langt mindre overhengende. Debatten om et nytt og utvidet sikkerhetsbegrep har i følge Gleditsch

(2001) hovedsakelig handlet om det er andre og nye trusler mot sikkerheten av politisk, økonomisk, sosial og miljømessig art som bør ha like høy prioritet som krig og trusler mot den territorielle integriteten.

Skogan (2001) skiller mellom en positiv og negativ definisjon av sikkerhetspolitikken. Den negative definisjonen angir ifølge Skogan (2001) hva sikkerhetspolitikken skal gi beskyttelse *mot*, mens den positive er en angivelse hva sikkerhetspolitikken skal gi beskyttelse *for*. Den alternative sikkerhetsforståelsen er i følge Thune (1997) tuftet på begrepet om *positiv frihet*, som innebærer at sikkerhetspolitikk også dreier seg om å bevare og gjennomføre den styreform og samfunnsform en befolkning ønsker. Han konkluderer med at det vanskelig lar seg gjøre å løsrive disse kvalitetene og gjøre dem uavhengige av andre stater, og det politiske og økonomiske systemet statene eksisterer innenfor. Ivaretagelse av en stats sikkerhet og frihet er ikke lenger bare et spørsmål om forsvare territoriet og å holde fienden unna ens ”hellige” jord. I stedet må sikkerhetspolitikken analyseres med utgangspunkt i *hva* som skal trygges, og hva som gjør det mulig å opprettholde en gitt stats styreform og samfunnsform. Hvor en setter grensene for sikkerhetspolitikk og hva en tolker som sikkerhetspolitiske virkemidler vil i høyeste grad bero på en slik vurdering. Ifølge Thune er det nære forbindelser med den atomistiske tilnærmingen til studiet av internasjonal politikk som realismen og neorealismen representerer og en sikkerhetsforståelse primært basert på statens overlevelse, forstått som negativ frihet¹¹.

Thune (1997) argumenterer for at stater er langt mer komplekse ”livsformer” enn det som forutsettes hos neorealismen, og at det derfor ikke er tilstrekkelig å behandle stater som individualistiske sikkerhetspolitiske subjekter, men at statens sikkerhet må betraktes som en del i en større sammenheng. Han setter opp to punkter for å underbygge dette: 1) Staters sosioøkonomiske samfunnsform er betinget av forhold innad i andre stater; 2) Stater er med hensyn til styreform og en politisk livsform konstituerende for hverandre (Thune 1997: 89). Med andre ord at interstatlige relasjoner konstitueres av den konteksten de befinner seg i: En global, interpolitiske arena preget av stadig større gjensidig påvirkning gjennom samhandling med andre stater, eller globalisering om vi vil.

---

¹¹ Begrepet negativ frihet finner vi hos Isaiah Berlins essay ”Two concepts of Liberty (1969)

Implikasjonene ved oppgi ideen om statssikkerhet som kun fokuserer på negativ frihet og territoriet til et perspektiv som inkluderer positiv frihet, er flere. Dersom målsettingen er å ivareta visse kvaliteter ved den interne samfunnsordenen, kan ikke dette bare gjøres ved å forsvare en stats territorium militært. Å trygge en gitt samfunns- og styreform innebærer slik sett å ivareta det økonomiske og politisk ideologiske status quo. Frihet blir derfor ikke lenger kun frihet fra andre stater, men snarere en frihet til å eksistere med andre stater innenfor et verdensregime som tillater dette. Sikkerhetspolitikk kan i følge dette synet forstås som den politikk og de virkemidler som søker å bevare et lands samfunnsform og politiske livsform i en verden hvor land både økonomisk og ideologisk er betingende og konstituerende for hverandre (Thune 1997).

3.5.1 Fra negativ til positiv forståelse av kollektiv sikkerhet

På tvers av det realismens antakelser står den store militæralliansen, NATO, igjen på den internasjonale arenaen; den har ikke forvitret i fraværet av en motpol som i prinsippet skulle forsvare dens fortsatte eksistens. Dette kan også sees som et uttrykk for at man fortsatt aksepterer at det internasjonale systemet i en viss forstand er anarkistisk; derfor kreves det et militært forsvar og middel for å avskrekke andre stater for å innlede krig (Karlsson 1997).

Samtidig har prinsippet om kollektiv sikkerhet også har beveget seg fra ideen om negativ frihet til et sikkerhetsbegrep med vekt på positiv sikkerhet, dvs. at man mer fokuserer på bygging av politiske, økonomiske og kulturelle institusjoner som skal fremme felles interesser, framfor ensidig vektlegging av et felles militært forsvar. Dette er et syn som bygger en bro over til den ikke-atomistiske forståelsen som Thune (1997) presenterer. Han legger vekt på at NATO var, og er, en koalisjon av stater med visse felles sosiale, ideologiske og økonomiske kvaliteter, og at NATOs fortsatte eksistens må forstås i dette lyset. Dette er en forståelse vi finner igjen i offisiell politikk – jf. St.prp 42 (2003-2004). Her forstås NATO ikke lenger som garantist for vår territoriale sikkerhet, basert på en negativ sikkerhetsforståelse, men som en allianse som trygger de verdier og ideer, både kulturelt, økonomisk og samfunnsmessig som deles av medlemslandene. En rekke nye utfordringer har overtatt for den tradisjonelle to-blokk-tenkningen, og disse er ikke lenger uttrykk for den

oppfatningen at det er stater, eller blokker av stater, som står opp mot hverandre, men at motstand og misnøye med de rådende prinsipper kan munne ut i væpnede konflikter på mer begrenset basis.

Forandringene som har skjedd innad i NATO det siste tiåret, reflekterer også at en endret sikkerhetsforståelse har ført til forandringer både i doktrine, strukturell oppbygging, kapasiteter og oppgaver som organisasjonen har tatt på seg. NATO er nå langt mer et interessefellesskap som forsvarer de samfunnsideene og forholdene som langt på vei er felles for medlemslandene. Dette viser seg også i en fornyet sammensetning av styrker og doktrine for utførelse av det militære samarbeidet. I tråd med globaliseringen og den moderne økonomiens postulater om relative fordeler, søker også alliansen at medlemslandene skal bidra militært med styrker de har særlig "talent" for. Medlemslandene skal først og fremst bidra innad i organisasjonen med styrker som den enkelte land har spesielle fortutsetninger for. Forsvarsalliansen er ikke lenger en kumulering av militærkapasiteter for å måle seg styrkemesig mot en spesifikk motstander, men en (forhåpentligvis) mer strømlinjet organisasjon som skal fungere tett og integrert på alle nivåer og kunne utføre oppdrag i tråd med organisasjonens direktiver. Oppgaver som det særlig legges vekt på er fredsbevarende oppdrag etter mandat fra FN, humanitære intervensjoner og oppdrag som går på å forhindre eller motkjempe to av den nyere tids store sikkerhetsutfordringer: Terrorisme og spredning av masseødeleggelsesvåpen.

En større integrering av medlemslandene kan også spores i bestrebelsene for å gjøre felles anskaffelser av militært utstyr og kapabiliteter. I tillegg krever NATO en integrering i forhold til doktrine og et treningsnivå i forhold til samhandling gjennom Joint Warfare Fighting (JWF) samt et teknologisk nivå som samtlige styrkebidrag fra samtlige land må kunne møte. NATO forandrer sitt stridskonsept fra massemobilisering til *rapid response forces*; styrker som raskt skal kunne settes inn der det er behov for det.

4.0 Et nytt norsk Forsvar

Generelt ser NATO-medlemsland et mindre behov for å opprettholde et større antall styrker som er ikke-deploybare og optimalisert for tradisjonelt, territorielt forsvar (MFU03).

På nittitallet begynte det norske Forsvaret å oppleve store skjevheter som følge av sprik mellom ambisjoner og forutsetninger (Viken 2001). Norges militære engasjement utenlands i internasjonale militære samarbeid vokste betraktelig, noe som førte til betydelige merutgifter. Transformasjonen som fulgte, førte til betydelige forandringer både i størrelse og oppsetning, men kanskje vel så viktig i form av forandret ideologi. Forsvarsjef Sverre Diesen er klar når han sier at mobiliseringsforsvaret er forlatt og de tradisjonelle oppgavene som norske soldater står overfor har gjennomgått en fullstendig forvandling. Ifølge Diesen (2006)¹² vil de mødrene som håper på at Forsvaret fortsatt skal ha en oppdragende funksjon på kommende generasjoners unge menn, vil bli skuffet. Ei heller vil det i like stor grad være et distriktpolitisk virkemiddel eller det forenende redskapet som det er blitt betraktet som. Forsvaret har nå først og fremst oppgave som leverandør av sikkerhet. Premissene for denne sikkerheten er de offisielle dokumentene. Ved å se på uttalelser fra forsvarsministeren, forsvarsjefen og andre med innflytelse over oppgaveutforming, kan vi supplere bildet som MFU03, ” Strategisk konsept for Forsvaret: Styrke og relevans” og stortingsdokumentene gir.

4.1 Forsvarets oppgaver i fremtiden

Forsvarets oppgaver er i MFU03 delt opp i nasjonale og oppgaver som skal løses i samarbeid med allierte og eventuelt andre. Et viktig punkt står å lese under punkt 61: *Forsvarets kapasiteter skal i hovedsak kunne brukes både hjemme og ute, og i prinsippet vil det ikke eksistere noe skille mellom personell/kapasiteter for henholdsvis nasjonale og internasjonale oppdrag.* Utsagnet må nødvendigvis modifiseres; forsvarssjef Diesen utaler i Aftenposten (2006) at de *vernepliktiges* oppgaver vil være av nasjonal art, med andre ord må det vurderes hva de vernepliktige de skal brukes til. I en tid med stadige synkende bevilgninger til forsvaret, store omstillingsprosesser, og en opphetet debatt om hva vårt militære skal omfatte av tjenester,

---

¹² Aftenposten, 4.3.2006

framhever Stortingsproposisjon 42 (2003-2004) dette formålet for våre soldaters rolle og funksjon: ”Forsvaret er ett av norske politiske myndigheters viktigste instrumenter for å sikre og fremme nasjonale interesser, suverenitet og territoriell integritet. ... Det foreslås blant annet omfattende overføring av ressurser fra støttevirksomhet til operativ virksomhet, og det vektlegger et moderne og fleksibelt forsvar som skal støtte opp under NATO og FN.” Videre presiseres disse målene for en nytt Forsvar:

1. *Å sikre et nasjonalt beslutningsgrunnlag gjennom tidsmessig overvåking og etterretning.* Dette innebærer og inkluderer etterretnings- og sikkerhetstjenestene som i nært samarbeid med den politiske og militære ledelse analyserer informasjon om ulike ikke-statlige aktører, kapasiteter, fenomener og utviklingstrekk.
2. *Å håndheve norsk suverenitet.* Her forutsettes Forsvaret å kunne handle raskt og effektivt i forhold til episoder som truer norsk suverenitet, rettigheter og å kunne hindre uvedkommende aktører adgang og muligheten til å skade vitale sikkerhetsinteresser.
3. *Å ivareta norsk myndighetsutøvelse på avgrensede områder.* Dette innebærer at Forsvaret skal ivareta myndighetsutøvelse knyttet til håndhevelse av norsk lov på de områder der Forsvaret er tildelt slik myndighet.
4. *Å forebygge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser i Norge og norske områder.* Her er særlig terrortrusselen nevnt som et viktig moment.
5. *Å bidra til kollektivt forsvar av Norge og øvrige deler av NATO mot trusler, anslag og angrep, inkludert bruk av masseødeleggelsesvåpen.* Dette er et viktig punkt og som på mange måter legaliserer Norges deltagelse i alliansen etter angrepet mot USA 2001, karakterisert som en hendelse som iverksatte artikkel 5 i NATO traktaten. Det står å lese at ”Dette omfatter konvensjonelle angrep, angrep med masseødeleggelsesvåpen, samt andre typer anslag og angrep – fra både statlige og ikke-statlige aktører som skaper eller truer med å skape så omfattende skade at det er aktuelt for NATO å iverksette kollektive mottiltak”.
6. *Å bidra til flernasjonalt krisehåndtering, herunder flernasjonale fredsoperasjoner.* Forsvaret skal under folkeretten kunne bidra med militære kapasiteter i den hensikt å skape kontroll over ulike situasjoner som enten truer felles sikkerhet og vitale interesser, eller som har andre uakseptable konsekvenser.

7. Å bidra med militær støtte til diplomati og til å forhindre spredning av masseødeleggelsesvåpen. Her er det interessante momenter å se nærmere på i forhold til hvilke oppgave Forsvaret skal løse: De skal støtte norsk og flernasjonalt diplomati som et ledd i å skape internasjonal fred og stabilitet. Men de skal også støtte utvalgte samarbeidspartnere for å bidra til oppbygging av deres selvforsvarsevne, deres evne til å bidra til internasjonal sikkerhet og til arbeidet med å reformere eller modernisere deres væpnede styrker. Også utdanning og trening av andre staters militære og paramilitære personell står oppført siden dette kan videre bidra til politisk, økonomisk og sosial utvikling, samt til mer effektiv bekjempelse av terrorisme og internasjonal organisert kriminalitet.

Forsvaret skal altså kunne håndtere et bredt spekter av mulige utfordringer på en fleksibel måte. De fleste kapasiteter skal følgelig kunne anvendes både i en nasjonal og internasjonal rolle. Forsvaret må være i stand til å levere operativ evne der og når behovet oppstår, med kapasiteter best mulig tilpasset den aktuelle situasjon.

Det er et punkt som skiller morgendagens forsvar skarpt fra tidligere tider; muligheten til å utføre ”*pre-emptiv strike*”. Et slikt forkjøpsangrep (preemptive strike) er den strategiske vendingen som er nødvendig i forsvarsøyemed for å møte trusselen fra internasjonal terrorisme (Rasch 2003). Men doktrinen om forkjøpsangrep kommer raskt i konflikt med FNs forståelse av staters indre anliggende og begreper om rettferdig krig (jf. f. eks Malnes 2003). Dette er et punkt jeg kommer tilbake til.

Skjematisk sett kan en si at Forsvaret og Forsvarets roller har endret seg, slik at vi får en ny forsvarsmodell. Diesen (2005) setter to forsvarsmodeller opp mot hverandre for å illustrere forskjellen mellom det nye paradigmet og det han omtaler som det napoleonske paradigme, som vist i tabell 1 nedenfor.

Tabell 1

	Napoleansk paradigme	Nytt paradigme.
Utspring:	Nasjonen	Staten
Rasjonale:	Nasjonens interesser	Statens interesser
Anvendelse:	Totale kriger	Begrensede konflikter
Sekundærroller:	Nasjonsbygging Sosial integrasjon	Ingen
Karakter:	Mobiliseringsforsvar	Stående forsvar
Bemannings:	Utskriving	Frivillighet
Moralbærer:	Idealfellesskap	Profesjonsfellesskap
Begrensende fakto	Bemannings	Kapital

(etter Diesen 2005:168)

4.2. Vernepliktsoldatens "død"

Napoleon gjorde alle til soldater. Den kalde krigen gjorde slutt på den situasjonen. Begrensede former for konflikter og krigføring har gjort krig til en øvelse for eksperter.

Siden franske revolusjonære proklamerte doktrinen om masseutskrivelse for drøye to hundre år siden, har verneplikten innarbeidet seg som en sentral del av forholdet mellom forsvar og politikk i en rekke land. Den franske revolusjonen gjenskapte de masseutskrevne hærene som en så i Hellas og Romerriket. Inntil da hadde de fleste arméer vært konglomerater av i utgangspunktet unike regimenter som var dannet, trent og betalt av deres oberster (Cohen 1978). Napoleonskrigene, den amerikanske borgerkrigen og de prøyssiske krigene mellom 1866 og 1870¹³ ledet krigføringen inn i en æra hvor store arméer av utskrevne soldater sto mot hverandre på slagmarken organisert i like enheter som bønder på et sjakkbord.

Teknologi har hele tiden modifisert forsvaret og militære systemer. Nyvinninger gjøres også, i tråd med teknologien, på det taktiske og strategiske området, og nye og mer effektive doktriner er også med på å forandre krigføringens ansikt. Nye våpen presser frem nye måter å kjempe krig på, en dynamikk vi også ser i moderne tid

¹³ Krigen mellom Østerrike og Prøysen i 1866 – og krigen mellom Frankrike og Prøysen i 1871 som førte til dannelsen av det tyske riket i 1871 (Wikipedia; Johansson (1989): *Europas Krig*)

hvor nye våpen eller forbedringer av gamle våpen, fører til nye måter å utkjempes konflikter på. Under den første verdenskrig så man en dreining mot forsvarskrig ettersom våpnene gjorde angrep kostbart, mens å vente på fienden i skyttergravene var langt mer krigsøkonomisk. Dog førte det til liten fremdrift, og fronten i vest forble statisk frem til fredsslutningen i 1919. Annen verdenskrig ser en ny taktikk; forløperen til "joint warfare doctrine"¹⁴ som vi ser i dag. Denne taktikken, også kalt "Blitzkrieg" eller lynkrig, var basert på raskt angrep med stridsvogner og fly som spydspisser, våpen som hadde sett sin fødsel under første verdenskrig, men som først under annen verdenskrig ble benyttet ut fra sine kapasiteter.

De nye krigsstrukturene som har vokst frem etter den kalde krigen, har ført til at det ikke lenger er bruk for alle vernepliktige; det slås fast allerede i FS 91 (jf. Neumann 1995). Der hevdes det at en ny teknologifisering gjør vernepliktssystemet vanskelig å holde i hevd, og i stedet for å være en forsikring for Norges territoriale integritet regnes tvert i mot utdanning av hele kull av vernepliktige som en økonomisk belastning.

Slik som tidligere har det skjedd en forandring i krigføringens struktur, og nye våpen samt doktriner vokser frem. Skiftet i forståelsen av sikkerhet og hva som skal sikres, har i stor grad ført konflikten vekk fra grenser og statens overlevelse som sikkerhetspolitikkenes ansvarsområde. Utviklingen i krigsteknologi har gjort større armeer mindre effektive. Det som gjorde "bondesoldaten" med skytevåpen så effektiv, var at det krevde små ressurser for å ta ut ridderne, de til da mest effektive enhetene, ganske enkelt med et skudd. Nå har pendelen svinget og presisjonsbombing med fullstendig informasjon fra diverse sensorer kan ta ut store hæravdelinger eller vitalt militært utstyr fra lange avstander. "Knaptrykkingens krigføring" har gjort sitt inntog i det som omtales som nettverkskrigføring. Er det noe de siste krigene i Afghanistan og Irak har vist, så er det at det finnes effektive metoder mot konvensjonelle styrker, og at antall ikke lenger er tilnærmet så avgjørende som det har vært. Boot (2003) viser i sin artikkel "The New American Way of War" til hvordan "Operation Desert Shield" ble utkjempet på en måte forskjellig fra første og annen ver-

---

¹⁴Doktrine som går på metoder for å bedre samordne de militære grener og militær slagkraft.
Kilde: joint pub 3-13 1: Joint doctrine for Command and Control Warfare (C2W).
http://www.iwar.org.uk/rma/resources/c4i/jp3_13_1.pdf

denskrig, og sågar forskjellig fra "Operation Desert Storm" (den første Irak-krigen). Den baserte seg i stor grad på kirurgisk bombing, spesialstyrker og psy.ops.¹⁵ Mens den første Irak-krigen ble utført av en styrkesammensetning på rundt 500 000 amerikanske soldater pluss 160 000 allierte, foregikk invasjonen av Irak i 2003 med ca. 250 000 amerikanske og britiske soldater (Boot 2003). I Afghanistan under "Operation Enduring Freedom" er styrkeforholdene enda mer asymmetriske, og tallenes tale som sådan klarere. I følge Robinson (2004) vil selve symbolet på spesialstyrkenes effektivitet i den nye konfliktformen for alltid være Afghanistan, hvor et fåtall spesialstyrker var avgjørende for at Talibanregimet ble nedkjempet på i underkant av en måned.

Å hevde vernepliktsoldatens død er kanskje noe drastisk, og både Sølvberg (2003) og Diesen (2005) mener at verneplikten også i fremtiden vil ha en rolle som en "mannskapspool", men at rollen er meget annerledes. Verneplikten er fortsatt en lovbasert plikt¹⁶ og vil i følge MFU 2003 fortsatt utgjøre en viktig ressurs for Forsvaret hva gjelder rekruttering av personell og kompetanse. Den vil fortsatt være et fundament for det norske Forsvaret, men ikke i noen særlig grad som en del av en stridende enhet. Der er deres rolle blitt overtatt av spesialister som langt på vei er tilpasset de nye kravene, utfordringene samt doktrine og teknologi som har forandret militærkonfliktens utseende. Forsvarssjef Sverre Diesen (2006)¹⁷ påpeker da også at verneplikten innebærer en plikt til å stå til disposisjon, ikke til å tjenestegjøre. I hovedsak ser det ut som om Diesen ser for seg de vernepliktige som utførere av alle tjenester som ikke er skarpe, mens budsjettet, trening, utstyr og kompetanse i hovedsak blir brukt mot den spisse ende.

---

¹⁵ Psy.ops. = Psykologiske operasjoner. Et satsningsområde også for det norske forsvaret i st.pr 42 (2003-2004) Psykologiske operasjoner definerer vi som planlagte operasjoner i fred, krise og krig rettet mot fiendtlige, vennligsinnede eller nøytrale målgrupper for å påvirke holdninger, følelser og atferd som kan innvirke på oppnåelsen av politiske og militære mål. Hensikten med PSYOPS er å:

- § Svekke motstanderens moral og kampvilje
- § Oppnå støtte fra nøytrale nasjoner eller grupperinger
- § Styrke støtten fra vennligsinnede nasjoner eller grupperinger.

Det er vanlig å dele PSYOPS inn i fire kategorier. Disse definerer PSYOPS på ulike nivå (strategisk, operativt og taktisk) og i ulike faser av et konfliktspenn (fred, krise, væpnet konflikt og krig): Strategiske psykologiske operasjoner

- § Konsoliderende psykologiske operasjoner
- § Psykologiske operasjoner i felt
- § Fredsstøttende psykologiske operasjoner

Kilde FN's hjemmesider.

¹⁶ Grunnlovens §109, med nærmere bestemmelser i Lov om verneplikt, 17 juli, nr 29 1953.

¹⁷ Aftenposten 3.3.2006

4.3 Den nye norske soldaten

Hovedutfordringen som den ”nye norske soldaten” står overfor er usikkerheten i et mer komplekst sikkerhetsbilde. Asymmetriske virkemidler¹⁸ bidrar også til at risikoen som staten Norge står overfor, blir stadig mindre forutsigbar (MFU03).

Innsatsen for å transformere NATOs militære kapasiteter skjer langs flere akser. Matlary og Østerud (2005) hevder at mot internasjonale terrorisme og spredningen av masseødeleggelsesvåpen er den kalde krigens forsvarsmetoder, nemlig oppdemming og avskrekking, tilnærmet virkningløse. En ny tilnærming fra NATOs side har i stedet vært utviklingen av såkalte nisjekapasiteter som alliansen har behov for. Denne tilnærmingen gir, i følge MFU03 særlig små og nye NATO-medlemmer en mulighet til å bidra meningsfylt i forhold til allierte operasjoner. MFU03 gjør det klart at Norge er som småstat å regne, og at vi derfor ikke er i stand til å bidra med store militære enheter i utlandet. Ut fra Stortingsproposisjon 42 og MFU03 går det frem at operative og stridsdyktige soldater vil bli satt inn i utenlandstjenesten; nisjekapasiteter som er operative og kampdyktige.

Disse nisjekapasitetene forutsetter høy kompetanse, stor fleksibilitet og tilpasnings- evne samt høy reaksjonsevne for hurtig å kunne innsettes dit de trengs. Det foregår i det hele tatt en arbeidsfordeling og spesialisering innenfor NATO som går i hurtig- togsfart. Denne spesialiseringen møter stor motstand i forsvars- og politiske kretser som holder mobiliseringsforsvaret i hevd, og som mener at Norge i større grad skal ha egen evne til å forsvare territoriet (jf. bl.a. Børresen 2006).

Ser vi på de naturlige kapasiteter som Norge har spesielle forutsetninger for, og som det er naturlig å fokusere på, finner vi at MFU03 legger vekt på kapasitetsområder tilknyttet vårt spesielle klima og krevende topografi. Videre viser MFU03 til at Norge har betydelig nisjekompetanse innenfor blant transportkontroll, minerydding, eksplosivrydding, flernasjonalt logistikk, spesialstyrkeoperasjoner og etterretning. Nå viser MFU03 videre til at det vil legges særlig vekt på kapasiteter som kan brukes ute og hjemme i forhold til insidenter og uforutsette hendelser som kan oppstå. Ikke alle av disse nevnt ovenfor har den muligheten eller kan tenkes å ha noen na-

---

¹⁸ Asymmetriske virkemidler. Å møte en motstander med andre midler enn dem han selv benytter. Forsvarets Fellesoperative doktrine, Del B, pkt 9.4.2

sjonal bruk. Minerydding på norsk jord sees som et lite sannsynlig scenario eksempelvis. MFU03 legger også betydelig vekt på flernasjonalt samarbeid for å løse Norges sikkerhetsutfordringer. Dette medfører at de soldatene Norge benytter seg av må i høy grad være *interoperative* med våre allierte og holde en standard både teknologisk og treningsmessig med de allierte som det er særlig aktuelt å samarbeide med. Igjen legges det vekt på at soldatene som benyttes har evnen til å løse oppgaver ute og hjemme.

I følge MFU03 er det nødvendig at personellet er tilgjengelig for operasjoner når sikkerhetsutfordringer oppstår. Dette skal gi forutsigbarhet ved å kunne stille samtrente avdelinger av høy kvalitet

De soldatene som det norske forsvaret vil ha frem, om vi legger de offisielle dokumentene til grunn, blir en type flerbrukssoldater. De minner svakt om lommekniver med mange funksjoner som forventes å være nyttige så å si overalt, og ikke minst skal de oppfylle kravene fra NATO om nisjekapasitet.

Denne soldaten som nå skal ta over etter vernepliktsoldaten, skal altså kvalitativt og teknologisk være sin forgjenger langt overlegen samtidig som det forventes at de skal være operative. I klartekst betyr det at de uten videre skal være klar til å legge ned livet for staten. Dette skal samtidig skje innenfor en betydelig minsket økonomisk ramme, det betyr en betydelig forminsket styrkestruktur. Av de gjenværende militære kapasitetene på soldatnivå fremheves henholdsvis Telemarksbataljonen og Spesialstyrkene. Nå er langt på vei Telemarksbataljonen en konvensjonell styrkeenhet og som sådan primært brukt mot konvensjonelle motstandere i et mer klassisk scenario. Siden sentrale dokumenter, forsvarsjefen, forsvarsledelsen og internasjonale kilder legger vekt på de ikke-statlige aktørene og asymmetriske trusler som primære sikkerhetsutfordringer, er det derfor særlig interessant å se hvordan spesialstyrkene er har utviklet seg. Ikke minst fordi det i følge Brailey (2004) også har skjedd "a revolution in military affairs" (RMA) hos spesialstyrkene.

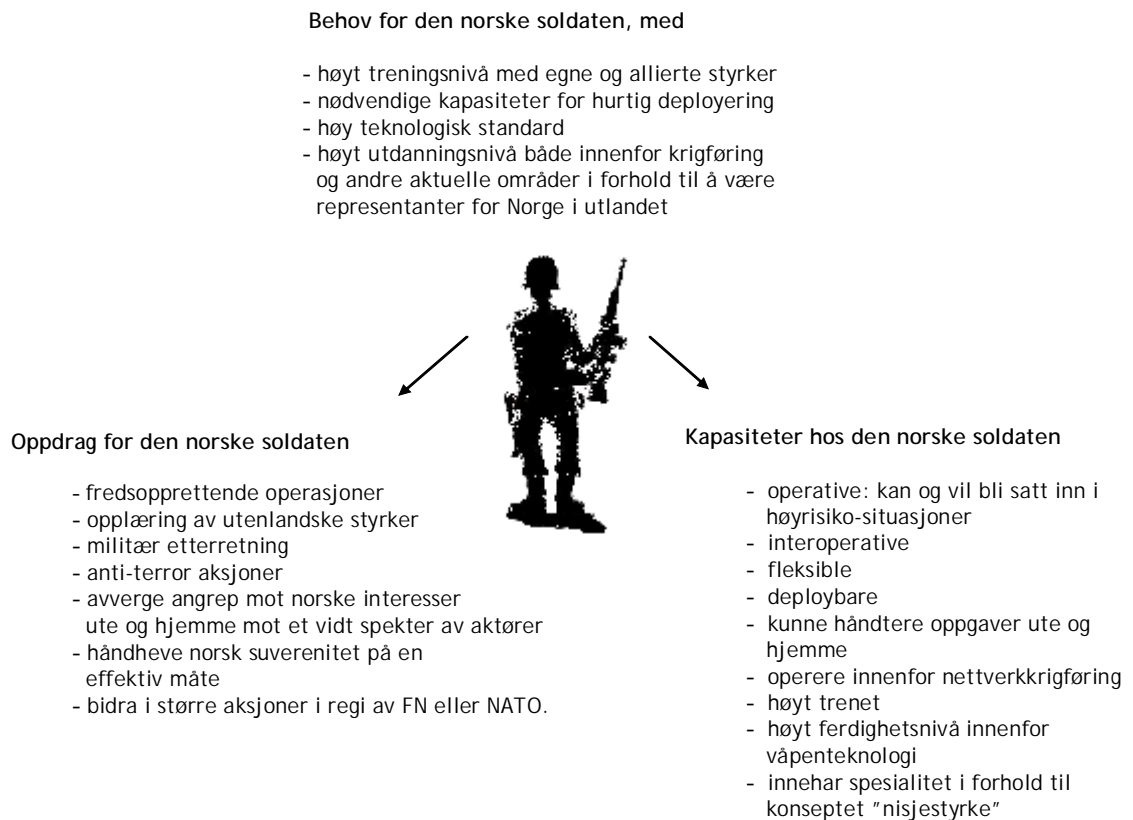
Matlary og Østerud (2005) viser til en to utviklingstendenser: en økende avnasjonalisering av forsvaret som avløses av en tilsvarende internasjonalisering – og en

bevegelse fra forsvaret som folkeprosjekt til eliteprosjekt. Og Sookermany (2005) hevder at det er elitesoldatene, eller profesjonssoldatene som nå må frem i lyset.

Figur 2 på neste side sammenfatter ”den norske soldaten” ut fra de krav som fremsettes i MFU03, Styrke, et strategisk konsept og St.prp. 42 (2003-2004).

Figur 2

5.0 Framveksten av moderne spesialstyrker – kort historikk

”Spesialstyrker” i en eller annen form har eksistert til så nær alle tider: mindre grupper av soldater som har utført oppdrag i det skjulte, bak fiendens linjer. I varierende grad skjer operasjonene på siden av – eller vært under felles kommando. Disse styrkene viser seg som mer ”militære” enn ordinære styrker og som mer politiske, i den forstand at de tiltrekker seg både offentlighetens som politikernes oppmerksomhet (Cohen 1978).

Siden menneskene begynte å opprette hærer for å bedrive krigføring over en viss skala, har det vært behov for soldater med ”andre oppgaver.” Romerne hadde flere typer spesialstyrker i form av auxilliary enheter som var tilknyttet legionene. Ofte var det kavaleri med spesielle oppdrag og oppgaver som rekognosering, brukt i mindre operasjoner. Opp gjennom historien har hver tidsalder produsert særegne spesialstyrker fra greske hoplitter og Hannibals elefanter til de engelske bueskyttere og de russiske kosakker videre frem til dagens *Special Air Service* (SAS), og vår egne FSK-styrker (Forsvarets spesialkommando).

Det bildet mange har av spesialsoldatene i dag stemmer kanskje mer overens med de legendariske ”Hashashin”,¹⁹ en sekt som kunne leies til å utføre skjulte oppdrag, og som har blitt opphavet til begrepet ”assassin” (Maalouf 1998); eller også de mystiske sortkledde ninjaene som var sterkt spesialiserte leiemordere, og som underholdningsindustrien i dag har melket for hva de er verdt. Dette var soldater som i likhet med dagens spesialsoldater har nær tilknytning til begreper som *skjulte* eller *klandestine operasjoner* på kanten av det lovlige (eller i tilfeller også over den grensen) og et dypt hemmelighold.

Nå har nok dagens spesialstyrker mer til felles med Hans Majestets uavhengige Ranger kompanier, populært kalt ”Rogers Rangers” som foretok dype raid bak fiendens linjer for å forstyrre og sabotere motstanderens konvensjonelle styrker under de

---

¹⁹ Hasan as Sabbah danner sekten Hashashin i 1090 hvor medlemmene var høyt utdannet og til tider utgjorde en selvmordskommando som utførte klandestine aksjoner (Maalouf 1998)

franske og indiske krigene (1754 – 1763).²⁰ Vi ser også forløpere til dagens spesialstyrker senere, under den amerikanske uavhengighetskrigen hvor blant annet Francis Maron organiserte geriljaoperasjoner bak britenes linjer, som paraliserte uforholdmessige store britiske styrker (Linnington 2004).

Under de store krigene i Europa var denne typen spesialsoldater lite til stede. Årsakene finner vi i fascinasjonen for de store avgjørende slag og arven etter Napoleon hvor enorme hærer stod stilt opp mot hverandre. Krig og konflikt ble løst gjennom slag og mindre enheter ble sett på som ressurskrevende og uten innvirkning på utfallet av slaget; dette til tross for paramilitære spanske troppers vellykkede geriljakrig mot Napoleons veldige arméer. Militærteoretikere som Jomini og Von Clausewitz dominerte forståelsen av hvordan krigen skulle utføres, og oppmerksomheten var på det store bildet – ikke på mikronivå med militære enheter bestående av bare en håndfull menn. Dette bildet skulle holde seg gjennom den første verdenskrig hvor tyskernes Schlieffenplan²¹ gir et godt bilde av det store strategiske bildets forrang. Hundretusener av menn identisk utrustet fortsatte å kjempe armé mot armé slik vi så det under Napoleon. Allikevel er det verd å nevne at i ytterkanten av første verdenskrig opererte Lawrence of Arabia²² med metoder som langt på vei skulle danne grunnlaget for krigføring kjent som ”unconventional warfare”.

Det er først under annen verdenskrig av vi for alvor ser spesialstyrkene i aksjon. De typiske operasjonene de er involvert i og metodene de anvender, skulle vise seg å være helt annerledes enn de konvensjonelle massehærens praksis. Deres metoder, eller *modus operandi* er like mye hentet fra motstandsbevegelsens og sabotørens ”verktøykasse”.

5.1 De britiske spesialstyrkene og SAS – paradigmatisk eksempler

Under invasjonen av Norge i april 1940 ser vi de første britiske spesialstyrkene i moderne tid. Både Frankrike og Storbritannia sendte styrker til Norge, deriblant de første ”Independent Companies,” – forløperne til de britiske commandosoldatene

---

²⁰ I denne perioden var ”Hans Majestet” George 2 og George 3 av Storbritannia.

²¹ Se f eks Johansson (1989):*Europas Krig*.

²² Hans ”Seven pillars of wisdom” har dannet mye av grunnlaget for utforskningen av unconventional warfare.”

som etter hvert skulle få mye omtale (Neilland 1997). Commandosoldatene hadde varierende suksess, og raidene de utførte hadde liten militær betydning, men desto større moralsk. Etter krigen ble commandostyrkene avskaffet (Cohen 1978).

En annen gruppe som også ser dagens lys under den andre verdenskrigen har hatt langt større innflytelse på hva spesialstyrker er i dag. For mange er de selve spesialsoldaten i dens reneste form, nemlig SAS, eller Special Air Service.

SAS-avdelingens grunnlegger var den så smått legendariske David Stirling, og både han og de første SAS-styrkene hadde sitt utspring i langrekkelige ørkengrupper som opererte mot de italienske styrkene i Nord Afrika. SAS var fra dag én ment å være et ukonvensjonelt våpen, og selve navnet SAS (Special Air Service) var ment å forvirre siden de første SAS-gruppene ikke hadde mer med luftoperasjoner å gjøre enn at de utførte falske fallskjermdropp av dukker og utstyr, for å overbevise tyskerne om den ”enorme” styrkeoppbygningen som SAS stod bak.

I virkeligheten var SAS bare en liten gruppe med helt andre formål enn store slag. Etter å ha hatt flere bitre erfaringer, ble David Stirling overbevist over at veien å gå for spesialgruppen var raid i mindre skala for å kunne nå ankomme mål uten å bli observert, og raide kommunikasjon, flystriper og lagre for ammunisjon, drivstoff og forsyninger som alle var sårbare for angrep (Neilland 1997).

SAS var ”født” i 1941 i Afrikas ørken, for å så bli avskaffet under nedbyggingen av det britiske militæret i 1945. Connor (1998) hevder at ”Om Sovjets militære makt og amerikanerens økonomiske muskler hadde vært motorene som ledet frem til Hitlers endelige nederlag, så hadde britenes mot og ånd vært den drivende kraften som ledet til den seieren.” Det var derfor ironisk at SAS, styrken som best eksemplifiserte den ånden, ble nedlagt så snart krigen var over. Men nødvendighetene påført av kolonikriger i kjølvannet av oppløsningen av det britiske imperiet førte til at SAS gjenoppsto i 1947, da SAS ble forent med en eldre brigade, ”the Artist Rifles”.²³

---

²³ The Artists' Rifles formed in 1859, part of the widespread volunteer movement which developed in the face of potential French invasion. Kilde:Wikipedia.

Når det gjelder organisasjonsmønstre var SAS' rolle fra starten av strategisk og ikke taktisk. I utgangspunktet skulle de raide dypt bak fiendens linjer, angripe HK–nerve-sentra, landingsplasser, forsyningslinjer og liknende mål; dernest skulle de opprette offensive strategiske aktiviteter fra flere baser innenfor fiendelig territorium, og om muligheten bød seg skulle de rekruttere, trene, bevæpne og koordinere lokale gerilja grupperinger.

Nøkkelenheten innenfor SAS skulle være *patruljen*. Den minste hær–grupperingen hadde tidligere vært det som ble kalt en infanteriseksjon, noe som var en gruppe på fra 8 til 10 menn ledet av en korporal. Fire, og i senere tid, femmanns SAS–patruljer hadde ingen leder i tradisjonell forstand og opererte i stor grad ”hysj – hysj” og med betydelig uavhengighet, eller samarbeidet med andre patruljer. Hvert patruljemedlem måtte ha en spesialistferdighet og et bredt spekter av andre ferdigheter, blant annet navigering om dagen og natten, våpenkunnskap – både om egne og fiendens, da erobrede våpen ofte ble brukt, sprengning, førstehjelp og fallskjermhopping. Kravene til de individuelle soldatene og flere trekk ved organiseringen av gruppene, blant annet de små enhetene, har langt på vei holdt seg frem til dagens utgave av SAS (Connor 1998).

5.1.1 SAS – tiden etter den andre verdenskrig

De britiske spesialstyrkene skulle få mange erfaringer med konflikter i tiden etter den annen verdenskrig ettersom det britiske imperiet smuldret hen (Neilland 1997). Dette var konfliktyper som klart skilte seg ut fra hva som hadde vært standard engelsk ”gunboat diplomacy”.²⁴ Nå var det skjulte aksjoner som ikke tiltrakk seg så mye oppmerksomhet som gjaldt. Store militærøvelser og overdimensjonerte angrep var ikke lenger mulige for et britisk forsvar som var kuttet ned til en brøkdel av hva det hadde vært. SAS gav den britiske militære og politiske ledelsen et instrument til å fortsette sin omfattende utenrikspolitiske agenda og deltagelse i deler av det britiske imperiets politikk. Dog var dette på et helt annet nivå og et helt annet plan enn tidligere, siden de tradisjonelle konfrontasjonslinjene med store styrker var borte. Særlig Suezkonflikten i 1956 markerte den endelige slutten på britenes muskelpoli-

---

²⁴ "the use or threat of limited naval force, otherwise than as an act of war, in order to secure advantage or to avert loss, either in the furtherance of an international dispute or else against foreign nationals within the territory or the jurisdiction of their own state." (James Cable) Kilde: Wikipedia :Gun boat diplomacy.

tikk, hvor både USA og Sovjet fordømte britenes og franskmennenes fremtreden. Britene måtte trekke styrkene tilbake, og en realiserte at den typen militærpolitisk våpen var dødt. I stedet oppdaget britene at med spesialstyrker og små enheter kunne de blande seg inn i konfliktene på et annet nivå – med stort hell (Connor 1998).

Eksemplene på områder og konflikter som SAS var involvert i etter 1945 er mange. De ble særlig operative i løpet av 1950-årene hvor SAS kjempet i Oman og Malaysia i rollen som counterinsurgency-enheter,²⁵ en styrke som utførte dype raid bak fiendens linjer (Cohen 1978). Særlig interessant er den politiske delikate saken hvor de trakk seg ut av Kypros, bare for å se at konflikten mellom etniske tyrkere og etniske grekere, som ønsket *enosis* eller gjenforening med Hellas, blusse opp. Dette var også den første konflikten hvor begrepet *low intensity conflicts* ble brukt, et uttrykk som senere også er blitt tatt opp av amerikanerne. Denne lavintensive konfliktformen skulle få en sentral plass i det britiske militæret, og ikke minst en spesialstyrke spesialitet (jf. Cohen 1978; Neilland 1997).

SAS spesialiserte innenfor lav-intensitets-konflikter og opererte over et bredt område og med betydelig suksess i løpet av 1950- og 60-årene. De var i aksjon i Malaysia 1950–58, Jebel Akhdar 1958–59, Brunei, Borneo, Aden 1964–67.²⁶ Så sent som i 1982 opererte spesialstyrkene på Falklandsøyene, etter en opphetet disputt med Argentina om disse øyenes eierskap. Etter en kort, men intens begrenset konflikt, beviste SAS på ny sin funksjon i denne typen konflikter, hvor et langt større antall konvensjonelle argentinske tropper ble nedkjempet i løpet av kort tid. Falklandsøyene er per i dag fortsatt under britisk jurisdiksjon.

---

²⁵ Counter-insurgency is normally conducted as a combination of conventional military operations and other means, such as Propaganda, Psy-Ops, and assassinations. Counter-insurgency operations include many different facades military, paramilitary, political, economic, psychological, and civic actions taken to defeat insurgency. Counter-insurgency tactics are often controversial, sometimes involving human rights abuses and violations of civil liberties; such as internment, detention of family members of suspected insurgents as de facto hostages, extra-judicial killing of civilians and prisoners and torture. Tactics similar to those of guerrilla warfare and insurgency are sometimes used by the governments themselves, such as assassinations of suspected insurgents, extra-judicial executions of suspected insurgent sympathisers and irregular paramilitary operations by covert operatives who may not wear uniforms.

²⁶ Jemen i dag.

I løpet av 1970-årene sank britenes engasjement i mange av de tidligere kolonier, og behovet for spesialstyrkenes nærvær der var ikke lenger like presserende. Som en følge av dette tok SAS opp andre roller. Særlig var det den økende terroristaktiviteten i løpet av dette tiåret som skulle danne rammen for en ny rolle for SAS. Denne rollen som anti-terrorist bekjemper vokste i løpet av 1970-årene, etter at konseptene for å trene og etablere en britisk antiterrorist enhet først var diskutert i Hereford²⁷ på slutten av 60-tallet. (jf Connor 1998; Neilland 1997). I løpe av 70-årene ble SAS satt inn for å patruljere den nordirske grensen og engasjere seg i en tiltagende geriljakrig med IRA (Cohen 1978), selv om rollen som bekjemper av terrorismen innenlands vært omstridt, og et uklart område mellom politi og militære.

Imidlertid var det særlig en operasjon som skulle for alvor åpne verdens øyne for SAS som anti-terror våpen nummer én. Samtidig var det et sterkt argument for at militære organisasjoner kunne håndtere terrorismen på et høyere nivå enn politistyrker. Hendelsen det gjelder var gisseldramaet i den iranske ambassaden i London i mai 1980. Dette skjedde bare ti dager etter de amerikanske spesialstyrkene opplevde en katastrofalt, mislykket aksjon, som på sin måte var med på å rette fokus mot deres spesialstyrker (jf. kap 5.2).

Overtagelsen av den iranske ambassaden var et symptom av en ustabil situasjon i Midtøsten, og en indikasjon på hvordan det igjen påvirket Vesten. En kan si at en allerede her fikk en smak på den globaliserte terrorismen. Når gisseltagerne, som tilhørte en organisasjon kalt DMRLA,²⁸ drepte et gissel og dumpet liket på trappen, tok saken en mer alvorlig vending. Politiet som til da hadde hatt ansvaret innkalte SAS. Nå hadde SAS faktisk vært til stede fra starten av og holdt ambassaden under nøye overvåking. De hadde også sikret nøye plantegninger over bygget og informasjon fra allerede frigitte gisler.

Klokken halv åtte gikk SAS til aksjon med tolv menn delt inn i tre grupper. Det hele foregikk foran åpne tv-kamera, og en kunne se sortkledde SAS soldater fire seg ned langs veggene. SAS feide gjennom ambassaden og skjøt raskt terroristene de kom

---

²⁷ SAS hovedkvarter.

²⁸ Democratic Revolutionary Movement for the Liberation of Arabistan

over. Hele aksjonen tok under ti minutter, og når politiet ledet gislene ut, var SAS allerede på vei tilbake til Hereford (Connor 1998; Neilland 1997).

En annen og mer uklar rolle som SAS tok på seg på denne tiden var som ”utdanningsinstitusjon” av livvakter for utenlandske makthavere. Dette hadde blant annet sammenheng med amerikanerens manglende evne til å forhindre drapet på sin egen president, John F. Kennedy, i Dallas, 1962. En situasjon SAS benyttet til egen markedsføring (Connor 1998). SAS fikk med dette en rolle hvor de jobbet nært sammen med utenlandske samarbeidspartnere. Fra før hadde de allerede et tett samarbeid med de amerikanske spesialstyrkene, som på denne tiden bygget opp egne enheter delvis etter britisk SAS-modell. SAS dannet etter hvert modell for flere spesialstyrke enheter; de arbeidet nært med og lærte blant annet opp organisasjoner som GSG-9 (tyske paramilitær anti-terroravdeling). Flere SAS spesialsoldater skal også ha deltatt i stormingen av det kaprede Lufthansa flyet i Entebbe 1976,²⁹ som var ledet Ulrich Wegener. Fortsatt er de britiske spesialstyrkene i form av SAS (og SBS)³⁰ foregangsstyrker og danner modell for doktriner, oppbygning og metoder når det gjelder spesialstyrker (jf. Connor 1998; Neilland 1997). Micheletti (2003) viser at også de norske spesialstyrkene har arbeidet i nært sammen med SAS.

5.2 De amerikanske erfaringene

De amerikanske spesialstyrkene slik vi ser dem i dag ble opprettet i 1952, og var i hovedsak rekruttert fra østeuropeiske immigranter. De ble trent for å lede geriljaenheter bak jernteppet i tilfelle en storkonflikt med Sovjetunionen. Dette var 1. Special Forces, også kjent som *Green Berets*.³¹ Det ble antatt at disse styrkene skulle fortsette den rollen som OSS (Office of Strategic Service)³² hadde spilt under andre verdenskrig, hvis paramilitære styrker, såkalte ”Jedburghs”,³³ ble sendt med fallskjerm inn bak fiendens linjer for å organisere og kjempe sammen med lokale motstandsgrupper i det okkuperte Europa og Asia. OSS var litt dannet i 1942 ut fra en forstå-

---

²⁹ Den eneste overlevende av de fire kaprerne var Suhaila Seyha, senere Suhaila Andrawes som senere blant annet oppholdt seg i Norge.

³⁰ Special Boat Service som på mange måter er en enhet under SAS

³¹ Gjort særlig kjent etter filmen med samme navn i fra 1968, med blant annet John Wayne på rollelisten.

³² Office of Strategic Services. Det amerikanske motstykket til britiske SOE, som senere ble til den ”sivile” organisasjonen CIA

³³ tremannslag hvor medlemmene hadde valgt hverandre ut på forhånd.

else av at USA trengte å utvikle den kapasiteten som den britiske spesialoperasjonskommandoen (SOE) hadde utviklet (jf. Marquis 1997).

Imidlertid var det uttalt en ambivalens i det militære lederskapet etter den andre verdenskrig om behovet for slike styrker. Spesialstyrkene ble ansett som utdaterte og lite tilpasset den nye konflikten og maktspeillet med USSR. Men en intens lobbyvirksomhet fra tidligere OSS-folk førte allikevel til at det var en økning av spesialstyrkene gjennom 1950-tallet (Metzgar 2001).

På 1960-tallet øker satsningen og omfanget av spesialstyrker enda mer. I likhet med Churchill hadde, ifølge Cohen (1978), president Kennedy et spesielt forhold til spesialstyrkene.³⁴ Han beordret en stor utvidelse av spesialstyrkene; i første omgang hærens spesialstyrker, også kalt *Green Berets* etter fargen på beretene, før han videre beordret marinen til å utvikle spesialstyrkekapasiteter (Neilland 1997).³⁵ Om President Kennedy var en varm tilhenger av spesialstyrkenes, hadde han også bestemte ideer om ukonvensjonell krigføring som militær doktrine. I en tale til USAs militærakademi advarte han for følgende:

We need to be prepared to fight a different war. This is another type of war, new in its intensity, ancient in its origin, war by guerilla, subversives, insurgents, assassins; war by ambush instead of combat, by infiltration instead of aggression, seeking victory by eroding and exhausting the enemy instead of engaging him. It requires, in those situations where we encounter it, a whole new strategy, a wholly different kind of force, and therefore, a new and wholly different kind of strategy (Linnington 2004: 9).

Dette var forløperen til John F. Kennedy Kennedys nye doktrine, "Flexible Response", som til en viss grad avløste Eisenhowers "massive gjengjeldelsesstrategi" – som ble etterfulgt av en grunnleggende revisjon i utførelsen av militære operasjoner. Den direkte bakgrunnen kan spores til en økende bekymring for nasjonale frigjøringskriger som begynte å spre om seg, – særlig så man med misnøye på de kommunistisk

---

³⁴ Noe som illustreres ved at akademiet for spesialstyrker er oppkalt etter Kennedy: – JFK akademiet

³⁵ US Navy SEAL (Sea and land-forces); etablert i 1962.

sponsede frigjøringsarmene, og fiaskoen i Grisebukta (Cubakrisen) illustrerte effektivt USAs manglende evne til å utføre mer begrensede operasjoner på dette nivået.

I januar 1961 hadde partisekretær Khrutsjov bekreftet at Sovjetunionen støttet kommunistiske frigjøringskriger. I samme tale spesifiserte han Vietnam som en av disse. (Metzgar 2001). Vietnam-krigen ble det operasjonelle høydepunktet for de nye spesialstyrkene. De hadde vokst markant under Kennedy, og spesialstyrkene i USA nådde maksimal størrelse sent på 1960-tallet med syv aktive spesialstyrkegrupper, to aktive SEAL-lag, to UDT-lag³⁶ og U.S Airforce Spesialstyrke grupper. Men spesialstyrkenes åpenbare popularitet skulle også bli et problem for dem under Vietnam-krigen, og de gjennomgikk en omfattende tillitskrise i perioden etter krigen. Spesialstyrkenes relative ”fiasko” i Vietnam er blitt forklart ut fra flere faktorer (Marquis 1997; Neilland 1997; Metzgar 2001):

- Overordnet sett ble spesialstyrkene misbrukt, i den forstand at de ble satt til oppdrag de ikke spesielt var trent for, og fikk derfor sjelden signifikant strategisk effekt (Marquis 1997).
- Flere konvensjonelle militærledere på 1960-tallet benyttet Vietnam-krigen til å dreie forsvaret i retning av konvensjonell krigføring: dermed fikk spesialstyrkene mindre innflytelse enn hva deres styrkeoppbygging skulle tilsi.
- De samme lederne satte spesialstyrkene til ordinære infanterioppgaver, og ikke til å løse særegne spesialstyrkeoppgaver..
- Fravær av en enhetlig, integrert og samordnet kommando.
- Spesialstyrken var i flere tilfeller under sivil kommando (CIA) – noe som skapte alvorlige samarbeidsproblemer preget av mistro.

Sammenfattet benyttet militære ledere Vietnam-krigen til å dreie styrkene mot mer konvensjonell krig på midten av 1960-tallet som medførte svekket effekt av spesialstyrkens deltakelse, til tross for dens styrkeoppbygning. I tillegg ble styrkene anvendt som vanlig infanteri, dels underlagt CIAs ledelse som ikke fulgte tradisjonelle kommandolinjer. Samlet førte dette til spesialstyrkenes beskjedne innflytelse under

---

³⁶ Underwater Demolition Teams

krigen – kort og godt: en hver regel for å vinne en irregulær krig brutt i Vietnam (Neilland (1997)).

Den relative fiaskoen under Vietnam-krigen gjorde at spesialstyrkene ble møtt alvorlig motbør både fra politiske og militære ledere, og de ble redusert til en styrkestørrelse de hadde på 1950-tallet (Marquis 1997). Robinson (2004) hevder at denne nedskjæringen i stor grad var et speilbilde av den generelle tillitskrisen som det amerikanske forsvaret møtte etter det verste nederlaget i USAs historie. I en periode med store nedskjæring og omstruktureringer sto spesialstyrkene med sin popularitetskrise lagelig til for hugg. Man skar til beinet; spesialstyrkene så ut til å være de man lettest kunne unnvære. Til tross for det som av mange ble sett på som en fiasko for spesialstyrkene, ble reglene for deres operative modus forandret, basert på elementer av konvensjonell krigføring og med partisanerkrigføring (Metzgar 2001).

Senere på 1970-tallet endret situasjonen noe og det ble økende vilje blant ledende amerikanske militærteoretikere til å koble spesialstyrkene opp mot indre forsvar i forhold til ukonvensjonelle utfordringer på hjemmebane. Og særlig under Ronald Reagans presidenttid (1980–88) vokste det frem en fornyet erkjennelse av spesialstyrkenes fortrinn i forhold til ukonvensjonell krigføring. Årsaken var et ønske om flere og mer fleksible måter å møte og motvirke kommunistenes fremganger ved hjelp av ukonvensjonell krigføring i sørvest Asia, Afrika og Latin-Amerika (Robinson 2004). Det var særlig en hendelse som førte de amerikanske spesialstyrkene tilbake i rampelyset (Neilland 1997).

Den 4. november 1979 hadde en gruppe av iranere stormet den amerikanske ambassaden i Teheran og tatt ambassadøren og mer enn femti ambassademedlemmer som gisler. I forkant av dette hadde oberst Charlie Beckwith ved de amerikanske spesialstyrkene fått gjennomslag for opprettelsen av Delta Force-prosjektet (Robinson 2004), som var anti-terrorstyrker etter modell av SAS. Da de fikk beskjed om å ta seg av denne operasjonen, hadde ikke Beckwith ikke noe valg; Operasjon Eagle Claw var underveis. Dette skulle vise seg å bli et klassisk scenario for hvor spesialstyrker *ikke* strekker til.

Operasjon Eagle Claw var i utgangspunktet en operasjon med liten sjanse for suksess, forholdene tatt i betraktning. Ambassaden i Teheran lå langt fra havet, hvor den amerikanske flåten ventet. Det ble etter hvert bestemt at eneste måten inn var med helikopter. Åtte helikopter var satt av til operasjonen, men kun seks av de nådde frem til møtepunktet, hvor de skulle plukke opp spesialsoldatene i Delta. Seks helikoptre ble ansett som et absolutt minimum; et av helikoptrene var halvannen time forsinket, og under fylling av drivstoff viste det seg at nok et helikopter var ute av operasjonell stand, og oppdraget måtte avlyses. Det som virkelig gjorde fiaskoen til et faktum, inntraff da et av helikoptrene skulle ta av og fikk rotorbladet bort i et av Herculesflyene som hadde brakt spesialstyrkene til møtstedet. Begge fartøyene eksploderte og neste dag oppdaget iranerne det forlatte helikoptret, forkullede lik og vraket av det brennende flyet. Dette var en fiasko som ble vist over hele verden og gjennom tv-rutene, man fikk man et levende bilde av USA manglende ferdigheter på området (Neilland 1997).

I følge Neilland var operasjon Eagle Claw aldri et gjennomførbart oppdrag. Distansene var for store, forsinkelsene for store og i tillegg var dette en ad hoc styrke satt sammen for dette spesifikke oppdraget, og ikke en veltrent og tilfredsstillende utrustet og totalintegret enhet. En interessant lærdom man trakk fra denne hendelsen var behovet egne helikoptre og transportenheter som stod stand by spesifikt for Delta, slik helikopterenhetene gjør det for SAS og GSG-9,³⁷ som en integrert del av styrkene. Fiaskoen i Teheran åpenbarte så vel de amerikanske spesialstyrkenes manglende kompetanse som behovet for kompetanseutvikling for å håndtere denne typen oppdrag og konflikter.

5.2.1 Fra ambivalens til "suksess" etter den kalde krigen

Den kalde krigens slutt markerer et klart skille i spesialstyrkenes historie. De hadde nå markert seg som høyst kapable anti-terror enheter, men nå ble fokus også ført tilbake på de klassiske spesialstyrke-oppgavene ettersom kald krig spenningen forsvant og trusselen i fra den andre supermakten smuldret hen. Konflikten i det gamle Jugoslavia og flere konflikter i Midtøsten skulle bli arenaene hvor spesialstyrkene

---

³⁷ The GSG 9 (formerly the German abbreviation of Grenzschutzgruppe 9, *Border Guards, Group 9*) is the counter-terrorism unit of the German Federal Police, and is considered to be among the best of such units in the world. Many later counter-terrorism units of other nations were modeled after the GSG 9. Kilde: Wikipedia.

tilegnet seg nye ferdigheter og samtidig utviklet seg parallelt med de nye formene for konflikt som skulle bli mer vanlige og vanligere. De tidligere nevnte "low-intensity conflicts" (se kap. 3.5.1).

Operasjon Desert Storm, den første Irak-krigen i 1990-1991 kom i stand etter Irak, under ledelse av Saddam Hussein invaderte Kuwait i august 1990. Irak ignorerte senere FN befaling om å forlate Kuwait noe som åpnet for en stor koalisjonsstyrke, ledet av USA og under FNs flagg. Den øverste generalen, Norman Schwarzkopf, ledet en styrke på over en halv million mann og blant disse var det en stor kontingent av spesialstyrker, US Green Berets, Navy SEAL, Britiske SAS og SBS, samt flere spesialiserte enheter (Boot 2003). Dette var i følge Neilland (1997) noe bemerkelsesverdig – siden General Schwarzkopf hadde sett spesialstyrkene i aksjon i Vietnam og var etter sigende; ikke særlig imponert.

Nå skulle dette vise seg å være en konflikt hvor spesialstyrkenes bidrag til den endelige seieren var marginal (Neilland 1997), men det var også den første store konflikten hvor de på ny fikk vise sine ferdigheter, blant annet ved å lokalisere og ta ut de fryktede Scud rakettenes og vise hvilken nytte ukonvensjonell krigføring hadde. Samtidig fikk spesialstyrkene mulighet til å jobbe integrert med både andre styrker og andre grener av militæret. Selve operasjonen var bare et preludium til en lang involvering i Kuwait for spesialstyrkene: Den 5. Special Forces gruppen fortsatte å rotere mannskap inn og ut av Kuwait de neste tolv årene for å holde Saddam Husseins styrker unna og for å forberede for en eventuell ny konflikt (Robinson 2004).

I mellomtiden skulle spesialstyrkene tilegne seg ny smertefull lærdom under nok et FN mandat. Konflikten i Somalia hadde tetnet til, og landet var i et stadium av anarki. En kan hevde at dette var resultat av den kalde krigens slutt, siden den tidligere lederen hadde vært kommuniststøttet, men nå hadde mistet sitt maktfundament. I løpet av sommeren 1992 var situasjonen i Somalia kritisk. Sult spredte seg som et resultat av krigføringen blant rivaliserende klaner. FNs humanitære program hadde møtt store barrierer; USA initierte derfor Operation Provide Relief for å understøtte sultende og jagede somaliere. Spesialstyrkene ble her satt til en av flere nye oppgaver som de skulle få flere av i tiden som kom, nemlig humanitære operasjoner. I følge Marquis (1998) var det spesialoperasjonen den 3. oktober 1993; raidet for å ar-

restere General Mohamed Farah Aideeds løytnanter, som har fått mest oppmerksomhet. Oppspore og ta til fange krigsforbrytere er typisk en oppgave for spesialstyrker, men under denne operasjonen gikk mye galt. FN og USA tok avgjørelser i forhold til arrestasjonen som virket i mot det som er spesialstyrkenes styrker, nemlig å kunne arbeide i skjul. I tillegg til dette var tilgjengelig etterretning svært begrenset (Marquis 1998). I følge Robinson (2004) var situasjonen på dette tidspunktet så kaotisk i Somalia at bakkestyrkene så involveringen i Somalia som ugjennomførbar. Dette utviklet seg utover rammene av en begrenset konflikt, og etter det mislykkede raidet trakk da også USA seg ut av Somalia og FN engasjementet, og det krigsherjede landet ble overlatt til seg selv (Robinson 2004).

En annen konflikt som skulle gi mye lærdom på flere nivåer for spesialstyrkene var konflikten i Bosnia. Konflikten hadde delvis bakgrunn i kommunismens fall, og det var en konflikt som har blitt beryktet for sin grusomhet og etniske rensninger; som i stor grad ble utført i det fredslutningen, den såkalte Daytonavtalen, ble innført i 1995 og som ble støttet opp av IFOR.³⁸

Et stort antall krigsforbrytere som var stevnet av den internasjonale krigsforbryterdomstolen for det tidligere Jugoslavia, befant seg på frifot etter signeringen av Daytonavtalen. Selv om NATOs styrker i Bosnia, hovedsakelig IFOR og SFOR,³⁹ i høyeste grad var klar over hvilke disse stevnede krigsforbryterne var så falt primæroppgaven for å finne krigsforbryterne på skuldrene til de britiske og amerikanske spesialstyrkene (Brailey 2004). Selv om dette opprinnelig har vært de to landene som har båret mesteparten av byrden for disse oppdragene, har det vært indikert at flere andre lands spesialstyrker deltok og jobbet sammen med USA og Storbritannia, deriblant Norge.

Nå er det allikevel operasjon Enduring Freedom og operasjon Desert Shield som virkelig har åpnet verdens øyne for spesialstyrkene og deres kapasiteter. Den første av disse; operasjon Enduring Freedom, gikk i hovedsak gikk ut på å avsette Talibanregimet i Afghanistan. Denne operasjonen har blitt selve symbolet på spesialstyrkenes effektivitet i den nye konfliktformen hvor et fåtall spesialstyrker var av-

---

³⁸ International Forces in Rest-Jugoslavia.

³⁹ Stabilization Force

gjørende for at Talibanregimet ble nedkjempet i underkant av en måned (Robinson 2004). Her ble spesialstyrkene nødt til å utføre alle fem av spesialstyrkenes typiske oppgaver som de hadde spesiell doktrine for: *Direkte handling, spesial rekognosering, ukonvensjonell krigføring, anti-terrorisme og foreign internal defense*; planen med å innføre nye styresmakter i stedet for Taliban.

De norske styrkene var en del av operasjon Enduring Freedom, og ble utmerket av den amerikanske presidenten for sin innsats (VG 07.09 2005), noe som er nok en indikator på de nære forbindelsene spesialstyrkene i mellom.

Boot (2003) hevder at det var en ny form for krigføring som ble fremvist i Afghanistan i 2001. I stedet for komme inn med massiv styrke i et område som hadde svelget tidligere invaderende arméer, blant annet de Sovjetiske, og før dem, britene, - så valgte man å bruke et fåtall spesialstyrker og enorme mengder presisjonsstyrte våpen. Det var det denne strategien som gav Nordalliansen, som hadde vært på stedet hvil i lang tid, muligheten til å styrte Talibanregimet i løpet av to måneder (Boot 2003).

Denne ”nye” måten å føre krig på skulle videreføres og raffineres i den neste store konflikten i midt-østen kort tid senere. Allerede før operasjon Desert Shield var i gang var flere spesialstyrkeenheter allerede i Irak for å forberede den kommende koalisjonens invasjon, og for å hindre et av Irakernes viktigste våpen, Scudrakettene.⁴⁰ En nøkkellærdom for spesialstyrkene fra den første Irak-krigen var at Scudraketter ikke kunne identifiseres og stoppes av luftstyrke alene (Robinson (2004). Nå var, ifølge Boot (2003) koalisjonsstyrkene mindre enn halvparten av størrelsen på den opprinnelige koalisjonsstyrken, og med et langt mer ambisiøst mål enn å kun fjerne Irakerne fra Kuwait. I løpet av kortere tid, og med kun en tredjedel av styrken som ble anvendt i den første Irak-krigen (fra koalisjonens side), og en fjerdedel av kostnadene klarte de å okkupere Irak. Nå skal det legges til at den irakske arméen ikke var av samme format som i 1991, men de hadde fortsatt mer enn 450 000 trop-

---

⁴⁰ The Scud is a mobile, Russian-made, short-range, tactical ballistic surface-to-surface (hence the nomenclature abbreviation SS) missile system. The SCUD-series guided missiles are single-stage, short-range ballistic missiles using storable liquid propellants. The Scud is derived from the World War II-era German V-2 rocket. Kilde <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/theater/r-11.htm>

per pluss paramilitære enheter, den republikanske garden, og den spesielle republikanske garden.

Boot (2003) viser til at tekstbøkene for krigføring viser til en 3 til 1 ratio til fordel for den angripende part, for å kunne være sikker på suksess, og 6 til 1 i vanskelige områder, som krigføring i byer. Boot peker på flere årsaker til at krigen fikk det forløpet den hadde, men et særlig viktig bidrag var innføringen av systemet betegnet *network-centric warfare* – eller nettverkskrigføring, (jf Brailey 2004; Viken 2001). I korttekst betyr det å bruke informasjonsteknologi for å radikalt øke effektiviteten av C4 - hvor de fire F'ene står for *command, control, communications, computers* (Knutsen 2001). Dette systemet løfter effektivt "the fog of war", og representerer et radikalt sprang i teknologisk krigføring mellom de to første Irak-krigene. I følge Robinson (2004) begynte dette en ny æra; en æra hvor små enheter førte an i krigføringen.

6.0 Spesialstyrkenes oppgaver og utvikling i moderne tid

Historisk sett har spesialstyrkenes raison d'être vært å støtte konvensjonelle, strategiske mål og de konvensjonelle styrkenes aktiviteter. Men det siste tiåret har spesialstyrkene utviklet seg til en potent og uunnværlig komponent utenfor og uavhengig av de konvensjonelle styrkenes struktur og doktriner, og har vist seg nyttige over hele konfliktspektret (Brailey 2004).

Opp gjennom tidene har de konvensjonelle styrkenes oppgaver vært langt klarere og mer definerte enn hva specialsoldatens har vært. I følge Knutsen (2001) har militærvesenet, og dermed soldaten, vært en refleksjon av den tiden; av samfunn, kultur og de normer det er en del av. En tid hvor konvensjonelle konflikter var normen, fostret konvensjonelle styrker og konvensjonelle soldater. Disse fungerte som avskrekking mot potensielle fiender; soldater som ville utkjempe slag på slagmarken om en ble angrepet utenfra. De konvensjonelle soldatenes doktriner og funksjon har vært langt mer rigid, underlagt et sterkt formalisert offiserkorps, bygget på lange tradisjoner.

Spesialstyrkene er, i kontrast, langt mer fleksible og deres slagmarker er ikke slik en ville definere slagmarker ut fra gamle retningslinjer, men mer i tråd Smiths (2005) poeng om at konflikten foregår overalt, særlig blant folk og ikke bare på slagmarken. Det er i en tid hvor konflikter og aktører har endret karakter at det har vært en stor forandring i spesialstyrkenes virke. Brailey (2004) kaller spesialstyrkenes tilpasning til nye formene for krigføring og bruken av spesialstyrker for *Revolution in Military affairs* eller: revolusjon i militære anliggende.

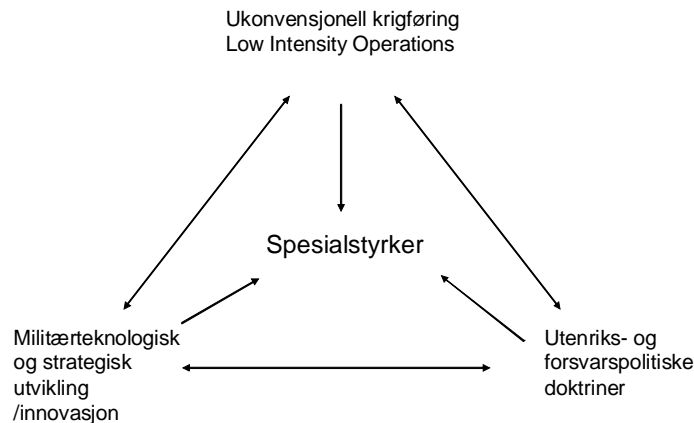
6.1 Faktorer som har preget utviklingen av spesialstyrkene

Det har i tiden etter den kalde krigen vært en økning i bruken av spesialstyrker, en økning som har skutt ytterligere fart etter at terrorismen ble sikkerhetsutfordring nummer en for mange av de vestlige styrkene. En årsak til spesialstyrkenes økte betydning har vært deres evne til å tilpasse seg nytt trusselbilde og nye former for konflikt.

Cohen (1978) framhever at spesialstyrkene kan sees som et laboratorium for utvikling av nye former for militær strategi, taktikk og praksis. Det er særlig spesialstyrkenes engasjement i ulike former for ukonvensjonell krigføring og lavintensitetsoperasjoner som på en grunnleggende måte har bidratt til å utvikle en spesiell form for ”militær praksis”, utviklet i samspill med den militærteknologisk utviklingen og i takt med vekslende utenriks- og forsvarspolitiske doktriner.

Skissen nedenfor, figur 3, viser skjematisk tre faktorer som har påvirket utviklingen av spesialstyrkenes militære praksis; samtidig som disse faktorene har gjensidig innvirkning på hverandre.

Figur 3

6.2 Militærteknologisk og strategisk utvikling

Om fremveksten av ytre faktorer i form av utfordringer som terrorisme, lavintensitetsoperasjoner og ikke-statlige aktører har gjort spesialstyrkene mer aktuelle på et plan, så kan det samtidig hevdes at det har foregått militærteknologiske og strategiske utviklinger som har økt disse styrkenes betydning innenfra.

Gjennom militærhistorien har styrkeforhold og hvordan militær doktrine utformes, vært sterkt influert av militærteknologi. Vi kan se hos Johansson (1989) at defensive våpen som mitraljøser i stor grad med på å gjøre første verdenskrig til en stillings- og skyttergravskrig, mens utviklingen av fly og stridsvogner gjorde annen verdenskrig langt mer bevegelig. På sammen måte har spesialstyrkenes

funksjoner vært avhengige og påvirket av utvikling av nye våpen i forhold til hvilke funksjoner og oppgaver de har kunnet utføre. Det er nok å se på betydningen av fallskjermen og moderne kommunikasjonsmidler for å finne eksempler. I tiden etter den kalde krigen har det da også vært rivende utviklinger teknologisk på flere felter. FS2000 peker på den eksplosive utviklingen av informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) som bidrar til å endre måten militære organisasjoner operer på (jf. Viken 2001), også MFU03 viser til betydningen å være militærteknologisk på høyden.

Spesialstyrkenes rolle på slagmarken har vokst betraktelig ettersom ny teknologi er blitt tatt i bruk. En av de kanskje viktigste og mest potente framstegene har i så måte vært integreringen av spesialstyrker på bakken og luftbårne spesialstyrker. Dette har involvert bruken av en rekke taktikker, teknikker og prosedyrer utviklet for å øke bruken av spesialstyrker som ”menneskelige sensorer” for strategiske luftoppdrag. (Brailey 2004).

Operasjonene utført av luftstyrker både over Afghanistan og Irak i 2003 var forandret, både i utførelse og natur, som et direkte resultat av framsteg i teknologi og doktrine. Denne nye tilnærningen til konflikthåndtering består av presisjonsvåpen fra fly som operer fra ”trygge” høyder med støtte av spesialstyrker på bakken utstyrt med optiske laserenheter, GPS (Global Positioning Systems), bærbare datamaskiner og ulike typer sikre kommunikasjonsverktøy (Brailey 2004). Etter hvert som krigføringen er blitt mer teknologisk, har små enheter med kunnskap og ekspertise på disse områdene blitt viktigere. Videre benytter man såkalte ”Blue Force Trackers” som er automatiske sendere av kodede beskjeder som identifiserer enheter og deres GPS-koordinater.

Mye av den nye teknologien er inkorporert i det overordnede konseptet NWC – Networkcentric Warfare, eller *nettverkskrigføring* som det omtales som i offisielle dokumenter (se også Viken 2001). I følge Brailey (2004) betyr det ganske enkelt å bruke teknologi og taktikk som gjør full nytte av all tilgjengelig informasjon på kamparenaen, og som bringer alle tilgjengelige ressurser i kamp på en rask og fleksibel måte. Nettverkskrigføring er ikke ”bare” en elektronisk linking av forskjellige datasystemer; i realiteten er den langt mer, det handler både om menneskelige og teknologiske faktorer. Alberts, Garstka og Stein (2000) beskri-

ver nettverkskrigføringen ved å si at den omhandler menneskelig og organisatorisk adferd: Det dreier seg om mulighetene for at geografisk spredte styrker kan danne en felles forståelse av en oppdelt konfliktarena; et felles bilde slik at de kan handle synkront. Spesialstyrkene er de enhetene som ofte gjør dette mulig, da nettverkskrigføringens effektivitet skapes gjennom de sensoriske evnene til individuelle enheter (som spesialstyrkelag) og videre ut til hele "nettverket" – og gjennom dette øker kampevnen og akselerer beslutningsprosesser (Brailey 2004).

Nettverkskrigføringens inntreden som militærstrategisk metode innebærer også et økt fokus på integrerte militærdoktriner siden den er avhengig av at flere enheter arbeider i konsert. I USA er det blant annet et sterkt fokus på såkalte "joint operations doctrines" for å ytterligere effektivisere bruken av militære styrker (Materazzo 2004).

Brailey (2004) hevder at spesialstyrkene har vært foregangsstyrker både i bruk av ny teknologi og i forhold til integrering med andre styrker både internasjonalt og nasjonalt. Og som resultat er den utviklingen vi har sett i strategi, doktriner og teknologi vært med på å forandre spesialstyrkenes praksis i felten og på slagmarken – og gjort dem til enda mer aktuelle styrker.

6.3 Tradisjonelle og nye spesialstyrkeoppgaver

Spesialstyrkenes oppgaver er, som det ligger i navnet, av spesialisert natur. Oppgavene vil i følge Neilland (1997) variere i forhold til hvilke utfordringer en nasjon står overfor og hvordan de søker å løse dem, men samtidig er mange av oppgavene nærmest av universell karakter. Brailey (2004) peker på at det er økende grad av samarbeid med spesialstyrkene over landegrensene, og denne inter-operabiliteten er med på standardisere oppgavene, samtidig som sikkerhetsutfordringene på mange måter sees som et felles anliggende. Noen av oppgavene har vært mer omstridt enn andre, og jeg vil her kort gjennomgå de det som anses som spesialstyrkenes mest sentrale roller og oppgaver.

Neilland (1997) setter spesialstyrkenes oppgaver inn i fem brede kategorier; rekognosering, raid bak fiendens linjer, dyp penetrering, angrep og støtte for mot-

standsbevegelser. Han ser bort fra det som flere, blant annet Metzgar (2001) og Marquis (1999), anser som spesialstyrkenes hoveddomene, ukonvensjonell krigføring (jf. kap 6.4). Nå kan det argumenteres med at dette langt på vei er et sett av metoder som spesialstyrkene anvender, og derfor behandler jeg ukonvensjonell krigføring som eget punkt senere. Skinner (2002) har inkorporert ukonvensjonell krigføring inn under en mer detaljert opplisting av spesialstyrkenes hovedoppgaver. 1. *Å sikre andre stater eller støtte indre forsvar for andre stater* (foreign internal defence); 2. *Direkte aksjon* (direct action); 3. *Spesialreconneciansing* (special reconnciance) 4. *Bekjempe terrorisme* 5. *Bekjempe spredningen av masseødelegelsesvåpen*; 6. *Informasjonsoperasjoner eller etterretning*; og 7. *Ukonvensjonell krigføring*. Listen tar for seg to av de oppgavene som blant annet Brailey (2004) og Schreiber, Metzgar og Mehzir (2004) identifiserer som nye oppgaver for spesialstyrkene etter 2001 og den globale krigen mot terrorisme. Brailey (2004) utvider listen ytterligere ved å tilføye nøkkeloperasjoner som ligger utenfor ”krigføring” i tradisjonell forstand: *anti-narkotika operasjoner, bekjempelse av internasjonal kriminalitet og en rekke fredsbevarende og humanitære oppgaver*.

Tabell 2 nedenfor sammenfatter og gir en oversikt over disse kategoriseringene av spesialstyrkene tradisjonelle og nye oppgaver.

Tabell 2

Neilland (1997)	Skinner (2002)	Brailey (2004)
Tradisjonelle oppgaver		Nye oppgaver
Rekognosering	Spesial rekognosering	Preemptive aksjoner (forebyggende krigføring jf. den globale krigen mot terror)
Raid bak fiendens linjer	Å sikre andre stater	Sikkerhetsoppdrag innenriks (blant annet antiterrorisme)
Direkte angrep	Direkte aksjon (angrep)	Fredsbevarende/-opprettende oppdrag
Støtte for motstandsbevegelser	Ukonvensjonell krigføring	Nytt fokus på ukonvensjonell krigføring
Dype operasjoner inne i fiendeterritorium	Informasjonsoperasjoner/ Etterretning	Forskjellige oppdrag for å bekjempe kriminalitet (bl.a. narkotikaoperasjoner og menneskesmugling)
	Bekjempe terrorisme	
	Bekjempe spredningen av masseødeleggelsesvåpen	

Nedenfor utdypes de fire av spesialstyrkenes tradisjonelle oppgaver og funksjoner.

Langdistanserekognosering

Spesialstyrker har utviklet særlig kompetanse på å gå inn dypt bak fiendens linjer for å kunne gi nyttig informasjon til de konvensjonelle styrkene som var ment å utføre den virkelige krigen. Dette er en type operasjon de norske spesialstyrkene har hatt spesiell kompetanse på; de norske anses som spesielt kompetente på rekognosering: både fjern- og nærrekognosering, og i tillegg ødeleggelse av "high value targets" (Michelleti 2004).

Teknologiens betydning på denne oppgaven kan ikke undervurderes. Her har oppfinnelser som radioen, fallskjermen og en rekke andre til stadighet forbedret kapasitetene til spesialstyrkene som opererte bak fiendens linjer (Metzgar 2001). Spesialstyrkene har opprinnelig kun fungert som støttetropper for konvensjonel-

le styrker ved å gi dem informasjon nødvendig for å utføre deres operasjoner. Men som følge av ny teknologi og nye militære doktriner har disse operasjonene skiftet karakter og såkalt HUMINT (Human Intelligence) har vist seg å være uvurderlig for en flere typer luftoperasjoner, noe som har vært med på å aktualisere spesialstyrkenes funksjon på slagmarken.

Informasjonsoperasjoner

Informasjonsoperasjoner har en todelt funksjon. Det ene er å skaffe til veie informasjon, eller etterretning, en oppgave som har mange berøringspunkter med langdistanserekognoseringen. Imidlertid har flere av de vestlige nasjonene, som USA og Storbritannia, har etterretningstjenester; eksempelvis har CIA hatt et nært forhold til de amerikanske spesialstyrkene. Under Vietnam-konflikten hadde CIA kommandorådighet over flere spesialavdelinger, men generelt er ikke forholdet mellom etterretning og spesialstyrker så nært som i dette tilfellet, som det er vanlig at spesialstyrkene jobber nært med flere sivile organisasjoner. Et annet aspekt ved informasjonsoperasjoner består i å ødelegge informasjon eller mislede motstanderen ved feilinformasjon. Å gå inn i særlig urolige områder for å skaffe tilveie førstehåndsinformasjon fra lokalbefolkningen, er en viktig oppgave her. SAS' strategi "Hearts and Minds"⁴¹ har i følge Connor (1998) vært en av bærebjelkene for SAS suksess; de har kunnet operere langt fra egne baser og har fått tilgang på uvurderlig informasjon ved å bygge bånd til lokalbefolkningen. Flere "Hearts and Minds" operasjoner pågår i Irak, både for å vinne tillit i lokalbefolkningen, og derigjennom kunne få tilgang til informasjon som ellers ville være vanskelig tilgjengelig. Nært samarbeid med PSY.OPS har ofte vært malen innenfor denne typen operasjoner.

Direkte aksjon

Spesialstyrkene er ofte blitt sett som supersoldater og er derfor blitt satt til å utføre oppdrag på slagmarken, i tillegg til å jobbe i det skjulte. Direkte aksjonshandlinger kan omfatte oppdrag som i Mogadishu i 1993. Klassisk sett er disse aksjonene rettet mot avgrensede mål av strategisk betydning, ofte i forbindelse med større konvensjonelle manøver. Under Vietnam-konflikten ble spesialstyr-

---

⁴¹ "Hearts and Minds" har siden starten vært SAS styrkenes offisielle motto.

ker brukt i raske overraskelsesangrep; det Neilland (1997) kaller ”begynnende angrep” for å engasjere fienden inntil overraskelsesmomentet er tapt og motstanderen får tilført forsterkninger. Deretter trekker spesialstyrkene seg raskt tilbake og overlater scenarioet til artilleriet eller luftbombing. Ved flere anledninger har spesialstyrker også blitt brukt som lett infanteri, men som blant annet Cohen (1978) peker på, er ikke dette en oppgave for spesialstyrker, snarere kun sløsing med ressurser.

Å sikre andre stater

Å sikre andre stater, eller *foreign internal defence*, innebærer å assistere andre styresmakter med å beskytte seg mot opprør og andre trusler. Særlig har SAS vært involvert i mange slike oppdrag etter som det britiske imperiet gikk i oppløsning og britene trakk seg ut og overlot styringen til lokale krefter Connor (1998).

Amerikanske spesialstyrker har vært også innblandet i flere oppdrag med å ”sikre andre stater”, hvor Vietnam-konflikten kanskje er den mest kjente. En reorientering som innebar økt satsning på denne oppgaven, skjedde i det amerikanske militære i løpet av 1980-tallet. Dette utviklet seg til å bli en av de viktigste for spesialstyrkene i USA, hvor de støttet opp om forskjellige regimer i Sør- Amerika, Asia og Afrika i skarp konkurranse med Sovjet (Metzgar 2001).

Skal en lete etter nye eksempler på *foreign internal defence*, trenger en ikke gå lenger enn til Irak etter operasjon Desert Shield. Irak befant seg i en situasjon hvor de var betydelig svekket internt med et svakt utviklet demokrati, som nærmest hadde nok med å overleve. Rollen til norske ”offiserer” – egentlig norske spesialstyrker – med å trene Irakiske politimenn kan derfor lett tolkes innenfor rammen av *foreign internal defense*, og illustrerer at dette er et oppdrag som også norske spesialstyrker er i stand til å handtere.

6.3.1. Spesialstyrkenes nye oppgaver

Spesialstyrkenes nyere oppgaver har vokst frem etter som sikkerhetsbildet har forandret seg etter den kalde krigen. Noen av oppgavene er helt ”nye” oppgaver,

mens andre er oppgaver som ikke tidligere har vært ansett for å ligge under det militære domene.

Jakten på krigsforbrytere og masseødeleggelsesvåpen

Jakten på krigsforbrytere og jakten på masseødeleggelsesvåpen er alle oppgaver som har kommet til etter den kalde krigens slutt og som i følge Brailey (2004) faller inn under spesialstyrkenes kompetanseområder. Spesialstyrkenes tradisjonelt nære samarbeid med etterretning og andre sivile organer gjør at de har arbeidet effektivt med dette blant annet i Bosnia, hvor Norske spesialstyrker opererte (jf. Ljøterud 1999).

Robinson (2004) viser hvordan spesialstyrker går inn tidligere for å lokalisere MØV (masseødeleggelsesvåpen) og andre ”viktige mål” siden luftfoto, satellittfoto og annen langdistanseovervåking ofte er utsatt for feilkilder. Jeg velger allikevel ikke gå så nærme inn på disse oppgavene da det til dels faller inn under oppgavene som spesialstyrkene har blitt pålagt i den utstrakte kampen mot terror, og fordi det er oppgaver som overlappes av mange andre instanser.

Fredsoperasjoner

Man kan skille mellom fire ulike typer fredsoperasjoner: observatørstyrker, tradisjonelle fredsbevarende operasjoner, andregenerasjons fredsbevarende operasjoner⁴² og fredsopprettende operasjoner. Fredsbevarende og fredsopprettende operasjoner er oppgaver som har fått særlig betydning i den siste tiden. Både FN og NATO er aktører som tilrettelegger koalisjonsstyrker fra en rekke nasjoner. I tilfeller hvor slike oppgaver krever spesialisert mannskap eller regnes som særlig risikabelt har spesialstyrker blitt mer og mer vanlig.

I fredsopprettende oppgaver er partene allerede i kamp, og oppgaven er først og fremst å stoppe våpenbruken. Det betyr at de internasjonale militære styrkene

---

⁴² Disse operasjonene skiller seg fra tradisjonelle fredsbevarende operasjoner, fordi de kan iverksettes mens kampene fortsatt pågår, uten samtykke fra partene. Dessuten er andregenerasjons fredsbevarende styrker langt mer komplekse og omfattende enn de tradisjonelle fredsoperasjonene. De er redskap for en bredere FN front som også inneholder politiske, sosiale, økonomiske, humanitære og diplomatiske initiativer. Dette kan være oppgaver som å beskytte leveranser av humanitær hjelp, avvæpne og demobilisere de krigførende, bevare og beskytte trygge områder, ha oppsyn med grenser, overvåke brudd på menneskerettighetene og midlertidig overtakelse av statlige funksjoner. En annen ting som skiller denne typen fredsoperasjoner fra de andre er at de er mer avhengige av stormaktens militære bidrag, fordi de er så omfattende og ressurskrevende.

må bruke vold og tvang, og operasjonen er et resultat av at FN har tatt stilling til fordel for en av partene i konflikten. Dette er i realiteten krig. FN har som regel ikke kapasitet til å gjennomføre en operasjon av denne typen, men må gi fullmakt til en koalisjon av medlemsstater som kan iverksette en slik operasjon under FNs flagg. Eksempler på fredsopprettende operasjoner er Golf-krigen (1990-91) (Nymoen 2004 <http://www.fn.no/temasider/>).

Spesialstyrkenes nære samarbeid med PSY.OPS styrker og ofte meget høye kunnskap om konfliktområdet gjør dem særlig egnet til fredsoperasjoner i mindre skala. I tillegg er de også trent i operasjoner med flernasjonale styrker og vant til å jobbe integrert med andre styrker; i tillegg har de nære forbindelser med etterretningstjenster. Slike internasjonale fredsoperasjoner krever i følge Sookermany (2005) soldater med høyt utviklede ferdigheter.

6.3.2 Kampen mot globalisert terrorisme som forsvarspolitisk doktrine

En kan relativt trygt hevde at den globale terrorismen er en trussel som i stor grad har fremhevet spesialstyrkene og gitt dem fornyet aktualitet.

I USA har kampen mot terrorisme fått høyeste prioritet både som trussel innenriks og mot den internasjonale stabiliteten (Robinson 2004). Også i andre land, særlig i den vestlige verden, har terrorismetrusselen ført til et omveltet sikkerhetsbilde og som sådan har den ført til nytt forståelse av hvordan forsvarstenkingen, og utformingen av Forsvaret gjøres. Særlig har den globaliserte terrorismen vekket til live bruken av den ukonvensjonelle krigføring som svar på denne utfordringen mot den internasjonale stabiliteten og sikkerheten i dag.

En ser også at mye av den omstrukturering som gjøres i vårt land er gjort med denne nye trusselen i sikte. I de offisielle dokumentene (St.prp. 42; MFU03) finner vi at terrorismen har fått stor plass, og trusselen sees som en av de absolutt største utfordringene til tross for at det i samme åndedrag hevdes at det ikke er noe som skulle tilsi at Norge skulle bli direkte utsatt for slike terroristhandlinger. Også Kennedy-Pipe (2000) framhever økningen av terrorisme eller terroristaktiviteter etter den kalde krigen som et punkt med særlig impakt på hvordan

vi tolker og bestemmer sikkerhet i dag, særlig fordi terrorismen i tiden etter den kalde krigen har utviklet en rekke nye karakteristikk.

Terrorismen, slik vi har sett den i de foregående tiårene har, ifølge Hoffmann (1999) involvert angrep langt med mindre ekstreme våpen og ekstreme handlinger i stedet for bruk av kjemiske, biologiske eller atomvåpen. Det har skjedd en forandring både i terroristenes angrep og i deres rasjonale i løpet av 1990 årene (Kennedy-Pipe 2000). Masseødeleggelsesvåpen har blitt benyttet av noen terrorister mens andre har siktet etter å påføre store tap i form av menneskeliv. Eksemplene er mange og i høyeste grad tydelige. Trenden går mot at terroristangrep blir mer dødelige samtidig som de sivile tapene i konflikter øker så har proporsjonen av mennesker drept i terroristangrep økt. Denne økningen skyldes delvis av spredningen av våpen, men også av den økende statsterrorismen og en økning i de gruppene som er motivert på grunnlag av religiøs overbevisning. Det er disse religiøse gruppene som har kommet nærmest bruk av masseødeleggelsesvåpen for å oppfylle deres ambisjoner (Kennedy-Pipe 2000).

Hoffman (1999) har argumentert for en utvikling som markerer et skifte i terroristaktivitetene ifra hva som tradisjonelt ble sett på som semiprofesjonelle terroristhandlinger av grupper som var lett gjenkjennelige til mer diffuse amatørgrupperinger. IRA er et eksempel på en gruppe av den første sorten med sin organisatoriske oppbygning som etterapet militære institusjoner og teknikker helt ned til bruken av militære kommandolinjer og utenlandske treningsleire. Trendene vi har sett peker mot en spredning av disse aktivitetene og et skifte over til mer uorganiserte grupperinger, eller en annen kommandostruktur enn den vi er kjent med. Kennedy-Pipe (2000) påstår at dette delvis er et resultat økende adgang til informasjonsteknologi og muligheten til å handle globalt gjennom Internet. En globalisering av terrorismen som forsøkes hindres gjennom en globalisering av forsvaret mot denne aksjonstypen.

I USA og Storbritannia har i følge en av de viktigste løsningene på truslene fra spredning av masseødeleggelsesvåpen og regimer ute av kontroll nettopp vært revitaliseringen av ukonvensjonelle metoder og spesialstyrkene. En utstrakt bruk

av spesialstyrker og ukonvensjonelle metoder vil være effektive i forhold til terrorister og de stater som støtter terrorister (Materazzo 2004).

I det hele tatt er det en øket felles innsats for å møte den globaliserte terrorismen. En innsats som har bidratt til forandringen en ser i Forsvaret. Diesen (2005) legger vekt på at det foregår en omfattende overgang fra alliansetilpasset til et allianseintegrert forsvar. I tillegg er det også en omfattende forandring fra en ikke-operativ til en operativ struktur. Dette er nødvendig for å møte asymmetriske trusler – som terrorisme, også utenfor ens territorium.

I det hele tatt pågår det en stadig større økende grad av avnasjonalisering av forsvar. En avnasjonalisering som blir avløst av en internasjonalisering (Matlary og Østerud 2005). I det hele tatt kan en si at en global terrorisme er med på å tvinge frem både integreringen og internasjonaliseringen av Forsvaret innad og internasjonalt med våre partnere.

6.3.3 Bruk av spesialstyrker mot globalisert terrorisme

Spesialstyrkene i USA har terrorisme som primæroppgave både i form av trusler innenriks og utenriks, og når da terrorismeutfordringen sees som trussel nummer en mot USA er det med på å belyse hvor viktige spesialstyrkene har blitt.

Årsakene til at spesialstyrkene har dette som hovedoppgave er flere. Spesialstyrkene, særlig SAS, var tidlig ute i forhold til å skaffe seg et "eiendomsforhold" til disse truslene. Grunnene til dette var flere. Spesialstyrkene var særlig egnet til dette oppdraget grunnet sin fleksible natur, men det er hevdet at dette også var som et ledd i profesjonskamp for å få økte ressurser i en tid hvor den kalde krigen og de konvensjonelle styrkene fikk forrang (Neilland 1997).

Videre er det spesialstyrkenes kompetanse innenfor en rekke oppgaver innenfor den preemptive (forebyggende) krigføringen (jf. den ukonvensjonelle krigføringen) som gjør dem egnet i forhold til terrorismens to nivåer; den såkalte "globale krigen mot terror" og innenriks anti-terrorisme (Brailey 2004). I følge en RAND rapport så er det markante forskjeller mellom tidligere anti-terror tiltak

og til det den omtaler som ”offensive anti-terror tiltak,” og det er innenfor de offensive anti-terror tiltakene vi finner den preemptive krigføringen.

Denne utviklingen er med på å vri fokuset av bekjempelse av terrorisme ytterligere som en innenriks oppgave – og således politi oppgave – til en militær oppgave. Som militær oppgave er det et innovativt aspekt ved bekjempingen av terrorismen med ukonvensjonelle midler som blir vektlagt (Materazzo 2004). Det er en kamp mot terrorismen som forsøkes gjøres internasjonalt og helhetlig i stedet for unilateralt siden det anses som å bare behandle symptomene og ikke røttene til terrorismen. Det har med andre ord skjedd en forandring i tilnærmingen til terrorisme.

Neilland (1997) hevdet at terrorismen hovedsakelig var et politianliggende selv om spesialstyrkene og militære fikk stadige større roller, men etter 2001 skjedde det et paradigmeskifte i følge Brailey (2004). Veksten i den religiøst motiverte og den påfølgende økningen i terrorismens skala og dødelighet gjorde flere av polititiltakene mot terrorisme til mindre aktuelle. Spesialstyrkene og det militære er derfor sett på som den adekvate tiltaket mot terrorisme og andre trusler som grenser opp mot terrorisme.

6.4 Ukonvensjonell krigføring – spesialstyrkenes særegne arena

Begrepet *ukonvensjonell krigføring* blir brukt i mange sammenhenger og til tider ganske upresist om alle former for krigføring som avviker fra den tradisjonelle versjonen av krig som innbefatter to armer mot hverandre. Metzgar (2004). I følge *Joint Publication 3-05 Doctrine for Joint Special Operations* (JP 3-05) defineres ukonvensjonell krigføring (unconventional warfare) som *langvarige militære og paramilitære operasjonen som normalt sett gjennomføres gjennom, eller sammen med lokale styrker i det aktuelle området eller surrogatstyrker støttet av en ytre kilde*. Manualen knytter også ukonvensjonell krigføring til begreper som motstandsbevegelse og opprør: ukonvensjonell krigføring omfatter hjelp til å organisere lokalbefolkningen mot fiendtlige styresmakter eller okkupasjonsmakter. Imidlertid presiseres det at spesialstyrker ikke skaper disse motstandsbevegelsene, men fungerer som rådgivere og trenere. Primært dreier det

seg om assistanse, men når det er nødvendig deltar spesialstyrker sammen med motstandsbevegelser i kamphandlinger.

En vanlig og utfylledende definisjon av ukonvensjonell krigføring viser til disse hovedaktivitetene (Metzgar 2000):

- geriljakrigføring,
- sabotasje,
- spionasje,
- subversjon (omvendelse; handler om å få lokalebefolkningen og lokale grupper over på sin side, en typen aktiviteter var blant annet hyppig benyttet i Afghanistan under Enduring Freedom.)
- flukt og unnslippelse (dette handler om å hente ut fanger dypt inne i fiendeterritorium; den tyske aksjonen ledet av Otto Skorzeny under annen verdenskrig for hente ut Mussolini er kanskje det best kjente eksemplet.)

Tradisjonelt er dette former krigs- og kamphandlinger som det har vært stor misnøye med blant konvensjonelle militærledere; de har sett på dette som en lite ærefull form for krigføring. I viss forstand er ukonvensjonell krigføring ansett som både utenfor legitime baner og lite gentlemanmessig; blant annet fordi dette er krigføring som er nært beslektet med ulike former for geriljakrigføring, som primært vurderes som våpen for de materielt og politisk svake. Det problematiske som hefter ved de aksjonsformer som definerer ukonvensjonell krigføring, er at det er metoder som i stor grad brukes av terroristene for å ramme sine mål, og som blir brukt mot vestlige demokratier av ikke-statlige aktører (Linnington 2004; Marquis 2001; Paret & Collier 1984).

Begreper som asymmetriske trusler og asymmetrisk krigføring er nært knyttet til ukonvensjonell krigføring. Sabotasje, spionasje og ikke minst geriljakrigføring er faller inn under disse begrepene, og de er asymmetriske i den forstand at de er klart annerledes i forhold til trusler og ufordringer som mange tradisjonelle militære styrker i dag er utformet for å kjempe. Med andre ord søker en motstander å

utkjempe konflikter under terskelen for nyttegjøring av ”fiendens” våpensystemer; å forholde seg asymmetrisk innebærer *ikke* å kjempe på motstanderens premisser (Smith 2005).

Asymmetrisk krigføring kan videre knyttes til ideen om *preemptiv* krigføring, eller ”forkjøpskrig” (Malnes 2003). Hovedideen med preemptiv krigføring er blant annet å søke å hemme motstanderes evne til å kjempe; man går inn på forhånd og blokkerer fienden ved å ødelegge eller reduseres deres evne til kamp – eller *hindre fienden før han kan bli en trussel*. Det sier lite om hvordan dette skal gjøres. Preemptiv krig sier primært noe om hensikten og målet med denne formen for intervensjoner; mindre hvordan dette kan utføres. Aktiviteter som faller inn under ukonvensjonell krigføring har vært, og er, primære strategier i preemptiv krigføring. Et forhold som reflekterer spesialstyrkenes praksis og erfaringer med konfliktene og krigshandlinger i forhold til geriljastyrker og andre ikke-statlige aktører, og i noen tilfeller også stater (jf kapittel 5).

Et av svarene for å møte nye sikkerhets- og forsvarspolitiske utfordringer og konflikttyper har derfor være å utforme ”egen form” for asymmetrisk krigføring og en videreutvikling av ukonvensjonelle intervensjonsformer med et preemptivt siktepunkt (jf. oppgavens kap. 2 og 3) Og det er i denne utviklingen moderne spesialstyrker er tiltenkt og faktisk har en nøkkelrolle; de er særlig utrustet til å møte nye utfordringene som mindre aktører og lavintensitetsoperasjoner.

Et poeng med en asymmetrisk tilnærming til krigføring er at det også har et ”kost–nytte”-aspekt. Motstandere har moralske, informasjonstekniske og organisatoriske sårbarheter som kan utnyttes asymmetrisk ved bruk av ukonvensjonelle metoder – og gjennom asymmetrisk tilnærming og ukonvensjonell krigføring er det mulig å nå ens strategiske mål til en *lavere pris* enn ved en konvensjonelle tilnæringsmetoder.

Oppmerksomheten på og utviklingen av fornyede former for ukonvensjonell krigføring fortsatte i tiden etter den kalde krigen. Og gjennom 1990-tallet og på begynnelsen av det 21. århundret innså nasjonale ledere, militære ledere og etterretningstjenesten i økende grad hvordan konfliktbildet var forandret etter den

kalde krigen. Men på den annen side ble ikke denne forståelsen etterfulgt av en tilsvarende innovativ utenrikspolitikk og fleksible doktriner for å takle endrede nasjonale sikkerhetsutfordringer (Linnington 2004). Et eksempel er den første Golfkrigen, *Operation Desert Storm* 1990 – 91; dette var en seier som i stor grad var basert på konvensjonelle våpen. Imidlertid var selve konflikten annerledes enn den type konflikt som de vestlige militære styrker hadde fokusert på under den kalde krigen. I følge Smith (2005) var ikke Golfkrigen i 1991 en total krig, den var begrenset i sin karakter og hadde mer preg av en ny type konflikter.

For USAs del var det først når man erkjente hvor lite virksomme og inadequate de første tiltakene mot Al Quaida hadde vært, at man begynte å gå nye og mer ukonvensjonelle veier. Det innbar på den ene siden økt bruk av ukonvensjonell krigføring, og på den andre siden en forståelse av at ukonvensjonell krigføring har større sjanse til å lykkes når den er del av en integrert, helhetlig strategi (ibid). Michelleti (2004) fremhever særlig forbindelsene mellom etterretningstjenesten og spesialstyrkene som en ”suksessfaktor” for resultatene under ”Enduring Freedom” i Afgantistan. Spesialstyrkenes innsats under denne krigen som så avgjørende at Michelleti kaller krigen i Afghanistan for *Special Force Centric*.

6.4.1 Ukonvensjonell krigføring som legitim forsvarspolitisk strategi

Det hefter problematiske trekk ved ukonvensjonell krigføring som har gjort det vanskelig å få gjennomslag for denne aksjonsformen som legitim forsvarspolitisk strategi i nasjoner med demokratiske styreformere. Det har også vært militærpolitisk motstand mot å legitimere denne typen militære strategier.

Innenfor den politiske toppledelsen i USA var det gjennom den kalde krigen en manglende forståelse for bruk av spesialstyrker og ukonvensjonell krigføring, særlig gjaldt det integreringen av skjulte operasjoner og økonomiske, politiske og andre militære virkemidler. Det ble ansett som operasjoner mer eller mindre på siden av andre mer legitime politiske virkemidler (Schultz 1999), ikke minst for dette av mange blir sett som å ligge tett opp mot geriljakrigføring og revolusjonær krig. Nå er det imidlertid ikke fullstendig sammenfall mellom revolusjonær krigføring og geriljakrig. Paret og Collier (1984) peker at revolusjonær krig

riktignok handler om overtagelse av politisk makt ved bruk av væpnet makt, men på bestemte forutsetninger: at tilegnelsen av makt er basert på en bred politisk bevegelse, og at makt gripes for å gjennomføre uttalte politiske eller sosiale program. Alle vil imidlertid ikke godta en såpass enkel definisjon og avgrensning.

Det er kort og godt et demokratisk problem med skjulte aksjoner og ukonvensjonell krigføring, som også har vært – og er – gjenstand for intens offentlig politisk kontrovers. Et nøkkelspørsmål er i hvilken grad demokratiske regjeringer bør anvende skjulte aksjonsformer som går på tvers av grunnleggende demokratiske verdier, og som i tillegg antas å ha tvilsomme moralske og etiske sider (Schultz 1999). I et åpent demokratisk samfunn vil dette innebygde spenningsforholdet også handle om hvordan og i hvilken grad man kan (og bør) sette klare politiske begrensninger for denne formen for aksjoner og intervensjoner.

Grunnleggende sett handler dette også om legitimiteten i å involvere seg i og utkjempe konflikter utenfor eget territorium, som i høyeste grad berører Norges offisielle sikkerhets- og forsvarspolitik som uttalt aksepterer at norske soldater utkjemper såkalte lavintensitetskonflikter som et ledd i en preemptiv, eller forebyggende forsvarsstrategi. I teorien (og i praksis) dreier det seg om å støtte opp om politiske fraksjoner som en ser som en mindre trussel mot sin egen sikkerhet; det har karakteren av forebyggende krig eller forkjøpskrig. Malnes (2003) hevder at dette ikke faller inn under det som betegnes som *rettferdig krig*, Her bør det finnes politiske eller andre alternativer som er mer egnet, særlig fordi det er vanskelig denne typen å legitimere forkjøpskrig, Med referanse til Irak-konflikten i 2003 nevner han blant annet avskrekking som et slikt virkemiddel.

Matlary og Østerud (2005) viser på sin side til at mot internasjonal terrorisme, spredningen av masseødeleggelsesvåpen og andre sentrale sikkerhetsutfordringer er den kalde krigens forsvarsmetoder, nemlig oppdemming og avskrekking, tilnærmet virkningsløse. Samtidig er bruk av militærmakt i Europa i dag i større grad utenrikspolitisk enn forsvarspolitisk motivert (Hopkinson 2004; i Matlary 2005). Her er det som Linnington (2004) peker på: manglende politiske forståelse for bruken og legitimiteten av spesialstyrker og ukonvensjonell krigføring

hindrer samtidig forståelsen for det spekter av politiske, diplomatiske og militære muligheter som dette åpner for.

Imidlertid berører spørsmålet om ukonvensjonell krigføring som legitim forsvarsdoktrine dypest sett et vedvarende spenningsforhold mellom grunnleggende ideer som demokratiske verdier, autonomi, rettferdighet, makt og retten til å forsvare seg.

6.5 Spesialsoldatens forutsetninger, oppgaver og kapasiteter oppsummert

Figur 4 nedenfor oppsummerer hovedpunktene som gjelder spesialstyrkenes forutsetninger, oppgaver og kapasiteter; tilsvarende oppsummeringen i figur 2 (s. 46) som gjelder den nye norske soldaten.

Figur 4

Forutsetninger

- Høyt treningsnivå, også med andre spesialstyrker og våpengrener.
- Høy teknologisk standard; nøkkelrolle innen den nye nettverkskrigføringsdoktrinen.
- Høyt utdanningsnivå, høy bevissthet og situasjonsforståelse.
- Forventes å ta lang viktige avgjørelser ut fra oppdragenes karakter: "snakeeaters with mastersdegrees" (Anthony Cordeman; jf. Brailey 2004).

Oppgaver

- Direkteaksjon
- Bekjempe assymetriske trusler, inkl terrorisme, både hjemme og ute
- Bekjempe spredning av MØV og annen internasjonal kriminalitet.
- Informasjonsinnhentning og etterretning.
- Drive trening av andre styrker som ledd i oppbygning av andre lands indre forsvar (internal foreign defense).
- Fange krigsforbrytere.
- Humanitære oppdrag i vanskelige områder.

Kapasiteter

- Operative på svært høyt nivå, kan bli kalt i aksjon umiddelbart med et minimum av forvarsel.
- Fleksible, evne til omstilling og utvikling i møte med nye oppgaver.
- Deploybare, evne til å komme dit de skal raskt - og ofte skjult.
- Interoperative, "globale soldater".
- Spesialister på et bredt spekter metoder innenfor ukonvensjonell krigføring, også basert på nettverkskrigføring.

7.0 Kritikk av spesialstyrkene

Spesialstyrkene har fått mye oppmerksomhet i den senere tiden, men alt har ikke vært gjennomgående positivt. Det har heftet mye kritikk på flere områder og nivåer både når det gjelder deres operasjoner og metoder. Spesialstyrkenes blotte eksistens er blitt vært sett som negativt på i konvensjonelle militære miljøer, per se (Cohen 1978); de norske spesialstyrkene (FSK) var sågar truet av nedleggelse rundt 1990 (Forsvarets Forum, 1999).

For en relativt ung styrke, eller enhet, som spesialstyrkene kan det hevdes at kritikken handler om ”barnesykdommer”; for disse styrkene som enheter elles må de en tilpasningsperiode før de kan finne sin optimale form. Kritikken vedrørende spesialstyrkene gjelder flere dimensjoner. Misnøye med spesialstyrken kan være uttrykk for intern rivalisering i militære kretser, særlig i tider med reduserte militærbudsjetter. Men også spesialstyrkenes spesielle natur og metoder har kommet under lupen. Mange har sett bruken av spesialstyrker i beste fall som et steg mot en pyrrhosseier; bruken av ukonvensjonell krigføring har ført til at militæret har blitt kritisert for å ”falle ned på terroristenes nivå.”

7.1 *Spesialstyrkene i forhold til det*

konvensjonelle militæret

Bruk av spesialstyrker i forhold til mer tradisjonelle enheter har fått mye omtale etter operasjon ”Enduring Freedom” i Afghanistan. Denne operasjonen ble av flere militærteoretikere sett på som et bevis for at spesialstyrker kunne overta funksjonene til mer konvensjonelle bakkestyrker. Nå har operasjon Desert Shield (i Irak 2003) på flere punkter modifisert disse påstandene (Brailey 2004), selv om spesialstyrkenes rolle var utvidet i denne operasjonen – ikke minst som et resultat av en økt bruk av nettverkskrigføring som strategi.

En økning av spesialstyrkene vil sannsynligvis gå på bekostning av de konvensjonelle styrkene, og i en tid hvor mange vestlige land befinner seg i situasjon med reduserte militærbudsjetter kan fordelingen av ressurser innad i militæret bli et null-sumspill, og være kimen til intern konflikt og rivalisering (Boot

2003). Vi ser med andre ord konturene av en profesjonskonflikt, som kan sammenlignes med lignende konflikter innen andre organisasjoner.

7.1.1 Faren for overbruk av spesialstyrkene

Flere (Robinson 2004; Marquis 1997; Neilland 1997) framhever er det en tendens til å bruke spesialstyrker til enhver ny oppgave som dukker opp. Cohen (1978) har tidligere hevdet at bruk av spesialstyrker kan framstå som en enkel løsning på komplekse problemer; noe som kan mislede beslutningstagere: Det kan virke logisk å kunne løse betente situasjoner eller fastlåste problemer militært med små og få styrker, også som politisk virkemiddel. Samtidig kan det være besnærende for politikere å bruke muligheten til å anvende skjulte eller klandestine operasjoner for å holde væpnede konflikter på lavere konfliktnivå, jf. *low intensity conflicts*. Dermed kan også den betydelige utvidelsen av spesialstyrkenes virkeområder etter den kalde krigen betegnes som et problem i følge Marquis (1997).

I USA brukes spesialstyrker i stadig større grad for å støtte opp og beskytte utvidede nasjonale sikkerhetsmål. Her er risikoen todelt; det ene problemet ligger i at mulighetene for at spesialstyrker mislykkes øker, når de blir utkalt for å utføre oppdrag hvor deres komparative fordeler ikke kommer til sin rett, jf. aksjonene i Mogadishu i 1993 (Marquis 1997). Den andre faren som Marquis identifiserer er det hun ganske generelt kaller faren for å miste det ”spesielle” ved spesialstyrkene. Hun mener at de er nisjstyrker, og som sådan skal brukes i spesielle situasjoner og ikke til enhver oppgave, selv om fristelsen for beslutningstagerne er stor til å gjøre nettopp dette, særlig er dette fristende ut den mulige gevinsten som spesialstyrkene gir i forhold til innsatsens kostnad (jf. Linnington 2004).

En av de absolutte fordelene ved spesialstyrkene ligger i deres spesialiserte natur. For å lykkes må de ha konkrete realiserbare mål og kunne forberede seg for oppgavene – å bruke dem som en ”superinnsatsstyrke” til alle oppgaver blir en umulig oppgave, selv for såpass fleksible enheter som spesialstyrkene har vist seg å være opp igjennom sin korte historie (Neilland1997). Å forvente at spesialstyrker skal kunne utføre alle oppdrag som blir gitt dem, er i beste fall er ønsketenkning. Spesialstyrkenes ekspertise er konkret og ligger innenfor få enkelt-

områder, som de hele tiden perfektjoner seg på. En mulighet er en videre spesialisering innad i spesialstyrkene, slik at ekspertisen på de forskjellige områdene fortsatt er konsentrert, og spesialstyrkene får med det muligheter til å være forberedt for et bredere spekter de spesifikke oppgaver (Skinner 2002).

På den annen side er en kraftig utvidelse av spesialstyrkene og deres roller og funksjoner, slik mange ønsker, også problematisk. Problemet her er at å produsere spesialstyrker er en tid- og ressurskrevende prosess; å videreutvikle komplekse ferdighetene og kompetanse tar år med trening og erfaring. Spesialstyrker er ikke noe som enkelt kan masseproduseres for å dekke etterspørselen. Faren er at en tvungen utvidelse av styrker og ansvarsområder kan redusere kapabilitetene til spesialstyrkene, og samtidig utvanner den kulturen som paradoksalt nok gjør spesialstyrkene spesielle (Brailey 2004).

7.1.2 Spesialstyrkenes rolle på slagmarken

Som videreføring av kritikken mot at alle spesialstyrker skal kunne utføre alle spesialoppdrag, er kritikken mot at spesialstyrkene kan utføre de konvensjonelle styrkenes oppgaver. Spesialstyrker er per definisjon ikke det samme som konvensjonelle styrker, det er forskjellen fra dem som har gitt dem omtalen ”spesial”: de er som sådan mindre egnet til å utføre konvensjonelle oppgaver (Cohen 1978).

Det har vært en tendens til å bruke spesialstyrker som superinfanteri i konflikter som har trukket i langdrag, og som eksempel at spesialstyrker er dårlige i rollen som konvensjonelt infanteri viser Cohen (1978) til eksempler fra den andre verdenskrig, blant annet den tyske invasjonen av Kreta hvor tyske fallskjermtropper led store tap. Også de allierte opplevde det samme ved operasjon ”market garden” ved Arnhem i 1944. Operasjonen skulle lette fremrykkingen, men endte i stedet i total katastrofe. Senere skulle den samme feilen bli begått i Vietnam hvor spesialstyrkene etter hvert ble satt til å utføre mer direkte konfrontasjoner (Metzgar 2000). Å sende en liten lett utrustet kommandoenhet for å takle oppgaver best egnet for velutstyrt og tungt bevæpnet infanteri bataljon, er nærmest en oppskrift på hvordan man mislyktes (Neilland 1997).

Til tross for at spesialstyrkene for flere operasjonelle oppgaver også på slagmarken som følge av den teknologiske utviklingen av krigføringen, er de ikke egnet som noe invasjonforsvar og kan ikke på et rent kapasitetsnivå som militær enhet erstatte invasjonforsvaret som utfases i Norge. Å forsøke å tilnærme dem ytterligere mer konvensjonelle styrker er omstridt. Ressursene som ligger bak en spesialsoldat er langt større enn for andre styrker, og på en tradisjonell slagmark vil de være for utsatt til at dette kan sees som en fornuftig bruk av ressurser.

7.1.3 Problematiske relasjoner mellom konvensjonelle styrker og spesialstyrkene

Spesialstyrkenes suksess kan også føre til at de konvensjonelle styrkene fristes til å kopiere spesialstyrkenes suksess, og gjøre konvensjonelle styrker mer like spesialstyrkene (Brailey 2004). Blant annet er det eksempler i USA på militærgrener⁴³ som utvikler egne spesialstyrker, og som dermed dobler opp den kompetansen de rene spesialstyrkene allerede har.

Et annet problematisk forhold er at spesialstyrkene ofte tiltrekker seg det beste mannskapet. Soldater som kan være potensielle lederskikkelser i konvensjonelle styrker, blir trukket over til spesialstyrkene (Cohen 1978). Videre hevder Cohen at utstrakt bruk av spesialstyrker også kan bidra demoralisering av konvensjonelle tropper. Han viser til den franske kolonikrigen i Algerie⁴⁴ etter den andre verdenskrigen for å eksemplifisere dette. Her ble store avdelinger av spesialstyrker brukt i så å si enhver situasjon via helikopterdeploying. Det førte til en taktisk doktrine uttrykt i denne regelen: "Sitt på rumpa og vent på fallskjermstroppene" – som utskrevne soldater formulerte det i et intervju. Det er en form for demoralisering som fører til at konvensjonelle styrker ikke "gidder" å konkurrere; når de vanlige styrkene oppfatter det som om elitestyrkene for ufortjent mye prestisje og glamour, kan det også oppstå en følelse av misnøye (Cohen 1978).

---

⁴³ De amerikanske spesialstyrkene omfatter i tillegg til hæren også enheter i marinen og luftforsvaret

⁴⁴ Opprøret startet 1. november 1954. En geriljakrig ledet av FLN (et revolusjonert og sosialistisk parti) for uavhengighet hadde startet. Ikke lenge etterpå oppstod MNA, et parti som ble en rival til FLN. Begge kjempet for uavhengighet, men de kjempet også mot hverandre. I 1958 ble Charles de Gaulle president i Frankrike og han prøvde å få slutt på krigen. De Gaulle laget i 1959 en plan for avslutning av krigen samtidig som Algerie og Frankrike skulle opprettholde et godt samarbeid. Franskmenn i Algerie mislikte de Gaulles politikk og i 1961 prøvde de ved hjelp av generaler å gjøre kupp i Algerie. Kuppet ble mislykket og våpenhvileforhandlinger startet opp i Sveits i april 1961.

7.2 Innvendinger mot spesialstyrkenes metoder

7.2.1 Ukonvensjonell krigføring

Det ligger i selve begrepet *ukonvensjonell* at metodene er annerledes og uortodokse, og metoder hører inn under ukonvensjonell krigføring har lenge vært kritisert fra flere hold. Et problem er som nevnt det faktum at spesialstyrker særlig har operert i det skjulte, og hemmelighold har vært en viktig suksessfaktor. Når deres handlinger og operasjoner i stor grad er mørkelagt er det som nevnt vanskelig å vite hva som foregår i skyggene. Spesialstyrker operer under ekstreme forhold og ofte med liten margin, og metodene de bruker kan sees både som utenfor spekteret av konvensjonell krigføring, men også på kanten av hva som anses som lovlig. Shy og Collier (1984) viser til at voldelige forsøk på å kaste styresmakter, overta makt og forandre samfunn ved bruk av uortodokse militære metoder, er per definisjon politisk sett diskutabel, og som sådan faller mange av spesialstyrkenes metoder inn under samme kategori som geriljakrigføring. Den ukonvensjonelle krigføringens tette bånd til asymmetrisk krigføring har også gjort det til gjenstand for kritikk. Asymmetrisk krigføring assosieres i hovedsak med irregulære styrker, men som resultat av utviklingen i sikkerhetsbildet har som vist vestlige demokratier (og andre stater) utviklet og lagt større vekt på slike kapasiteter gjennom spesialstyrkene. Metoder som sabotasje og angrep på ikke-militære mål fører også ofte til utstrakt politisk kritikk

Et annet problem som hefter ved ukonvensjonell krigføring er når disse metodene anvendes i preemptiv krigføring. Å hindre trusler før de materialiserer seg, fører nødvendigvis til at en utfører operasjoner i andre stater som sees som en trussel – eller som har elementer som oppleves som en trussel, er basert på en høyst subjektiv vurdering av trusselbildet. Dette gjør for det første strategien med preemptiv krigføring omdiskutert (jf. Malnes 2003). Når man blander seg inn i andre staters anliggende, opptrer man i utgangspunktet ”ulovlig” i internasjonal sammenheng; man bryter med FN-konvensjonen som klart slår fast at det kun er staten som er lovlig aktør i landets indre anliggende. Beck (2003) kaller dette det ”globale ansvar” som han hevder oppstår sammen med territorialstatens makt.

Beck (2003) ser dette som en hegemonisk krigføring hvor en setter til side det rådende nasjonalstatlige prinsipp om at folkeretten går foran menneskerettighetene, til fordel for at menneskerettighetene går foran folkeretten. Et prinsipp Beck mener ikke er tenkt til bunns da han påstår at menneskerettigheter først og fremst er subjektive rettigheter. Denne kritikken rammer implisitt spesialstyrkene siden ”å bevege seg innenfor andre nasjoners territorium – og å blande seg inn i deres anliggende” ligger innenfor den ukonvensjonelle krigføringens domene. Spesialstyrkenes bruk av ukonvensjonell krigføring fører til at en operer innenfor fiendens territorium. Dette er forsvarlig rent forsvarsjuridisk og argumentativt om man er i åpen konflikt, men faktum er, i følge Robinson (2004), at spesialstyrkene opererer inne i de aktuelle statene i lang tid før en krigserklæring har blitt formelt utstedt. Både Afghanistan og Irak er eksempler fra nyere tid på nettopp dette.

Nå er ikke bare de irregulære metodene beskyldt for å være ulovelige rent politisk i forhold til staters ansvarsområde. Bruken av ukonvensjonell krigføringsmetoder er også omstridt fordi de på mange områder går over til å være ikke bare irregulære metoder, men også ureglementerte (Cohen 1978). Som eksempler viser Cohen til at SAS ofte har vært anklaget for likvidering og andre ulovelige taktikker i Nord Irland. Likvidering av farlige personer – eller såkalte ”wet-operations” har også vært hengt på spesialstyrkene, men igjen gjør det sterke hemmelighetholdingen det vanskelig å bekrefte mange av historiene. Særlig har de amerikanske spesialstyrkenes opptreden i Nicaragua på begynnelsen av 1980-tallet vært utsatt for kritikk, og deres involvering i Nicaragua og forbindelse med Iran-Contras⁴⁵ under Reaganadministrasjonen er blant de operasjonene som har skapt tvil om hvorvidt slike styrker passer inn i et demokratisk samfunn.

7.3 Spesialstyrkene som demokratiets moderne paradoks

Det ligger et motsetningsforhold i at de metodene som blir trukket frem for å bevare demokratiske idealer og vestlig forståelse av frihet, til forveksling likner metoder benyttet av aktørene som blir sett som trusler mot de samme idealene.

---

⁴⁵ The Iran-Contra Affair (also called the Iran-Contra Matter and Irangate) was one of the largest political scandals in the United States during the 1980s. It involved several members of the Reagan Administration who in 1986 helped sell arms to Iran, an avowed enemy, and used the proceeds to fund the Contras, an anti-communist guerrilla organization in Nicaragua. Kilde: Wikipedia.

I følge Linnington (2004) vil de politiske føringer som ligger på spesialstyrkene være avhengig av den iboende spenningen som eksisterer mellom bruken av klandestin eller skjult maktbruk og demokratiets krav om åpenhet. Det ligger et klart paradoks i det faktum at spesialstyrkene utfører mange av sine oppdrag i det skjulte, mens samfunnets krav om åpenhet stadig blir sterkere. Samtidig er den iboende politiske naturen ved en krig er enda klarere i en ukonvensjonell konflikt hvor motstanderen ikke er en annen stat eller hær, men mindre irregulære styrker som er vanskeligere å oppdage, men som kan skape betydelig politisk og psykologiske konsekvenser. Det er fundamentalt sett en annen krig – langt mer politisk, en krig basert på etterretning og langt mer psykologisk enn en rent militær krig (Robinson 2004).

7.3.1 Spesialstyrkene som hemmelige soldater

Hemmelighetsholdning, evnen til å utføre skjulte og klandestine operasjoner i det stille sees som en av de absolutte styrkene til spesialstyrkene, men samtidig betraktes det fra flere hold også et av styrkenes spesielle problemer.

Bruken av spesialstyrkene kommer i konflikt med demokratiet i forhold til hemmelighetsholding og problemene for det offentlige øye å holde dem i søkelyset. I tillegg har metodene som spesialstyrkene er assosiert med blitt kritisert. Schultz (1999) viser at skjulte aksjoner har vært gjenstand for intens offentlig politisk kontrovers. I hvilken grad de bør brukes av demokratiske regjeringer har vært heftig debattert og ifølge Schultz (1999) mener mange at skjulte aksjoner har moralske og etisk tvilsomme sider som går sterkt i mot demokratiske verdier

Robinson (2004) viser i denne sammenheng til debatten som går om i hvilken grad spesialstyrkene kan få operere i det skjulte og hvor mye operasjonell frihet de kan ha. Denne pågående debatten er i følge Robinson (2004) ekko av liknende diskusjoner på 1960- og -80-tallet. Det er ikke påfallende: det ligger en iboende spenning mellom hemmelighold som er nødvendig for at spesialstyrkene skal kunne være effektive, og åpenhet og ansvarlighet som et demokratisk samfunn krever.

Denne sterke graden av hemmelighetskremmeri finner vi eksempler på hos SAS, som i følge Connor (1998) arbeidet i et nærmest komplett mørke. Media fikk bare tilgang til den informasjonen som var hensiktsmessig for styresmaktene at ble lekket. Bortsett fra det var skottene mellom organisasjonen og omverdenen utad nesten vanntette, og det var en utstrakt politikk som gikk ut på å ødelegge dokumenter etter skjulte SAS-operasjoner. Offisielle rapporter om SAS-operasjoner eksisterer fortsatt, men de er skrevet av utenforstående; andre dokumenter eksisterer, men er begravd under tretti-femti-års- eller hundreårsregler⁴⁶ i følge Connor (1998).

De norske spesialstyrkene har hatt mye av den samme praksisen.⁴⁷ FSK, som var stasjonert på Trandum fram til midten av 1990-årene var strengt hemmelige, og det var offentlig politikk å ikke bekrefte deres eksistens; i stedet opererte de i ly av sin vertsorganisasjon HJS (Hærens Jegerskole) som de delte brakker med og i teorien var underlagt. Uniformene var like og en stor del av de operative i FSK hadde bakgrunn som fallskjermjegere.

7.3.2 Spesialstyrkene som politisk verktøy

Manglende forståelse blant politikerne for spesialstyrkene har ført til vage og tvetydige retningslinjer fra de som trekker i trådene. Halstead (2001) hevder at spesialstyrkene i utgangspunktet er soldater som er i stand til å forstå meget komplekse anliggende, men det største hinderet de møter i forhold til å utføre oppgavene de er pålagt er tvetydighet. Dette kan skyldes, i følge Cohen (1978) at spesialstyrkene, ved deres blotte tilgjengelighet og tidligere suksesser, kan subtilt forvrengte styresmaktens perspektiver på militærpolitiske problemer. Spesialstyrkene blir sett som lettvinte løsninger på komplekse problem, og som løsninger som tilbyr relativt stort ”utbytte” i forhold til hva det krever av ressurser og innsats.

Cohen (1978) argumenterer også for en annen politiske virkningen som spesialstyrker vil kunne spille. Små, diskrete militæraksjoner kan brukes til å signalise-

---

⁴⁶I teorien er dette antall år før dokumentene vil bli offentliggjort.

⁴⁷ I følge daværende sjef ved HJK, Oberstløytnant Karl Egil Hanevik ble det våren 1999 åpnet for å gi noe informasjon om Forsvarets Spesialkommando, men han presiserte at mye av informasjonen fortsatt ville være skjermet av operative årsaker. Kilde Forsvarets Forum nr 9 - 12 mai 1999.

re til et antall av publikum (en annen statsmakt, det befolkning, ens egen befolkning) trusler, forpliktelser og intensjoner i følge ham. Dette er nærmest som politiske markeringer og regne. En type markeringer, eller militær signalisering som tidligere fant sted på høyere nivå av mobilisering og store flåtemanøvrer. Cohen (1978:49) mener at spesialstyrker er spesielt egnet for slike politiske markeringer ut fra deres rykte. Her bruker Cohen eksemplet om britenes avgjørelse om benytte flere hundre SAS tropper til Ulster i 1976 for å signalisere intensifisert Britisk konfrontasjon med IRA. I tillegg lot de BBC sende dokumenter om styrkene som hadde vært filmet seks år tidligere, men som hadde vært holdt tilbake. Slike mindre demonstrasjoner kan finne sted som bidrag til operasjoner og være et symbol på støtte. Et eksempel på dette vil være Norges bidrag til aksjonene i Afghanistan hvor dette kunne forstås som et signal på at Norge tok sine forpliktelser alvorlig. Her var spesialstyrkene i kampaksjoner i nært samarbeid med andre spesialstyrker, og offisielle forsikringer om at Norge ikke var i krig er åpent for tolkninger. Det var et kjent faktum at spesialstyrker fra flere nasjoner deltok i operasjon. Her har det vært, og er, betydelig kontrovers i skrivende stund. Spesialstyrkenes bidrag fra Norges side sees på (jf. Matlary 2006) som viktige bidragsytere til at Norges stemme blir hørt av de som setter mye av den sikkerhetspolitiske agendaen i Washington, særlig fordi det er de som blir etterspurt og fordi det er her Norge anses å ha særlig nisjekompetanse (jf Micheletti 2003).

En økt grad av politikk inn i Forsvarets operasjoner er på mange måter en ytterligere forkastelse av den tradisjonelle linjen med Forsvaret som en statisk, upolitisk og lite kontroversiell enhet. Det Forsvaret som det legges om til er som vi kan lese ut av de offentlige dokumentene helt klart mer politisk rettet særlig i forhold til utenrikspolitikken.

I forhold til spesialstyrkene har det politiske innholdet skapt kontrovers i forhold til hva som trekkes opp av ansvarslinjer. Kommandolinjene har til tider vært uklare og et alvorlig problem tendensen som spesialstyrker har hatt til å søke seg direkte mot det politiske lederskapet utenom kommandolinjene (Cohen 1979).

Tradisjonelt har spesialstyrkene stor grad av autonomitet og må operere ut fra egne vurderinger i mange tilfeller. Her er beslutningsmyndigheten delegert ned nesten helt til den individuelle soldat. En situasjon som fordrer høy grad av politisk bevissthet og vurderingsevne i forhold til hva som er nytteverdige beslutninger. Spesialstyrkene jobber også nært integrert og samarbeider med andre av våre allierte i forhold til aksjoner. Dette er en situasjon som skaper usikkerhet i hvilken grad norske styrker er underlagt utenlands kommando, en situasjon som ikke er gangbar i følge norsk lovgivning⁴⁸, men samtidig vanskelig å unngå i stadig mer globale operasjoner. Som en tredje betenkning har spesialstyrkene tradisjonelt hatt nære bånd til det politiske lederskapet. Spesialstyrkene blir en annen kanal å dirigere politisk aktivitet gjennom. En kanal som ikke er like anerkjent i demokratiske nasjoner hvor all skjult aktivitet blir uglesett. Særlig er det frykten for at politisk beslutning forsvinner ut av hendene på sivile myndigheter og over til det militære. Noe som vil kunne være med på å ytterligere hviske ut skillet mellom politikk og militære anliggende.

---

⁴⁸ Det sies spesifikt at norske soldater ikke skal underlegges utenlandsk kommando.

8.0 Oppsummering: Spesialstyrkene – morgendagens soldater?

I dette kapitlet sammenfattes hovedmomentene som er løftet fram og analysert i oppgaven.

Oppgavens utgangspunkt er den manglende konsistens mellom sikkerhets- og forsvarspolitikken man etterlyste på 1990-tallet og som er forsøkt fjernes gjennom det som av flere blir omtalt som den mest omfattende omstilling i offentlig sektor i nyere tid. Gjennom en betydelig modernisering og internasjonalisering av Forsvaret har gapet på papiret blitt borte. En betydelig spissing av Forsvaret til et mer kvalitativt, men mer proaktivt redskap er formålet. Allikevel er det ikke umiddelbart klart hvem som skal ofre liv og lemmer for denne politikken. Knutsen (2001) etterlyser den moderne soldaten, og det er i forlengelsen av dette jeg har gjort min studie, med utgangspunkt i følge hovedspørsmål:

- Hvilke forsvarspolitiske og militære oppgaver forventes morgendagens soldat å ivareta? Her ligger spørsmålet hvordan sikkerhetsutfordringene har endret seg i tiden etter den kalde krigen.
- Hva kjennetegner spesialstyrkenes militære praksis?
- Hvordan er spesialsoldatenes kompetanse og praksis egnet for å ivareta de nye sikkerhetsutfordringene som har vokst frem?

Denne analysen forsøker å se om spesialsoldatene kan tenkes å være den moderne soldaten. Og det spørres om spesialsoldaten passer inn i dette nye bildet som tegnes i de offisielle dokumentene.

Oppgavens kapittel 2 og 3 viser at Norges sikkerhetspolitiske situasjon har endret seg betydelig som et resultat av en forandret situasjon internasjonalt og et forandret trusselbilde. Både i potensielle trusler og svar på disse ser vi økt globalisering med vekt på fleksible og internasjonale løsninger. Ut fra de offisielle dokumentene som MFU03 og St.prp. 42 (2003-2004) får vi en forståelse av at den strenge vekten på territoriale grenser som et utgangspunkt for Forsvarets inntreden, ikke lenger gjelder; og forståelsen av hva som anses som områder for

norsk sikkerhet er utvidet fra statssikkerhet til en langt mer vidtrekkende forståelse av begrepet. Mangfoldet i operasjonstyper, teknikker og teknologi som skal mestres, overskrider i følge Diesen (2005) langt det en kan trene vernepliktige mannskaper til innenfor deres tjenestetid. Som resultat av dette har det norske Forsvaret påbegynt en omfattende restrukturering av Forsvaret for å tilpasse seg de nye truslene, og for å tilpasse seg sine allierte i enda større grad. I første rekke har dette ført til en sterk nedtoning av vernepliktsforsvaret, og derigjennom forlater man vernepliktssoldaten som stridende soldat. Det har foregått en dreining fra styrkeproduksjon for mobiliseringsforsvaret til styrkeproduksjon for internasjonal tjeneste (Sookermany 2005). Det moderniserte forsvaret skal i større grad vektlegge profesjonalitet og i større grad basert på elitetenkning; Diesen sammenfatter dette slik:

Når Forsvaret viser seg frem, må det skje med en profesjonalitet og effektivitet som utløser samme type respekt og beundring som våre fremste idrettsutøvere, kunstnere eller andre representanter for Norge fremkaller på sine arenaer. En positiv holdning til Forsvaret må med andre ord bygge på noe lite, men kvalitativt fremragende som representerer hele nasjonen – snarere enn personlige rekruttoplevelser ti, femten eller tyve år tilbake (Diesen 2005:181f).

Forsvarspolitiske og militære oppgaver for morgendagens soldat

De offisielle dokumentene legger vekt på at i en fremtid der trusselbildet er sammensatt, utviklingen over tid er usikker og der Forsvaret skal kunne løse en rekke ulike og komplekse oppgaver samtidig. Her er *kompetanse en kritisk ressurs*.

Kompetanse skaper handlefrihet til å kunne tilpasse Forsvaret til endringer og krav i omgivelsene. Kompetanse er en sentral forutsetning for at Forsvaret skal ha muligheten til å utnytte og tilpasse seg den rivende teknologiske utviklingen, og for at Forsvaret skal kunne fremstå som et fleksibelt og effektivt virkemiddel for de politiske myndigheter og som en troverdig samarbeidspartner for allierte (Viken 2001).

Oppgaven har i denne sammenheng vært opptatt av å identifisere hvilken kompetanse som etterspørres. På dette punktet har de offisielle dokumentene, samt uttalelser fra den militære ledelse vært forholdsvis klar. Det er kompetanse på et operativt nivå, styrker som kan handle i et risikointensivt miljø, man etterspør. Høy fleksibilitet er et nøkkelord, samtidig må de være tilpasset moderne konsepter som nettverkssentrisk forsvar og kunne operere utenlands og innenlands. Et annet viktig punkt som identifiseres i analysen er forutsetningen at de må kunne virke mot nye aktører; som ikke-statlige aktører, operere på forskjellige nivåer innen konfliktskalaen og være et effektivt forsvar også mot de truslene som har fått økt oppmerksomhet, særlig terrorisme, spredningen av masseødeleggelsesvåpen, men også forskjellige former for internasjonal kriminalitet.

Summeres det opp ser vi et nytt bilde preget av usikkerhet med langt flere aktører, statlige og ikke-statlige tegnes opp. Trusselbildet har utviklet seg til et sammensatt scenario hvor asymmetriske trusler overtar og konfliktene forventes å utkjempes på et lavere nivå (jf. lavintensitetsnivå-begrepet).

Analysen viser også at den norske sikkerhetstenkningen har endret seg som et resultat av forandringene internasjonalt. Forsvaret ønskes utviklet til en langt mer målrettet organisasjon (jf. Diesen 2005), hvor effekt og resultat i mye større grad er toneangivende. Det er i det hele tatt snakk om en bruk av militær makt for å oppnå sikkerhetsmålene i stedet for å kun ha militærmakt i form av invasjonforsvar som et mål i seg selv. Smith (2005) avleder at bruken militær makt har to umiddelbare effekter: det dreper mennesker og ødelegger ting. Av dette følger det, ifølge Smith (2005) at å nyttegjøre seg av militærmakt legger til grunn en forståelse av konteksten innenfor hvor en handler, en klar definisjon av resultatene en vil oppnå, en identifisering av punktet eller målet hvor en vil benytte militær makt – og like viktig som alle de andre, en gjennomgående forståelse for de styrkenes natur som en benytter.

Spesialstyrkenes militære praksis

I kapitlene 5 og 6 analyseres spesialstyrkenes historie og praksis nærmere. Siden den annen verdenskrig ser vi at spesialstyrkene har eksistert på siden av det kon-

vensjonelle miljøet, og de har utviklet seg som et svar på nettopp asymmetriske trusler, som et instrument for å utkjempet konflikter på et annet nivå enn hva store armeer og konvensjonelle styrker er beregnet for. Den utviklingen som har skjedd innad hos spesialstyrkene har vært omfattende (jf. bl.a. Brailey 2004, Robinson 2004 og Neilland 1997). Utviklingen har kommet som følge av nye militære doktriner, ny teknologi og også et nytt verdensbilde etter den kalde krigen.

Jeg har vist til i oppgaven at spesialstyrkenes praksis i hovedsak har vært å operere i det skjulte med ganske spesielle metoder, og oppgaven løfter fram de metodene spesialstyrkene tradisjonelt har brukt, blant annet de metodene som har gått under fellesbetegnelsen ukonvensjonell krigføring. De oppgavene og metodene spesialstyrkene som har falt inn under spesialstyrkenes praksis, har vist seg å gi de økt betydning i forhold til flere av de nye truslene som har vokst frem etter den kalde krigen, særlig siden konfliktene har flyttet seg gradvis fra slagmarken og over til strategiske konfrontasjoner mellom et spekter av deltagere hvorav ikke alle nødvendigvis er armer – og hvor det benyttes forskjellige typer, ofte improviserte våpen (Smith 2005).

Endelig legger oppgaven også vekt på at specialsoldatene har vist seg villige til å forandre seg sammen med, og i forkant av disse nye truslene, for eksempel når det den globaliserte terrorismen. En egenskap som viser at de også i fremtiden vil være i stand til transformasjon for å møte en utvikling i trusselbilde og konflikthåndtering.

Spesialsoldatenes kompetanse og praksis i forhold til nye sikkerhetsutfordringer.

Den nye norske soldaten var forventet å være fleksibel, operativ, deploybar og skal kunne settes inn i skarpe operasjoner. Videre skal han kunne løse oppgaver ute og hjemme, være tilpasset alliansekravene, blant annet innenfor teknologi, og kunne fungere integrert både med egne og utenlandske styrker. Mangfoldet av i operasjonstyper, teknikker og teknologi som skal mestres overskrider i følge Diesen (2005) langt det en kan trene vernepliktige mannskaper til innenfor deres tjenestetid. I analysen viser jeg også til endringer i det internasjonale system og

konfliktmønstre, en endring som i FS2000 benevnes som Revolution in Strategic Affairs (RSA), og en endring i teknologi, våpensystemer og doktrine fra plattformbasert forsvar til nettverksbasert forsvar (jf. Diesen 2005) som benevnes Revolution in Military Affairs (RMA).

Oppgaven viser også at spesialstyrkene fra sin opprinnelse har vært spesialiserte på asymmetrisk krigføring og lavintensitetsoperasjoner, som fremheves som effektive mot de nye sikkerhetsutfordringene

Globaliseringen av trusselbildet er et moment som går som en rød tråd gjennom offentlige dokumenter og i litteraturen som omtaler utviklingen av sikkerhetsbildet etter den kalde krigen. Møtet med denne situasjonen har ført til at en har forsøkt å globalisere responsen; en globalisering av militæret – og en tilpasning innad i NATO som fordrer stor integrering av styrkene⁴⁹. I oppgaven har jeg lagt vekt på vise at spesialsoldaten er en soldat som i høyeste grad må kalles integrert og internasjonalisert. Brailey (2004) går så langt som å kalle den ”den virkelig globaliserte soldaten”.

Også innenfor større militæroperasjoner på slagmarken har spesialstyrkene fått langt større aktualitet. Den nettverksentriske krigføringen er blant annet en ny tilnæringsmetode til konflikt av konvensjonell karakter. Her har spesialstyrkene vist seg å være egnet i forbindelse med større luftstyrke, som både Enduring Freedom, og Desert Shield var eksempler på. Den nettverksentriske krigføringen har vist seg særlig effektiv, og spesialstyrkens bidrag her vært betydelig (Boot 2002).

Ved å legge vekt på spesialstyrker vil avveiningen mellom nasjonale og internasjonale oppdrag kunne minskes, siden de er kapable til å utfylle begge roller på kort tid. Når det gjelder deltagelse utenlandsforsvaret, en dimensjon som særlig understrekes i de offisielle dokumentene, så er dette et særtrekk ved spesialsoldatene; de er særlig egnet for oppdrag utenfor eget territorium. Sammen med erfaringene fra operativ praksis i blant annet Afghanistan og Irak har jeg søkt å

---

⁴⁹ I lys av dette kan en lese at Matlary (2005, i Bentsrud Pedersen 2005) sier at ”Norsk militærmakt gir kun funksjonell og politisk mening i sin integrerte og internasjonaliserte kontekst.”

underbygge antagelsen om at spesialsoldatene langt på vei kan fylle etterspørse-
len etter styrker som kan utføre operasjoner meningsfylt utenfor våre egne gren-
ser og i samarbeid med allierte. Ressursmessig vil det være besparende å bruke
soldater som kan utføre såpass mange oppgaver, og som er begrenset i styrketil-
fang.

I økonomisk sammenheng er det interessant å merkes seg at økt satsning på spe-
sialsoldater vil kunne øke tilpasningen i forhold til de kravene som stilles fra
NATO–hold og holde nede utgiftene for en slik tilpasning. Størrelsesnivået en
generelt ser hos denne typen soldater er såpass begrenset at investeringer her
ikke vil være like betydelige enn om en skal utruste hele avdelinger, eller batal-
joner, f. eks Telemarksbataljonen med samme utstyr. Materialet viser at spesial-
styrkene er høyteknologiske soldater som tilbyr styresmaktene og den militære
ledelsen et potent verktøy som er fleksibelt og tilpasset kravene internasjonalt
som en kan finne i PCC.⁵⁰

Spesialstyrkene vil også styresmaktene være en politisk mynt da de er etterspurt
internasjonalt av våre samarbeidspartnere og allierte. Som sådan gir også en vi-
dere satsning på spesialstyrker muligheten for økt politisk innflytelse, og særlig i
forhold til USA, som Matlary (2006) viser til.

Forholdet mellom "Den nye norske soldaten" og spesialstyrkene

Oppgavens problemstilling er forankret i en antakelse eller tese om at samlet sett
vi spesialstyrkenes kompetanser og kapasiteter langt på vei passe overens med
det bildet av en ny soldat som etterlyses i offentlige dokumenter som MFU03 og
St.prop. 42. Gjennomgangen av spesialstyrkenes praksis, historie og utvikling
har søkt å vise at dette er styrker som langt på vei oppfyller disse kravene. Prak-
sisen den siste tiden når det gjelder bruk av norske spesialstyrker i internasjonale
spisse operasjoner, viser også at spesialstyrkene ikke bare passer inn i det nye
norske forsvaret, men er ettertraktede enheter som allerede brukes aktivt, og mer
aktivt enn andre enheter med såkalte spisse kapasiteter (jf. VG 1.6.2006).

---

⁵⁰ PCC er en del af NATO's fortsatte bestræbelser på at forbedre og udvikle nye militære kapabilite-
ter, der skal gøre NATO i stand til at udkæmpe "moderne" krige. Kilde: Dansk udenrigsministeriet
<http://www.um.dk/da/menu/Udenrigspolitik/FredSikkerhedOgInternationalRetsorden/NATO/>

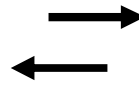
Oversikten nedenfor, figur 5, viser i stikkords form at de behov som etterlyses i form av oppgaver og kapasiteter for den nye norske soldaten (jf. fig. 2., kap. 4.4) i store trekk faller sammen og er kongruente med forutsetninger, oppgaver og kapasiteter som eksplisitt knyttes til spesialsoldatene, basert på analysen i oppgaven (jf. fig. 4., kap. 6.5).

Figur 5

Den nye norske soldaten

Spesialsoldaten

Behov for soldater med:

- høyt treningsnivå med egne og allierte styrker
- nødvendige kapasiteter for hurtig deployering
- høy teknologisk standard
- høyt utdanningsnivå både innenfor krigføring og andre aktuelle områder i forhold til å være representanter for Norge i utlandet

Oppdrag:

- fredsopprettende operasjoner
- opplæring av utenlandske styrker
- militær etterretning
- anti-terror aksjoner
- avverge angrep mot norske interesser ute og hjemme mot et vidt spekter av aktører
- håndheve norsk suverenitet på en effektiv måte
- bidra i større aksjoner i regi av FN eller NATO.

Kapasiteter:

- operative: kan og vil bli satt inn i høyrisiko-situasjoner
- interoperative
- fleksible
- deploybare
- kunne håndtere oppgaver ute og hjemme
- operere innenfor nettverkkrigføring
- høyt trenet
- høyt ferdighetsnivå innenfor
- våpenteknologi
- innehar spesialitet i forhold til
- konseptet "nisjestyrke"

Forutsetninger:

- Høyt treningsnivå, også med andre spesialstyrker og våpengrener.
- Høy teknologisk standard; nøkkelrolle innen den nye nettverkskrigføringsdoktrinen.
- Høyt utdanningsnivå, høy bevissthet og situasjonsforståelse.
- Forventes å ta lang viktige avgjørelser ut fra oppdragenes karakter: "snakeeaters with mastersdegrees" (Anthony Corde-man; jf. Brailey 2004).

Oppgaver:

- Direkteaksjon
- Bekjempe assymetriske trusler, inkl terrorisme, både hjemme og ute
- Bekjempe spredning av MØV og annen internasjonal kriminalitet.
- Informasjonsinnhentning og etterretning.
- Drive trening av andre styrker som ledd i oppbygning av andre lands indre forsvar (internal foreign defense).
- Fange krigsforbrytere.
- Humanitære oppdrag i vanskelige områder.

Kapasiteter:

- Operative på svært høyt nivå, kan bli kalt i aksjon umiddelbart med et minimum av forvarsel.
- Fleksible, evne til omstilling og utvikling i møte med nye oppgaver. .
- Deploybare, evne til å komme dit de skal raskt – og ofte skjult.
- Interoperative, "globale soldater".
- Spesialister på et bredt spekter metoder innenfor ukonvensjonell krigføring, også basert på nettverkskrigføring.

Problemer som hefter ved spesialstyrker

Oppgavens kapittel 7 løfter fram problemområder som har vært reist i forhold til spesialstyrkenes eksistens. Dette har sammenheng med oppgavens tredje spørsmål da disse problemene vil ha innvirkning på i hvilken grad spesialstyrkene kan ta seg av sikkerhetsutfordringene som Forsvaret møter. Oppgaven viser at det er begrensninger på spesialstyrkenes kapasiteter; de er intet universalforsvar som kan brukes til alt. Som et invasjonforsvar har de begrenset nytteverdi og blant annet Cohen (1978) viser til mislykkede forsøk på å bruke spesialstyrkene som tradisjonelt lett infanteri.

Analysen tar også opp og identifiserer flere problemområder som tradisjonelt har heftet ved spesialstyrkene. Særlig er deres aksjonsformer kommet i søkelys fordi de har måttet utføre en rekke operasjoner i en global skala, i flere regioner i det Brailey (2004) kaller ”strategic culture of pre-emptive action.” Denne doktrinen for preemptive aksjoner har særlig blitt aktuell etter terroraksjoner etter 2001. Slike preemptive aksjoner er fortsatt omstridt, men særlig USA er en pådriver for denne typens økte legitimitet. Debatten om hvorvidt aksjoner av en slik forkjøpsnatur er legitim faller noe utenfor denne oppgavens domene, men at spesialstyrkene er godt egnet for slike aksjoner vises tydelig.

Oppgaven viser til at det har blitt en større åpenhet om spesialstyrkenes aksjoner, noe som muligens har gjort spesialstyrkene får mer aksept også innenfor demokratiske kontekster.

Spesialstyrkene er ikke ulike ridderne fra forgagne tider. De krever i likhet med de panserkledde sverdkjempene mye ressurser å produsere og utvikle, samtidig som de er avhengige av å ha et visst utvalg å rekruttere fra. I tillegg til dette er spesialstyrkenes rolle som hemmelige soldater omstridt; metodene de bruker er miskjent i flere miljøer, og dette er et hett diskusjonstema i forhold til demokratiske ideer. Men det er også et spørsmål om å tilpasse seg realitetene i det internasjonale storsamfunnet som danner konteksten for vår virkelighetsoppfatning.

I dag har et skiftende mangfold av oppgaver og politiske signaler utvidet markedet for det som Matlary og Østerud (2005) kaller soldat-akademikere, eller som vi kan bare omtale som spesialstyrker i en annen språkdrakt. Spesialstyrkene er

de best ”utdannede” operative soldatene på markedet, og det er nettopp denne kunnskapen og utdannelsen som gjør de til soldaten for den moderne tid.

Fremtidsutsikter.

Uforutsigbarheten i den internasjonale politikken og i trusselbildet fordrer fleksibilitet. Forsvaret legger opp til et mye mindre forsvar etter andre prinsipper. Borte er tanken om totalforsvaret og det er erstattet med et forsvar hvor ”soldat” langt mer er en profesjon enn noe enn gjorde av patriotisk plikt. Dokumentanalysen peker på at det gjøres enn bestemt heving av spesialstyrkenes betydning innad i forsvaret, men uten at den spesifiseres. Forsvarets doktrine legger vekt på at de operasjoner de skal delta i skal være forankret i internasjonal rett samtidig som de skal være i internasjonal regi med mandat fra FN, eller også NATO. Globaliserte operasjoner med deltagelse av flere nasjoner ser ut til å bli hyppigere. Samtidig er det også vanskelig å forutse hvordan trusselbildet vil utvikle seg siden antallet aktører og nye konfliktdimensjoner gjør bildet mer uoversiktlig.

De norske spesialstyrkene vil antagelig i dette bildet spille en stadig større rolle. Skal Norge være med i de utenlandsoperasjonen vi stadig blir spurt om å delta i, forutsetter det, ifølge Dragnes (2006) en solid militær organisasjon, godt finansiert, godt utstyrt og godt trent. Dette må videre, ifølge Dragnes (2006) også ta hensyn til at Norge må ha en viss forsvarsevne til å hevde våre interesser. En egenevne som også er en forutsetning for at allierte skal kunne komme oss til hjelp. I denne oppgaven hr jeg søkt å underbygge at det er spesialstyrkene som best kan løse disse problemene innenfor en begrenset ramme, så fremt vi snakker om begrensede konflikter og low intensity operations.

Dette setter også søkelyset på den økte politiske innflytelsen som militære operasjoner vil representere fremover, og Haaland Matlary (2006) trekker likhetstegn mellom relevant militær innsats og internasjonal politisk innflytelse. Hun påpeker at norske spesialstyrker i Afghanistan gir innflytelse på strategisk nivå i USA. Slik sett er Clausewitz teser om krig og politikk på ny mer aktuell. Haaland Matlary (2006) hevder at det er ingen tvil om at internasjonal militærinnsats vil bli stadig mer sentralt fremover. Spesialstyrkene vil som sådan være et sta-

dig viktigere virkemiddel i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk i tiden fremover.

Det eneste en med en viss sikkerhet av den nye situasjonen er at det sikkerhetspolitiske bildet kan endres raskt. I denne situasjonen velger stadig flere nasjoner å utvikle spesialstyrker som svar på assymetriske trusler og usikkerhet nettopp fordi de har egenskaper som har fått Robinson (2004) til å kalle dem ”Masters of Chaos.”

Videre forskning

Spesialstyrkene i sin moderne form er av relativ ny dato, og mange av de problemene ved spesialstyrkene og den kritikken som har blitt fremmet mot deres virke er rettet i stor grad mot hva spesialstyrkene var. Det har i løpet av det siste tiåret skjedd en omfattende forandring ved spesialstyrkene – ikke bare i den utviklingen de har i oppgaver og i forhold til konvensjonelle oppgaver, men også i åpenheten rundt dem. Allikevel er det fortsatt en stor grad av hemmeligholdelse rundt disse styrkene. Men faktum gjenstår at disse styrkene er langt mer autonome enn hva andre mer konvensjonelle styrker er. I det man gjør bruk av slike styrker overlater man en større grad av beslutningene til de individuelle soldatene. Det er snakk om en betydelig delegering av handlingsrammene. Samtidig er dette årsaken til at slike styrker er såpass høyt spesialiserte, er i mange tilfeller høyt utdannet og har stor kunnskap om de aktuelle konfliktområdene; på lokalt nivå antagelig mer enn hva beslutningstagerne over dem. Samtidig er det nødvendig for spesialstyrkene å kunne operere i det skjulte for å best kunne utføre de oppgavene de har satt til (jf. bl.a. Robinson 2004; Neilland 1997). Disse fakta gjør spesialstyrkene til mer tvilsomme i det demokratiske storsamfunnets øyne og bør være interessant å forske videre på. Det hevdes at om en ofrer deler av spesialstyrkenes autonomitet og mulighet til å operere i det skjulte så ofrer man en stor del av deres komparative fordeler i forhold konflikter av lavintensitet. Dette fører til begrenset effektivitet og kan også føre til større sjanse for å tap av menneskeliv. Legitimiteten for å bekjempe ild med ild er omstridt, og en debatt om hvilke operasjoner Norge kan og bør delta i bør kunne være utgangspunkt for mange interessante problemstillinger. Kan et demokrati ha skjulte soldater som utfører Norsk utenrikspolitikk under mediernes radar? En setter idealisme opp mot politisk realiteter, en diskusjon som fortsatt ikke har brutt ut for

fullt. Man er opptatt av å diskutere om Forsvaret bør ha sin hovedrolle ute eller hjemme, men faktum er at Forsvaret tilpasser seg rollene ute til tross for denne debatten. Så kanskje man heller bør se på hvilke roller man har utenlands, hvilke metoder som kan tenkes å benyttes og hvilke soldater som skal være Norges utenrikspolitiske instrumenter.

Kildegrunnlag

- Aftenposten (2006): "Bredside for rekrutter." 4. mars 2006.
- Alberts, D. Garstka, J. & F. Stein (2000): "Network Centric Warfare: Developing and Leveraging Information Superiority". Washington DC: Command and Control Research Program. side 88
- Andersen, Ib (1990): *Valg av organisasjons sosiologiske metoder – et kombinationsperspektiv*. København: Samfundslitteratur.
- Andreassen, Tor Arne (2006): "De norske skuddene i Afghanistan". *Aftenpostens A-magasin* 9. juni
- Ballo, Olav-Gunnar (2002): "Når starter historien?". I: Vegard Velle (red): *De nye korstogenes tid*. Oslo: Spartacus forlag-
- Beck, Ulrich (1998): *Vad innebär globaliseringen?* Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Beck, Ulrich (2003): *Krig og terror: Globalisering og individualisering* Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Bentserud Pedersen, Siri (2005): *Et forsvar til besvær? Utenlandsforsvarets utfordringer – en kvalitativ analyse*. Hovedfagsoppgave i statsvitenskap, høsten 2005, Institutt for Statsvitenskap. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Boot, Max (2003): "The New American Way of War". *Foreign Affairs*, Vol.82, Jul/Aug2003.
- Brailey, Malcolm (2004): *Not many jobs takes a whole army: Special Operations Forces and the Revolution in Military Affairs*. Singapore: Institute of Defence and Strategic Studies
- Børresen, Jacob (2005): "Hva skal vi med Forsvaret?". VG 9. desember 2005.
- Clausewitz, Claus von (1873): *On War*- London: N. Trübner. (Posted to the web by Clausewitz homepage)
<http://www.clausewitz.com/CWZHOME/VomKriege2/ONWARTOC2.HTML>
- Cohen, Elliot A. (1978): *Commandos and Politicians. Elite Military Units in Modern Democracies*. Harvard: Center for International Affairs Harvard University
- Connor, Ken (1998): *The secret History of the SAS*. London: Weidenfeld & Nicholson
- Davies, Barry (1996): *SAS rescue*. London: Sidgwick & Jackson.
- Devold, Krisitin Krohn (2005): "På parti med fremtiden." Norges Forsvar, januar 2005
- Diesen, Sverre (2003): Artikkel i Norges Forsvar nr10/2003
- Diesen, Sverre (2005) "Mot et allianseintegrert forsvar". I: Janne Haaland Matlary & Øyvind Østerud (red): *Mot et avnasjonalisert Forsvar?* Oslo: Abstrakt forlag.
- Dragnes, Kjell (2006): "Norge tilbyr spesialstyrker til Afghanistan", *Aftenposten* 17. juni.
- Dragnes, Kjell (2006): "Forsvarets korsvei." *Aftenposten* 5. juli.
- Dragnes, Kjell (2006): "Napoleons hær, Tordenskjold soldater." *Aftenposten* 9. mars.

- Duffey, Tamara (2000). "United Nations Peace keeping in the Post-cold War Era" .I: Clive Jones & Caroline Kennedy–Pipe (eds): *International Security in a Global Age*. London: Frank Cass Publishers.
- Echevarria II, Antulio J. (2002) *Clausewitz's Center of Gravity: Changing our war-fighting Doctrine – Again*. Carlisle: Strategic Studies Institute. US Army War College
- Fakta om Forsvaret 2005*. Oslo: Forsvarsdepartementet.
- Forsvarets Forum (1999): "Daler ned i skjul – eksklusivt fra Forsvarets Spesialkommando." nr 9/12. mai.
- FS2000: Forsvarsstudien 2000. Utskrift fra <http://www.mil.no>
- Gaddis, John (1989): *The long Peace* New York: Oxford University Press
- Garbo, Gunnar (2002): "FN-pakten og terrorkrigen". I Vegard Velle (red): *De nye korstogenes tid*. Oslo: Spartacus forlag
- Gleditch, Nils Petter (2001): "Mot et utvidet sikkerhetsbegrep?". I: Jon Hovi & Raino Malnes (red.) *Normer og makt: Innføring i internasjonal politikk*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Grennes, Tor (2001): *Innføring i vitenskapsteori og metode*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hagtvet, Bernt (2003): "Politisk-kulturelle årsaker til USAs Irak-strategi". I: Bjørn Erik Rasch, Janne Haaland Matlary & Per Kristian Mydske (red.): *Spillet om Irak*. Oslo: Abstrakt forlag
- Haaland Matlary, Janne & Øyvind Østerud (2005): "Mot et avnasjonalisert forsvar?" . I: Janne Haaland Matlary & Øyvind Østerud (red): *Mot et avnasjonalisert Forsvar?* Oslo: Abstrakt forlag.
- Haaland Matlary, Janne (2005): "Internasjonaliseringen av militærmakten – makt eller avmakt?". I: Janne Haaland Matlary & Øyvind Østerud (red): *Mot et avnasjonalisert Forsvar?* Oslo: Abstrakt forlag.
- Haaland Matlary, Janne (2006): "Flere motiver for soldater i Darfur." *Aftenposten* 4. juli
- Halstead, Brian D. (2001): "Unconventional Warfare: Questions, Concerns and Proposals". *Special Warfare*, Winter 2001.
- Hellevik, Ottar (2002): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hobbes, John (1660): *Leviathan*: The University of Adelaide Library Electronic Text Collection (1998) by Steve Thomas. <http://etext.library.adelaide.edu.au/h/hobbes/thomas/h681/>
- Hovland, Henrik (2006): "Avskaff dagens verneplikt." *Aftenposten* 7. mars.
- Hovi, J. & Malnes, R. (2001): "Modeller og teorier: en bruksanvisning". I: Jon Hovi & Raino Malnes (red.): *Normer og makt: Innføring i internasjonal politikk*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Huntington. Samuel, (1993): "The clash of civilizations". *Foreign Affairs*, 72; <http://www.georgetown.edu/faculty/irvinem/CCT510/Sources/Huntington-ClashofCivilizations-1993.html>
- Jegerbudstikka (1999) Rena: Hærens Jegerkommando.
- Jegerbudstikka (2003) Rena: Hærens Jegerkommando.

- Jegerbudstikka (2004) Rena: Hærens Jegerkommando.
- Johansson, Alf W. (1989): *Europas Krig*. Stockholm:Tiden.
- Jones, Clive (2000): "Islamic Fundamentalism in the Middle East: From Radicalism to Pragmatism? I: Clive Jones & Caroline–Kennedy Pipe (eds): *International Security in a Global Age*. London: Frank Cass publishers
- Kennedy–Pipe, Caroline (2000): "From Cold Wars to New Wars". I: Clive Jones and Caroline Kennedy–Pipe (eds): *International Security in a Global Age*. London: Frank Cass publishers.
- Knutsen, Torbjørn (2002): "Soldaten". I: Iver B. Neuman (red.) *Global Politikk: Krig diplomati, handel og nyhetsformidling i praksis*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Knutsen, Torbjørn & Neumann, Iver (2002): "Innledning". I: Iver B. Neuman (red.) *Global Politikk: Krig diplomati, handel og nyhetsformidling i praksis*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Kristensen, Ola K. (2003): "Stortingspresidenten kritisk til sider ved MFU". Pro Patria/Vårt vern nr 4
- Kumm, Bjørn (2002): *Terrorismens historie* Oslo: Cappelen forlag.
- Lang, Walter N (1987): *The Worlds Elite Forces: The men, weapons and operations in the war against terrorism*. London: Salamander books. Ltd.
- Laquer, Walter (2001): *A history of Terrorism*. London: Transaction Publishers.
- Linnington, Abigail T. (2004): *Unconventional Warfare as a Strategic Foreign Policy Tool: The Clinton administration in Iraq and Afghanistan*. Master of Arts and Diplomacy thesis. Medford, Massachusetts: Tuft University
- Ljøterud, Ståle (1999): "S-3 i utlandet". Jegerbudstikke 1999. Hærens Jegerkommando: Rena.
- Lorensen, Margarethe (red) (1998): *Spørsmålet bestemmer metoden. Forskningsmetoder i sykepleie og andre helsefag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Machiavelli. Niccolo (1983): *Fyrsten*. København:Borgen (første gang utgitt 1513)
- Malnes, Raino (2003): "Er forebyggende krig rettferdig krig?" I: Bjørn Erik Rasch, Janne Haaland Matlary & Per Kristian Mydske (red.): *Spillet om Irak*. Oslo: Abstrakt forlag
- Malnes, Raino (1993): *The Hobbesian theory of international conflict*. Oslo: Scandinavian University Press (Universitetsforlaget A/S)
- Maalouf, Amin (1998) *Korstogene sett fra arabernes side*. Pax forlag A/S: Oslo.
- Marquis, Susan L. (1997): *Unconventional Warfare: rebuilding US.Special Forces* . Washington: Brookings Institution Press
- Materazzo, David P. (2004): *Far more Intellectual than a Bayonet Charge. The need for Joint Unconventional Warfare Doctrine*. Forth Leavenworth Kansas: School of advanced Military Studies US Army Command and General Staff College
- McC Sookermany, Anders (2005): *Fra vernepliktig rekrutt il ekspertsoldat: ferdighetsslæring i det nye forsvaret*. Oslo: GAN Forlag AS.
- MFU (2003) inkluderer:
- MFU (2003a): *Det nye Forsvaret. Et sammendrag av Forsvarssjefens militærfaglige utredning 2003*. Oslo: MIL.

- MFU (2003b): *Et nytt forsvar for en ny tid*. Oslo: MIL.
- MFU (2003c): *Forsvarssjefens Militærfaglige Utredning 03*. Oslo: MIL.
- MFU (2003d): *Norges sikkerhetspolitiske utfordringer*. Oslo: MIL.
- MFU (2003e): *Norge utvikler et nettverksbasert forsvar*. Oslo: MIL.
- Micheletti, Eric (2004): *Special Forces: war on terrorism in Afghanistan*. Paris: Histoire & collections .
- Moen, Øystein Inge (2003): "Det reisende miniatyrforsvaret". Pro Patria/Vårt vern nr 4.
- Neumann, Iver B (2002): "Avslutning". I: Iver B. Neuman (red.): *Global Politikk: Krig diplomati, handel og nyhetsformidling i praksis*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Neumann, Iver B & Ståle Ulriksen (1995): "Norsk Forsvars og sikkerhetspolitikk". I: Knutsen, Sørbo & Gjerdåker (red): *Noregs utenrikspolitikk*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag (sjekke dette ut på bibl.)
- Nilsen, Martin (2006): "Hysj – Hysj rundt nye redningshelikoptre". VG 19. juni
- Nybakk, Marit (2005): "Norske utfordringer." Norges Forsvar. Januar 2005
- Pro Patria/Vårt Vern 4. (2003): "Stortingspresidenten kritisk til sider ved MFU."
- Ralph, Jason (2000): "Persistenet Dilemmas: US National Security Policy in the Post-Cold War Era". I: Clive Jones & Caroline Kennedy–Pipe (ed): *International Security in a Global Age*. London: Frank Cass publishers.
- Robinson, Linda (2004): *Masters of Chaos; The secret history of the special forces*. New York: Public Affairs.
- Røhne, Svein A. (2006): "Bikkjeslagsmål om spesialstyrker". VG 20. september.
- Schreiber, Steven P., Metzgar, Greg E. & Mezhir, Stephen R (2004): "Behind Friendly Lines. Enforcing the Need for a Joint SOF Staff Officer". *Military Review*, Mai – Juni 2004.
- Schultz, Richard jr (1999): *The secret war against Hanoi*. New York: Harper Collins Books.
- Semb, Anne Julie (2003): "Spillet om spillereglene: Folkerettens bestemmelser om bruk av væpnet makt". I: Bjørn Erik Rasch, Janne Haaland Matlary & Per Kristian Mydske (red.): *Spillet om Irak*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Shienle, Duke C. (2004): *Liberator or occupier. Indegenious Allies Makes the Difference*. Forth Leavenworth Kansas: School of advanced Military Studies US Army Command and General Staff College
- Shy, John & Collier, Thomas W (1986): "Revolutionary War". I: Peter Paret (ed): *Makers of Modern strategy: from Machiavelli to the Nuclear Age*. New Jersey: Princeton University Press.
- Skinner, Mike (2002): "The Renaissance of Unconventional Warfare as an SF Mission," *Special Warfare*, Winter 2002.
- Skogan, John Kristen (2001): Sikkerhetspolitikk: mål, utfordringer og virkemidler". I: Jon Hovi & Raino Malnes (red.): *Normer og makt: Innføring i internasjonal politikk*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Spiers, Edward (2000): "The proliferation of Weapons of Mass Destruction". I: Clive Jones and Caroline Kennedy–Pipe (eds): *International Security in a Global Age*. London: Frank Cass publishers.

- St.meld.nr.38 (1998-1999): *Tilpasning av Forsvaret til deltagelse i internasjonale operasjoner.*
- St.meld.nr.30 (2004-2005): *Muligheter og utfordringer i nord.*
- St.prp.nr.45 (2000-2001): *Omleggelsen av Forsvaret i perioden 2002-2005.*
- St.prp.42 (2003-2004): *Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008.*
(Også som kortversjon av St.prp.nr.42 (2003-2004): Den videre moderniseringen av Forsvaret 2005-2008. Oslo: Forsvarsdepartementet).
- Strategisk konsept for Forsvaret (2004): *Styrke og relevans.* Oslo: Forsvarsdepartementet.
- Syse, Henrik (2003): *Rett intensjon som vilkår for rettferdig krig.* I: Bjørn Erik Rasch, Janne Haaland Matlary & Per Kristian Mydske (red.) "Spillet om Irak" Oslo: Abstrakt forlag.
- Sølvberg, Lars (2005): "En ny hær." Norges Forsvar, januar 2005.
- Thune, Finn Henrik (1997): *Fra individer til stater: Sikkerhet, Frihet og staten som en del av et "større hele".* Hovedfagsoppgave i Statsvitenskap. Institutt for Statsvitenskap, Høsten 1997. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Thune, Henrik (2002): "Tv-titteren". I: Iver B. Neuman (red.): *Global Politikk: Krig diplomati, handel og nyhetsformidling i praksis.* Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Tucker, R W. (1996): "The Future of a Contradiction," *National Interest*, 43.
- Tranøy, Bernt & Østerud, Øyvind (red)(2001): *Mot et Globalisert Norge?* Gyldendal Norsk forlag: Oslo.
- VG (2006): "Ville borde tråler i hemmelighet." 12. januar.
- Viken, Bård (1999): *Hva er viktig kompetanse i Forsvaret? – en analyse med eksempler fra luftforsvaret* C-uppsats Stockholm: Forsvarshögskolan
- Waltz, Kenneth (1979): *The Theory of International Politics.* New York: McGraw - Hill Publishing Company, Inc.
- Yin, Robert K. (1994): *Case Study Research. Design and Methods.* California: Sage.
- Østerud, Øyvind (1996): *Statsvitenskap – Innføring i politisk analyse.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Østerud, Øyvind m. fl. (1997): *Statsvitenskapelig leksikon.* Oslo: Universitetsforlaget.